شيخ المشائخ

از

م -- ع ڏيپلائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيپلائي جو ڪتابي سلسلو نمبر ١٠٢٩

شيخ المشائخ

از

م - ع ڏيپلائي

قيمت پنج روپيه

ٻهريون چاپو — ڊسمبر ١٩٧٥

پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.
Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

محمد عثمان ڏيپلائي، اسلاميه پريس، الهندو ڪڇو حيدرآباد سنڌ
مان ڇپي پڌرو ڪيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيش لفظ

هيءَ ڪتاب انهن ۹ صفحن جي مضمون ”شيخ المشائخ“ جو مجموعہ آهي، جي منهنجي اخبار ”سنڌ ٽائيمس“ ۾ شايع ٿيا ۽ عوام خواه خواص هنمڪي بيحد پسند ڪري ڪين ڪتابي صورت ۾ ترت آڻڻ لاءِ اصرار ڪيو.

مگر مون مناسب سمجهيو تہ ڪتابي صورت ۾ آڻڻ کان اڳ هڪ دفعو وري بہ جناب سيد علي مظهر رضوي صاحب ڊائريڪٽر انفريشن حڪومت سنڌ کي ملاحظہ ڪرائي سندن مشوره حاصل ڪريان. ڇو تہ صاحب موصوف صرف افسر نہ، بلڪ هر صحافيءَ ۽ اديب جو دلي خيرخواه دوست بہ آهي، پاڻ انهن آفيسرن مان آهي، جي ”ننهن سان ڇنڻ“ کي ”ڪاتي لڳائڻ“ کان وڌيڪ پسند ڪندا آهن، ۽ ڪنهن بہ صحافيءَ سان سختيءَ وسيلي سمجهائڻ بدران دوستانہ مشوره وسيلي سمجهائڻ سان ساڳيو ڪم سهڻي نموني وٺي ڇڏيندا آهن.

سونکي تہ پاڻ مهرباني ڪري اهڙا نيڪ مشوره، نهايت موثر سمجهاڻيءَ سان ڏنائون، جو مون انهن موجب هن مضمون کي درست ڪري وڌيڪ مفيد بڻايو، جنهن ڪري هيءَ هڪ نهايت معلومات خيز ڪتاب بڻجي ويو آهي جو ور ور ڏيڻي ڇپبو رهندو ۽ منهنجي دائمي يادگار ڪتابن مان هڪ ٿيندو.

۷ نومبر ۱۹۷۵ع
حيدرآباد سنڌ

محمد عثمان ڏيپلائي

نوٽ

هيءَ ڪتاب پريس مان نڪرڻ کان اڳ سمورو وڪرو ٿي چڪو آهي، ڇو تہ ڪيترن ئي صاحبن خواه ڪتب فروشن، اخبار سنڌٽائيمس ۾ سنڌس اشتهار ڏسي آرڊر ڏيئي ايڊوانسون جمع ڪرايون، جنهن ڪري سمورو انهن کي کي سپلاءِ ڪيو.

هاڻ سنڌ س مطالعہ جي شائقن کي گهرجي تہ ٻئي ڇاپي لاءِ ايڊوانسون جمع ڪرائين، نہ تہ وري ٽئين ڇاپي جو انتظار ڪرڻو پوندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انهي اڻ پڙهيل هاريءَ

جي

سمجهه

جي

ڳالهه

جنهن کي جڏهن سنڌس مرشد فرمايو،
ته
ابا، تون ۽ تنهنجي زال رات هتي رهو،
ته
مان "استخارا" ڪري، صبح جو
توکي تمام سٺو تعويذ ڏيندس،
تڏهن
هن جي غيرت اهو گوارا نه ڪيو
ته
سندس ويهڻ ورهين جي زال
کي
ڇڏي حويليءَ ۾
۽ پاڻ ٻاهر اوتاري ۾ سمهي،
او ٻاسيون ڪاڻي ۽ تارا ڳڻي!
شل سيني مريدن کي اهڙي سمجهه ۽ غيرت اچي، جو مولانا ملاح رحه جو هيءُ بيت ياد رکن ته:

ڏٺين مرشد مڪمل جي وڏي ڪاني ڪرامت اِيءَ،
سوچاري جڻ مريد ياڻي وجي ان ڪان نه ولهامي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فهرست

پيش لفظ ۽ شڪريه	٦
غيرت جي نالي	٧
سنڌين جي دشمنن جون شرارتون	٩
جناب جي-ايم سيد خلاف حملا	١١
پير ابراهيم جان سرهندي	١١
مسئله ارتقا	١٧
پير ابراهيم خليل سرهنديءَ جي	٢٥
سنڌين خلاف خوفناڪ سازش	
پير صاحب ۽ هندو	٢٨
پير صاحب ۽ بدڪاريون	٢٩
پير صاحب جو پٽاڪ	٣٠
پير صاحب جي واويلا	٣٢
پير صاحب ۽ وحدت الوجود	٣٣
پير صاحب جا تماشا	٣٦
غريب ٽريا ۽ ناوياڻيون	٤٣
محمد بن قاسم ۽ سنڌ	٤٦
عربن جو هوس ملڪ گيري	٤٧
حجاج بن يوسف	٤٨
سنڌ تي حملي جو اصل سبب	٤٩
چچ نامو ۽ محمد بن قاسم	٥٢
مسجد اقصيٰ	٥٦
پير صاحب ۽ هندو	٥٩
پير صاحب ۽ وزير اعظم اندرا نهرو	٦١
پير صاحب جي نمڪ حلالي	٦٢
ڌاڙو ثبوت	٦٣
پير صاحب ۽ شيخ اياز	٦٨
پير صاحب ۽ خواجه حسن جان	٦٩
جنن ڏنو آهي سون	٧١
ڳارين جو بدلو	٧٤
نالي ڪان پرهيز	٧٦
پير صاحب جا قلم بردار	٧٩

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يا الاهي ڪر عطا سنهنجي قلم کي سو ڪمال،
ڇاڙتا باطل ۽ ظالم جا ٿين سڀ پائمال.

شيخ المشائخ

(١)

سنڌين جي دشمنن جون شرارتون

سنڌ ۾ ڪي ٻاهريان حضرات سنڌين کي پيڙهڻ، نپوڙڻ، سندن حق غصب ڪرڻ، ڪين ترقي پسند ادب جي پڙهڻ کان روڪڻ ۽ نفرت ڏيارڻ، سنڌ ۾ غير سنڌين سان ظلم ٿيڻ جا فرضي افسانا شايع ڪرڻ، آخر ۾ وري به ون يونٽ جي فضا قائم ڪرڻ ۽ اهي ظلم سنڌين تي وري قائم ڪرڻ ۽ پنهنجي صاحب طرفان ان وقت جي ٿيل ظلمن جي قدري ٿيل ۽ ٿيندڙ تدارڪ کي روڪڻ ۽ ٿيل تدارڪ واپس ڪرڻ لاءِ جيڪي حربا استعمال ڪري رهيا آهن، تن کان اگرچه ڪوبه سمجهدار سنڌي اڻ واقف نه آهي. پر اڃا ڪيترا اڻوجهه آهن، جن جي ذهنن کي دين جي پردي ۾ مفلوج ڪرڻ لاءِ جيڪي ڪوششون پيئون ورتيون وڃن، تن سان هڪ نئين ڪوشش انهن چوويهن اديبن کي ميدان ۾ آڻڻ آهي. (جيڪي آخر گهڻجي وڃي ٿي ٿيا) جي انٽر ڪانٽيننٽل هوٽل جي فرحت آميز فضا ۾ ويهي ڦڏاڪا ڇوڙي ته ويا، پر پوءِ ڪين پريس ڪيشن اڳيان اچڻ جي همت ڪانه ٿي. هنن کي ايتري به سمجهه ڪانه آئي، ته هيءُ شخص، جي اڄ اسان کي فحاشي ۽ بي دينيءَ جي نالي ۾ پيا پيڙڪائين، سي آخر اردوءَ جي ٻنهي صنفن جي سرخيل

شاهڪار ڪتابن ”من ويزدان“ ۽ ”يادون ڪي برات“ تي اعتراض چونڊا ڪن، انهن خلاف مهم چونڊا هلائين ۽ رڳو سنڌين پنيان چو ڪاهي پيا آهن. سڪولن ۾ ته ڪافي عرصي ڪان نظريه ارتقا جي تائيد بلڪ تبليغ ۾ سواد پيو چيجي، جو سنڌي، اردو، انگريزي، گجراتي وغيره ۾ به ڇپبو پيو آهي، آخر هن تي اعتراض چونڊا ڪرائين ۽ خود سنڌن ٻار به اسڪولن ڪاليجن ۾ اهي چيزون چو ٿا پڙهن؟

علامه نياز فتحپوري مرحوم جي رسالي ”نگار“ جو ”خدانمبر“ به دفعا شايع ٿيو، پر ڪنهن به شيخ المشائخ ان تي اعتراض ڪونه ورتو، ڇو ته اعتراض ڪرڻ لاءِ پڙهڪائڻ وارا ته غير سنڌي آهن، سي نڪي ٿا پاڻ انهيءَ تي اعتراض ڪن، نڪي ڪنهن ٻئي کي پڙ ڪائين.

اگرچه غير سنڌي حضرات في الحال ترقي پسند سنڌي اديبن کي پريشان ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا آهن، پر بمصداق؛

گر آج اوج په هے طالع رقيب تو کيا،
يه چار دن کي خدائي تو کوئي بات نهين!

اجا ته انهي حملي کي صرف چار مهنا گذريا آهن، پر ايتري ٿورڙي عرصه ۾ ئي خود حمله ڪندڙ صاحبن جي اها حالت بني آهي، جو بمصداق:

گهبرائے هوئے بام په آتے هين نظر وه،
اتنا تو هوا هے ميرے نالون کے اثر سے!

ڪتابن مان تمام گهڻا آزاد ٿي ويا، ڪيترائي رسالا اخبارون به آزاد ٿيا، صرف ڪن تي وار اجا جاري آهي، جن کي سرخيل سمجهيو وڃي ٿو. به ٿي مهنا بيشڪ سنڌي ڪتابن ڪان اسٽال ويران رهيا، اشاعت ڪده سچا رهيا، پر همراه وري شروع ٿي چڪا آهن ۽ جڻ پوءِ ٿڻ وڏندا ويندا، بمصداق:

پلا سڪتے هين کهين ظلم اور جهل سے پيي،
وه فلسفے که جلا دے گئے دماغون کو.
کوئي سپاه ستم پيشه چور کر نه سکي!
بشر کے جاگے هوئے روح کے اياغون کو!
هزار برق گرے لاکه آندهيان اٿين،
وه ڦول کل کے رهينگے جو کلنے والے هين!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انسانيت جي قافلي جا هي عملي حملا نئين نسل ۾ ته خوب کان خوب پيا ڦهلجن، باقي سنڌين جي پراڻي نسل کي ابوجهه رکڻ لاءِ جيڪي ڪوششون هلن پيئون، سي به گهٽو وقت جٽاءُ ڪري نه سگهنديون، اسان جا پنهنجي حق لاءِ لڙندڙ جنگ جو جوان مخالف سمتن ۾ طرزن جي حملا جا بچاءُ به مختلف طرحن سان ڪندا وري به اڳتي وڌندا ۾ نمرودن تي ڇڙ اهڙا حملا ڪندا، جو ڪين سنڌن منصوبا اهڙيءَ مليريا جهڙين صورتن ۾ سندن سوت جا قاصد بنجي ايندا، جن تي سندن حڪن جي ڪابه دوا اثر نه ڪندي.

رگ وپي مين سرايت ڪرچڪي هي جب زهر غم ڪهنا
ابهي تو تلخي ڪام و دهن ڪي آزمائش هي!

جناب جي-ايم سيد خلاف حملا

هونئن ته اهڙا سنڌين جي دشمنن جا پمفليٽ ڪراچيءَ ۾ ڪافي عرصي کان ڇپجن پيا، پر ظاهر آهي ته اليڪشن ويجهو آهي، هنن جي خلاف جنهن سڀ کان وڏي مخالف جو حملو ٿيڻ جو انديشو آهي، اهو آهي فخر سنڌ جناب جي-ايم سيد مدظلهٗ جو اگرچه پاڻ نظربند آهي، پر سندس فيض سڄهداو سنڌي حلقن ۾ ائين پکڙجي رهيو آهي، جو بقول شاعر:

وهه رند هون مين، بعد فنا پير مغان لي
رک چوڙا هي ميخاني ۾ ڪاسه ميري سر ڪا!

اها اڄ ڪلي حقيقت آهي، ته سندس ڪتاب ”جيئن ڏٺو آهي سونهن“ جو پيو سنڌي ايڊيشن اشاعت ۾ اچڻ تي هٿو هٿ کپي ويو، اردوءَ ۾ ته هوني چار دفعه کپي چڪو آهي ۽ ڪنهن به اردو پرچي سندس مخالفت نه ڪئي آهي، جو ته جيڪي شخص ”من ويزدانه“ پڙهي ۽ ان جا مضمون پنجاه سالن کان پڙهندا هضم ڪندا رهن ٿا، سي پيلا پهرئين سنڌيءَ جي ڪتابڙي تي ڪهڙا اعتراض ڪري ٿا سگهن، هو فقط ابوجهه سنڌين کي پڙڪائي ميدان ۾ ته آڻي سگهن ٿا، پر نڪي پاڻ ڪجهه ڪرڻ جي همت رکن ٿا نه سندن ارادو ئي آهي.

پير ابراهيم جان سرهندي

سنڌ ۾ انهن نئين علم ۾ ابوجهن سان هڪ پير ابراهيم جان خليل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرهندي صاحب به آهي، جنهن کي شيخ المشائخ جو نوڙ پڏائي ميدان ۾ ته آنداڻون، پر جديد علمي صف ۾ هن جي حيثيت اهڙي وانگي تي پيئي آهي، جو بقول شاعر

آنکس که نه داند و بداند که بداند
درجهل سرکب ابدالدهر بماند.

يعني جو شخص کنهن صنف بابت چاڻ ته نٿو رکي، پر کيس اهو زعم آهي ته آءُ خوب چاڻان ٿو، سو هميشه لاءِ پرپور جهالت ۾ غرق رهي ٿو.

پير صاحب پاڻ کي جديد علمن جو ماهر ڏيکارڻ لاءِ سندس انگريزيداني به ڏيکاري آهي، پر جيئن مشهور شعر آهي ته-

صداقت چپ نهين سکتي بناوت کي اصولون سي.
که خوشبو آ نهين سکتي کپي کاغذ کي قولون سي

هن صاحب بلنڪ کي بلائيڪ، بابو معنئي سائي، "دائيڊ" کي سندس گهريلو ٻوليءَ مطابق "دائيڊه"، کونين سلفاں شهزادي باگهي کي پاگي، ۽ پهرئين انسان کي ست هزار ورهيه اڳ جو چاڻائي، پنهنجي علميت اهڙيوانگي کري وڌي آهي، جيئن ١٠-١٢ سال اڳ سندس ئي حلقه جي هڪ دانشور سيد سردار علي شاه صاحب باوجود ايم اي هجڻ جي کري ڏيکاري.

واقعو هينئن هو، جو سندس فرزند ارجمند جڏهن نئين درجه ۾ داخل ٿيو، تڏهن اتفاق سان سندس سماجي علوم جو ڪتاب شاهه صاحب جي ور چڙهي ويو ۽ ڪٿي جو ڪولي ته سندس نظر وڃي انهي انساني تصوير تي پيئي، جنهن جي بت تي جانورن جون کلون ڏيکيل هيون ۽ لکيل هو ته به لکــ سال اڳ انسان هن طرح جهنگلي حالت ۾ رهندو هو ۽ جانورن جو کچو گوشت کائيندو هو، بس پوءِ ته ڏسو شاه صاحب جا وقلڻ، هن جو خيال به حضرت شيخ المشائخ وانگي اهو هو، ته انساني نسل صرف ست هزار سال پراڻو آهي، سو ڪنڊي قلم لکيائين سندس اخبار مهراڻ ۾ ايڊيٽوريل، ته هيءَ آهي سپ مسٽر جويه جي شرارت، جاڻند ٿيءُ گهرجي، پاڻ جوش ۾ اهو ڏسي نه سگهيو ته اهو ڪتاب ڪنهنجو ڻاهيل آهي ۽ اصل اردوءَ ۾ لاهور ۾ نهيو آهي.

البت تعليم کاتي وارن اهڙن بين به جاهل گريجوئيٽن جي

ذهني حالت کي ڏسي اهڙا سائنسي ڪتاب وڏيڪ آسان سبقن ۾ ٽئين درجه کان آخر تعليم تائين ضرور تيار ڪرايا، جن ۾ سا ڳيون چيزون درجي بدرجي انهن داخل ڪرايون، جو هينئر ڇهين ڪتاب جي سائنس ۾ اهو لفظ به اچي ويل آهي ته ”هيءَ ڌرتي روزانه ويهه لک ميل جي رفتار سان بنا ڪنهن سيڪنڊ بيهڻ جي پيئي ڦري يا اڏامي“

۽ سنڌڪ ۾ اهو به لکيل آهي ته انساني ٻار جي جسم ۾ ڇهڻ وقت ٢٦ کان ٣٢ ملين ملين سيلس يا اهي جيو گهرڙا هوندا آهن، جن مان هرهڪ پنهنجي منهن جاندار آهي ۽ هڪ سان به پن مان چار تيندو ويندو آهي. ملين معنئ ڏهه لک، هاڻي جي اول ٣٠ کي ڏهن لکن سان ضرب ڪري، پوءِ وري به ان کي ڏهن لکن سان ضرب ڪجي ته جيڪو پڙهڻ جي لائين وارو انگ يعني ٽيهه پدم ظاهر ٿيندو اوترا هڪ ٻارڙي ۾ اهي سيل عرف جيو گهرڙا آهن، جنهن کي شيخ المشائخ صاحب پنهنجي جديد علمن کان جاهليت سبب هن طرح تو فرمائي:

”هو چون ٿا ته ڪو پاڻيءَ جو پونئرو (تمام ننڍو جيت) لکين سال نسلا بعد نسل ”ترقيءَ“ جون منزلون طي ڪندو ڏيڏر ٿيو پوءِ ڪيون ٿيو پوءِ بلا ٿيو، پوءِ نانگ ٿيو، پوءِ گڏه ٿيو، پوءِ انسان ٿيو ۽ اهي انسان اسين (شيخ المشائخ) آهيون.“

هن صاحب اهي اکر ڪٿي ڏٺا، سي قيامت تائين ڏيکاري ڪونه سگهندو، پر سڀ کان اڳ، هن صاحب کي جديد علم پڙهڻ جي سمجهه اچي ڪٿان، جو ”سيل“ معنئ ”جيوگهرڙو“ کي ”پونئرو“ پيو لکي ۽ کيس اها به خبر ڪانهي ته پونئرو ته تمام وڏو جيوڙو آهي، پر زندگيءَ جو مظهر اهي پهريان سيل (جيوگهرڙا) ايڏا ته ننڍا آهن، جو سئيءَ جي ڇهڙ تي هزار ماپي سگهن ٿا، مگر انهي هوندي به هو پنهنجي سران طرح زنده آهن، جو هڪ سان به پن مان چار ڇئن مان اٺ ٿيندا رهن ٿا ۽ اهوئي اصول آهي، جنهن موجب ڪپيل عضوا بلڪ ڪپيل ڪنڌ وري جڙي سگهن ٿا، هڪ دل ڪڍي ٻي دل لڳي سگهي ٿي ۽ ٻيا عضوا بي، بلڪ وڻ ٻوٽا به، جو اهي به سيلن (ملين) مان انهن ئي پيدا ٿيل آهن، جيئن ٻيا جاندار ۽ خود انسان. ۽ جنهن کي پاڻ ”پونئرو“ پيو لکي، سو اهڙ هڪ سيل وارو جيوڙو ”اميبا“ آهي ۽ تمام ننڍڙو آهي، هڪ دفعو جيڪڏهن پاڻ ڪنهن هاءِ اسڪول ۾ خورد بينيءَ سان وڃي ملاحظه ڪري ته کيس معلوم ڏئي ته اهو اميبا ڪو وڏي ۽ ترقي ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انسان ڪونہ ٿيو آهي، بلڪہ سائنس وارا هن کي صرف پهريون ”جيوڙو“ مڃين ٿا ۽ ان کان اڳ جي زندگيءَ واري نمگہ کي ”جيوگهرڙو“- اهي پڻ اج بہ پيدا ٿيندا ۽ سڙنـدا رهن ٿا ۽ انهن سان نڪي ڪتا ٻلا ٿا ٻنجن، نڪي شيخ المشائخ قسم جا ماڻهو. انهيءَ دريافت بعدانسانن حيوانن، بلڪ وڻن ٻوٽن ۾ بہ زندگيءَ جي بنياد جي خبر پيئي ۽ اها چيز نڪا ڊاڪٽر ڊارون دريافت ڪئي، نڪا جديد يورپين، بلڪ ٣ هزار ورهہ اڳ يوناني فلسفين ئي ظاهر ڪئي، جن اها بہ راءِ ظاهر ڪئي، تہ ڌرتي ڪا تختي وانگر جبلن جي سيخن سان ڪوڙي ڍڳي جي سڱن تي بيهاريل ڪانہ آهي، بلڪہ هوءَ ٻال (ڏڙي) وانگر آهي، جا خلا ۾ ري ٿنڀين آهي ۽ يا تہ سج وغيرہ هن جي چوگرد ڦرن ٿا يا هوءَ سج جي چوڌاري ڦري ٿي. هن ئي نظريہ سبب هنن سج گرهڻ جا پورا وقت معلوم ڪيا ۽ سنڌن جا پورا ٽائيم مقرر ڪيا.

سمجهيو وڃي ٿو تہ اها خبر هندستاني عالمن کي بہ هئي، پر هو نياڳا پنهنجي علمن کي ڏاڍو لڪائيندا هوا، ان ڪري دنيا انهن کي يونانين جو ئي پروڙيل سمجهي ٿي، جن جا ڪتاب دنيا ۾ ظاهر ٿيا ۽ جديد يورپي عالم سڀ يوناني عالمن کي ئي پنهنجا پيشرو سمجهندا آهن.

هندستانين جي انهي سمجهہ جو ثبوت بہ اهوئي ڪافي آهي تہ هو هزارها ورهين کان جوتش ڄاڻن ٿا، جوتش جو بنياد ئي سج خواه سيارن جي نظريہ تي آهي ۽ اهونظريو بہ ”ترقي“ نہ پر ”ارتقا“ جو نظريو مڃيو آهي، جن جو فرق حضرت شيخ المشائخ باوجود عربيءَ جو ماهر هجڻ (يا ماهريءَ جي دعوا ڪرڻ) جي نٿو سمجهي سگهي، اهو نظريو سڀ کان اول انڪسي سيمنڊر (وفات ٥٤٨ ق م) ظاهر ڪيو، پوءِ اسپيڊوڪلس (٥٠٠-٤٣٠ق م) انهي جي تائيد ڪندڙ ارسطو ۽ آگسٽائين (٣٥٣-٤٣٠ع) بہ هوا، تہ مسلمانن ۾ ابن باجہ، ابونصر فارابي، ابن مسڪويہ، مولانا روم، ابن طفيل وغيرہ بہ هوا.

يورپ ۾ ڊيڪارٽ (١٥٩٦-١٦٥٠ع) کان اهي خيال شروع ٿيا، جي ١٧٠٧ ۾ بفن نالي عالم بنهہ واضح ڪيا، ۽ ان کانپوءِ چارلس ڊارون جي ڏاڏي ايراسمس ڊارون (١٧٣١-١٨٠٢ع) ۽ لا مارڪ بہ انهي نظريہ تي ڪم ڪيو ۽ آخرڪار انهن سڀني يعني تقريبا ٽن هزارن ورهين جي عالمن جي نظرين جو نچوڙ ئي ١٨٥٩ ۾ چارلس ڊارون جهڙي عظيم الشان عالم نهايت عالمانہ انداز ۾ سندس انقلابي ڪتاب ”قدرت جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چونڊ ڪرڻ ذريعي قسمن جي شروعات“ ۾ ظاهر ڪيو، جنهن کي ساريءَ علمي دنيا ۾ هڪ عظيم حيثيت حاصل آهي ۽ ڪٿي ڪٿي هن ۾ فروعاتي سڌارا يا اختلاف ٿيندا رهن ٿا، پر بنيادي طرح سڀ عالم متفق آهن ۽ انهي کي ئي حضرت شيخ المشائخ ”ٽٽ“ سڏي ٿو، پر ڪيس نڪا ٿي ايتري همت ٿئي، جو ٽئين درجي ڪان وٺي آخري تعليم تائين تعليمي ڪتاب پڙهي ڏسي، نڪي انجمن ترقي اردوءَ جو ”جديد معلومات سائنس“، نه علامہ عبدالوحيد صديقي جو عظيم معلومات خيز ڪتاب ”پٿر جي دور جو انسان“، نه ڊيپلائيءَ جو ڪتاب ”انسان جي تاريخ“ يا ڪم از ڪم ڊاڪٽر علي احمد جي ڪتاب ”تن ۽ تندرستيءَ“ جا پهريان ويهارو صفحا پڙهي سگهي ۽ نه ئي حيدرآباد ۾ سرڪاري طرح تيار ٿيل عجائب گهر کي ملاحظه ڪري سگهي، جنهن جي جهلڪ ٽيليويزن تي آيل آهي. هو پراڻين پٿرن تي نقش ڪيل تصويرن وغيره جا منظر ته ڏسي سگهي ٿو، پر نڪي پنهنجي پٿرن تي ساڳيا نظارا سيوهڻ ۾ ئي ملاحظه ڪري سگهي ۽ نه حيدرآباد جو عجائب گهر ڏسي سگهي ۽ نه وري حضرت مولانا رومي رحه جي مثنويءَ جا اهي بيت ملاحظه ڪري سگهي ته آءٌ اول ۾ ڇا هوس ۽ ڪئن انسان ٿيس.

سڀ کان اول ته هو انهي بنيادي لفظ ۾ ئي سنجهي پيو آهي ته ”جيت ۽ جانور ترقي ڪندي انسان بڻجي پيا“ حالانڪه اهو لفظ ڪٿي به ڪنهن به عالم ڪونه لکيو آهي. سمني ۾ اهي ئي لفظ لکيل آهن ته ”زندگي“ (نه ڪ جيوڙو) اٽڪل ٦٠ ڪروڙ ورهيه اڳ پاڻيءَ ۾ شروع ٿي، جنهن کي قرآن شريف به هنن لفظن ۾ ظاهر ڪري ٿو ته وجعلنا من الماء ڪل شي حي يعني اسان هر ڪا جاندار چيز (وڻن ٻوٽن سميت) پاڻيءَ مان بڻائي.

پير صاحب کي ته اهو به ذرو به مطالع ڪرڻ جي همت ڪانه ٿي ٿئي، ته ڌرتي سج کان جدا ٿيڻ بعد سو به سو ڪروڙ ورهيه ته واقعي ٻرندڙ گولو هئي جا ڪشش ثقل جي قاعدي موجب سج کي ئي چوڌاري ڦرندي يا اڌاسندي پئي رهي ۽ اڃا به پيئي اڏامي.

ڪيس انهي تسليم ٿيل نظريه جو به پتو ڪونهي ته ڌرتي سج کان ڌڌهين ٿئي، جڏهين پيو ڪو وڏو سج (تارو) ان جي ڀرسان لنگهيو ۽ ان جي ڪشش سبب سج مان جيڪو ٻرندڙ مادو پٽيو، سو آهسته آهسته وڃي، عطارد، مريخ، مشتري زهره، زحل، يورينس، نيپچون،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پلوڏو ۽ ٻيـن هـزارن ننڍڙن گـرهن ۽ چنڊن جـي صـورت ۾ آيـو. (۽ اڄ به سڄ ڪان ڪي هزاروڻا وڏا سج آسمان ۾ موجود آهن، جي تارن جي روپ ۾ اسين ڏسون پيا.)

اسان جو گرهه يا سيارو ڌرتي به سج مان نڪرڻ بعد سو به سو ڪروڙ ورهيه چڪر لڳائڻ بعد هن ۾ اهڙا گئس پيدا ٿيا، جي سڄي وچـي ڪڪر ٻڌجي وسڻ لڳا ۽ وسڻ شرط وري به گئس ٿيندا سڄي اڏامندا وسندا ويا. ٽان جو ڪروڙين ورهيه اهو سلسلو هلڻ بعد آخر ڪن هيٺانهين هنڌن تي اهو پاڻي بيهي سگهيو ۽ آخر ڪار اٽڪل سٺ ڪروڙ ورهيه اڳ، اهو انهي حالت کي پهتو، جو هن ۾ سيلس يعني جيوگهڙا (نه ڪ گهڙا) پيدا ٿيڻ لڳا، جي بجاءِ خـود زندگيءَ جو پهريون مظهر آهن ۽ سئيءَ جي نوڪ تي هزار کن ماپي سگهندا آهن. اهي جيوگهڙا به ڪي هڪ ٻه سال ڪونه هلندڙ رهيا، بلڪ ڪروڙين ورهين بعد هنن مان اول ٻوٽن پيدا ٿيڻ جي شروعات ٿـي ۽ پوءِ اٽڪل ٣٥ ڪروڙ ورهين بعد ٿـي اهو هڪ سيل وارو جيتامڙو پيدا ٿيو، جنهن کي ”اميبا“ چئجي ٿو، جو اڄ به سينور جي روپ ۾ پيدا ٿيندو رهي ٿو، جنهن کي پيرصاحب (جيڪڏهن چاهي ته) نه ڪنهن تعليمي ليبارٽريءَ ۾ خورد بينيءَ وسيلي ملاحظه فرمائي سگهي ٿو. پر ڏسندو ۽ سمجهندو به اهو، جيڪو ڏسڻ ۽ سمجهڻ چاهيندو، جيڪو رڳو گاريون ڏيندو ۽ وڏبڪ گارين لکڻ جون تمنائون ظاهر ڪندو رهندو، سو ڀلا ڪئن ڏسي ۽ سمجهي سگهندو!

جر ڪڄر جن اکين ۾، سي ڪيئن پرين پسن!

پير صاحب کي ته شايد اها به خبر ڪانهي ته ڪي ٻوٽا به ڪجهه جيوڙن جون خاصيتون رکن ٿا، جن مان هڪ مرجان آهي ته ڪي وري جيوڙا به ڪجهه ٻوٽن جون خاصيتون رکن ٿا.

انهي حد تائين، جو ڪن مڇين ۾ به ڪجهه ٻين جانورن بلڪ پکين ۽ ڪجهه انسانن جا نظارا آهن، ته ڪي نانگ يا ٻيا جانور ڪڏهن آنا لاهين ٿا ڪڏهين ٻچا.

پير صاحب تي واضح هجڻ گهرجي ته ڪڏهن ائين ڪونه ٿـو سمجهي ته انسان ڪو اڻ گهوڙي ڏيڏر ٻاندر مان انسان ٿيو آهي، بلڪ زندگي يا حيات کي ئي ارتقا وسيلي مختلف روپن ۾ آڻل سمجهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وجي ٿي. هنن جي نسل جو بنياد ته هڪ آهي، پر ڇا پير صاحب ۾ سندس ڪرشمه‌سازين وانگر ڪو نئا سمجهه اٿين ته ڇٽي سگهي ٿو ته:
"هڪڙي ڏينهن" جهنگلي جهرڪين خيال ڪيو ته پاڻ ڇو نه گهريلو جهرڪيون ٿي پئون، سي ترقي ڪري ٿي پيون!
"هڪڙي ڏينهن تخمي انبن خيال ڪيو ته پاڻ ڇو نه قلمي انب بڻجي پئون، سي ٿي پيا.
"هڪڙي ڏينهن" نارنگين خيال ڪيو ته پاڻ ڇو نه "ڪنو" ٿي پئون، سي ٿي پيا.
"هڪڙي ڏينهن" گهوڙي خيال ڪيو ته ڇو نه استر ٿي پوان، ته ٿي پيو.
"هڪڙي ڏينهن" گڏهه خيال ڪيو ته ڇو نه خچر ٿيان ۽ اهو ٿي پيو.

پر سونکي ته يقين آهي، ته پير صاحب شعوري ۽ تصوري طرح ته اڃا اهو به سمجهي نه سگهندو هوندو ته سچ الهندي ڪان لهي وري اڀرندي ڪان ڪيئن ٿو اڀري. "ڌرتي جو ڦيرو" جهڙا اکر وٽن ٻي ڳالهه آهي، پر شعوري طرح ته سون هڪ ٻئي شيخ المشائخ حضرت پير بديع الدين شاهه صاحب سان روبرو گفتگو ۾ به اهو تماشو ڏٺو. سو هي ۽ شيخ المشائخ به ضرور اٿين هوندو.

اهي جديد علم ته نهيو، پر سونکي گمان آهي ته پير صاحب ڪڏهين غور سان سڄو قرآن شريف به ڪونه پڙهيو آهي. قرآن شريف متعلق ضمني ڪتاب بيشڪ پڙهندو هوندو، پر آءٌ پاڻيان ٿو ته جيڪڏهن پير صاحب سان ڪا نيڪ نيتي ۽ سمجهڻ سمجهائڻ واري ملاقات ٿي، ته پير صاحب جي انهي ڏول جو پول به کلي پوندو ته آيا هن سڄو قرآن پاڪ به ڪڏهين سمجهي ٻجهي مطالعه ڪيو آهي؟ پر عام طرح بدنيت ساٿيو ڪڏهين صحيح سوچڻ جي راهه اختيار ٿي نه ڪندا آهن.

مسئلہ ارتقا

صفحه ١٦٤ ۾ فرمائي ٿو:

هيءَ اڄ ڪلهه جا عقل جا پارن وير به "سوالين" وارا مذڪور

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌائي رهيا آهن، مثال زمين سج جو هڪ حصو هئي، جا سج کان ڇڇي ڌار ٿي ۽ ڏهه ڪروڙ ميل پري اچي ”بيهي رهي“

اڙي ايهين ڪئن ٿيو؟ سج جو ٽڪرو هو، ته انهي جي روشنائي ۽ گرمي ڪيڏانهن ويئي ۽ ڏهه ڪروڙ پري ٿي، پوءِ اتي ڇو ”بيهي“ رهي؟ ڏهن ڪروڙن ميلن تي ڪهڙيون ٿونيون يا ٿنڀ ٻنيل هوا، جن تي اچي بيهي رهي؟ ۽ ڏهه ڪروڙ ميلن کان بعد ڏهه ارب يا ڏهه پدم ميل اڳا اڳتي ڇو نه ويئي؟ ڇي ڏهه ڪروڙ سال اڳ (لانگ اگو) ايهين هو ۽ ايهين ٿيو“

يعني سڀ کان اول ته هو صاحب پاڪستان حڪومت جي سموري تعليم کاتي وارن کي ”سوالي“ پيو ٺهرائي:-

جي نئشنل بڪ فائونڊيشن جي وسيلي، سيني اسڪولن وسيلي، سيني ڪاليجن وسيلي ۽ پين به ذريعن وسيلي اهو پرچار پيا ڪن ته ڌرتي سج مان نڪتي. ان ڪان پوءِ سندس پنهنجو سوالي پڻ به ملاحظه ڪريو، جو بار بار لکي ٿو ته ڌرتي نڪرڻ بعد اچي ”بيهي رهي“

هاڻي هن شيخ المشائخ کي ڪير سمجهائي ته:

ڌرتي جيڪڏهن هڪ سيڪنڊ به بيهي، ته جيڪر سموري جلي خاڪ ٿي وڃي. هوءَ ته جڏهن سج مان نڪتي آهي، تڏهن ڪشش ثقل جي قاعدي موجب سج جي چوڌاري روزانه ويهه لک ميل جي رفتار سان پيئي ڦري يا بيضوي چڪر ۾ اڏامي.

هن جي ڏهه ارب يا ڏهه پدمن تي وڃڻ کان روڪڻ لاءِ اهائي طاقت ڪم آئي، جيڪا سڪار برهمڻ مرشدن سومنات جي مندر ۾ هڪ لوهه جي بت کي ري ٿنڀن ري ٿونيئين بيهارڻ ۾ ڪم آندي هئي يعني چئن سڌين ڪنڊن ۽ ڇئن هيٺين ڪنڊن ۾ مقناطيس لڳائي پوءِ جو لوهه جو رنگ ڏنل پتلو ڪئي ڇڏيائون ته اهو وچ تي بيهي رهيو ۽ انهي ٺڳيءَ وسيلي انهن برهمڻ مرشدن اربين روپيه ڪمايا ۽ رهي روشني، سو اڄ به خلائي جهازن کي هوءَ سڄي هڪ وڏو چنڊ ڏسڻ ۾ آئي هئي جنهن جا فوٽا به آيل آهن.

٢- هوءَ ١٠ ڪروڙ ورهيه نه، پر ڪم از ڪم به ارب يا شايد ان کان وڌيڪ مدت اڳ نڪتي هئي، ۽ اهڙي ٻري ٻرندڙ حالت ۾ اٽڪل سو به سو ڪروڙ رهي هئي پر آهسته آهسته ٺرڻ شروع ڪيائين. جنهن مان ٻخار اٿيا، جي سڄي وڃي ڪڪر ٿي ويا ۽ وسيا ۽ وري سڄي ويا ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وسندا رهيا، اهو سٽي وچان، وسڻ ۽ وري سٽي وچڻجو سلسلو ڪروڙين ورهيه رهيو هو.

(٣) اج هيترا ورهيه گذرڻ بعد به هن جو قشر يعني ڇلڪو جبلن جي روپ ۾ صرف ٧٠ ڪين ميل ٿلهو آهي، باقي سموري ٢٢ هزار ميل محيط جو سمورو حصو ساڳيءَ طرح ٻرندڙ ڌاتن جي صورت ۾ آهي جو ڪٿان نڪرڻ جي ڪوشش ۾ ئي زلزله اچن ٿا (ڪي ڏيکي جو سگ ڦرڻ سان ڪونه ٿا اچڻ) ۽ ڪٿان به واٽ ملڻ تي ته اهو ٻرندڙ مادو باهه ۽ لاون ۽ ڌاتوئي رکه جي صورت ۾ نڪرندو آهي.

(٤) ڌرتي جيترن سالن تي آهي، ان ڪان نڪي هڪ انچ پري ٿي سگهي ٿي نڪي اوري، اهوئي ڪشش ثقل جو اهڙوئي قاعدو آهي جهڙو لوهه ۽ مقناطيس جو. پاڻ لکي ٿو ته سوهن جي دڙي مان نڪتل ڏٺو ساڳيو آهي سو ڇو نه بدليو.

پير صاحب کي معلوم هجي ته انهي جون ته سرون به اج به ساڳيون آهن، ست هزار ورهيه ڌرتيءَ جي تاريخ ۾ آهي ڪهڙي چيز، جڏهين ته ويهه هزار اڳ جي پٿر تيل پيڙي لڌي آهي؟ ٨٠ هزار ورهيه اڳ جا مردا سائن گڏ دفن تيل سندن پٿرن جي اوزارن سميت به لڌا آهن.

”پٿر تيل“ جو لفظ پير صاحب جي سمجهه ۾ نه اچي، ته پاڻ رني ڪوٽ گهمڻ لاءِ وڃي ۽ نئين سوهن جي ڪپن تي نهايت ٿلها پٿر تيل وڻ وڃي ڏسي، جن جي ڏسڻ ۾ ڇوڏن کي به هٿ لائي ڏسي ته پٿر هوندا. ۽ شايد انهن مان ڪجهه سنڌ يونيورسٽيءَ جي شاگردن به ڪٺي اچي ميوزيم ۾ رکيا آهن، پر اتي جو نظارو عجيب آهي.

پاڻ آمريڪا ۽ روهڙيءَ جا آثار ڇونه ٿو وڃي ڏسي، ته مغز ۾ ذرا گهالهه وهيس.

پير صاحب کي ته شايد اها به خبر ڪانه هوندي ته به ٽي لک ورهيه يا ان ڪان به اڳ جو هاٿي اچوڪي هاٿيءَ ڪان تمام گهڻو وڏو ۽ ٿلهو هو ۽ ان وقت جا ساموندي کير پياڪ جانور (ڊينو سار) به بيحد وڏا هوا ته وري گهوڙا اٺ ڪافي ننڍا هوا. دريائي وڇون ۽ ڏيڏر ته ايڏا وڏا هوا، جن جون تصويرون ڏسڻ ڪان به هيبت ٿي ٿئي. پاڻ جيڪڏهن ڪنهن به اخبار ۾ ”فلم ڏهه لک سال قبل مسيح“ جي فلم جي اچڻ جو اشتهار پڙهي ته جتي هجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اتي وچي ڏسي. تہ خبر پوندي تہ ان وقت جو انسان ڇا هو ۽ جانور ڇا هئا.

هاڻ پير صاحب جي دماغ کي چڪر ڏيارڻ لاءِ اهي لفظ بہ ڏنا لکجن تہ خود سج بہ هڪ ننڍي وڏي سج سان ... ڪرب ورهيہ اڳ تائين آهي، جو سندس سمورن سيارن سوڌو پاڻ بہ ان جي چوڌاري پيو ڦري ۽ سج واري ڪهڪشان ۾ تہ سندس درجو تمام ننڍڙو آهي، پر خود اهڙيون ڪهڪشانون بہ ڪيئن تہ دريافت ڪيون ويون آهن، پر اجا بہ گهڻيون هجڻ جو پڪو انومان آهي. جوتہ اجا ٿهيل دور بينين سان صرف ١٥ ارب نوري سال جي مفاصلي واريون ڪهڪشانون ڏسي سگهيون آهن، نوري سال جي معنيٰ آهي هڪ سيڪنڊ ۾ هڪ لک ڇهاسي هزار ميل يعني اها رفتار روشني يا نور جي آهي، ۽ انهي وچ ۾ ڪو بہ آسمان آڏو ڪونہ آيو آهي، حالانڪ قرآن شريف ۾ آهي تہ اسان اورئين آسمان کي تارن سان سينگاريو آهي!

قادر تنهنجي قدرت جو پرو پاند نہ ڪو.

پير صاحب پاري بلائيڪ ماهر کي معلوم هجي تہ بہ لک ورهيہ ورهيہ اڳ جا پٿر جا اوزار تہ آثار ۽ روهڙيءَ ۾ لڌا آهن ۽ لين پيا . پر ١٧ لک ورهيہ اڳ جا لاشا بہ پٿرن جي اوزارن سميت ننگا نيڪا ۾ لڌا آهن جي ڏيڍ سال اڳ ڪراچيءَ تي ويءَ تي بہ ڏيکاريا ويا هوا.

ان بعد اتي ٢٧ کان ٣٢ لکن اڳ جا لڌا ۽ هينئر اتي ئي (تنزانيا ۾) چاليهہ لک سال جا انساني هڏا بہ لڌا آهن.

بلڪ ڪوجنائون ڪندڙ تہ اجا بہ اڳتي وڏي ڏيڍ ڪروڙ ورهہ ۽ ٽي ڪروڙ جا انسانن جهڙن باندرن جا آثار بہ ڳولي ويا آهن ۽ اجا بہ ڪوجنائون چالو آهن.

پلٽ تيرا ڌيان ڪدر هي پائي!

جيڪڏهن چاهڻ ۽ سمجهڻ چاهيو تہ ڪراچيءَ ۽ حيدرآباد جي عجائب خانن ۽ پين ڪافي هنڌن کي ڏسو ۽ ڪتاب پڙهو. پر جي درجهل مرڪب ابدالدهر رهڻ چاهيو تہ گهٽ ۾ گهٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهي بي مثال ڦهڪون ته ٻاهر نه ڪيون ملڪ ۾ عقل ڪپي نه وڃيو!

اڄ ٿي پاڪستان ۾ پهريون دفعو اردوءَ ۾ بيمي انسائڪلو پيڊيا جو پهريون حصو شايع ٿي چڪو آهي جو يقينا سيني سرڪاري لئبررين لاءِ به منظور ٿيندو.

هن ۾ ”آدمي“ جي هيڊنگ سان پهرئين قسم جي ٻجن واري ۽ ڪلون ڊيڪيل آدمي جي تصوير ڏيئي لکي ٿو ”سڀ کان پهرئين انسان وٽ نه ڪپڙا هوندا هئا نه ڪاڏو هون وٽن جي ٻنهي سان جسم ڍڪيندا هوا، ڪچو گوشت کائيندا هوا“ ۽ وري ”آدمي“ جي هيڊنگ سان به ڪل ڊيڪيل جهنگلي انسان (ڪچهه يونيرو) لٺ ۾ پٿر ٻڌي هٿيار ٺاهي دشمن يا شڪار تي حملو ڪندڙ ڏيکاريو ويو آهي.

اهڙو ئي ڪتاب سنڌيءَ ۾ به ڇاڻ آيو ۽ نئشنل بڪ فائونڊيشن جا ته اهڙا ڪافي سنڌي ڪتاب اڳي به چڪا آهن. پاڻ ذرا اهي به ته پڙهي ڏسي، جن جي هينئر نمائش به پيئي ٿئي.

پر جيڪو عيد ماچپائيءَ ۽ ولايت مهانيءَ جو شاگرد ۽ ٻين وڏن گاربال مهاڻن جي شاگرد بڻجڻ لاءِ اشتهار ڏيندو وتي ۽ ساڻهن کي پنهنجي ڪرامتن جا ڏنا ڏيندو وتي، سو اهي ڪتاب پڙهي به چوڻ هوڏانهن سندس سيني ڪرامتن جا پتاڪ هٿ بعد خود پنهنجي خواب جي حيثيت پڻ انهيءَ سائيءَ وسنديءَ جهڙي وڃي ٿو بنائي، جنهن لاءِ لکي ٿو ته هوءَ بي نماز لونڊي ۽ ٻوڙهاپڻ تائين بدڪار هئي.

سڄهجي ٿو ته بيمصداق:

ايـن تـمـام خـانـه آفتـاب سـت

جهڙو آهي سمجهه ۽ دماغ ۾ حضرت شيخ المشايخ، سندس پنج ئي فرزند به سمجهه ۽ دماغ ۾ شايد اهڙا سمجهي ٿو، جو ڪين لکي ٿو:

ٻچا تون پسو ٻار لاڙي، چيلو، الله لوڪ، ڪچو دماغ، ننڍڙو ناز پرورد، ٻالو پولو، وغيره.

هي سيپئي ٻار شايد هو پنهنجن ٻارن ۾ ڏسندو هوندو، باقي سنڌي نو نهال ته هاڻ انهي منزل تي به پهچي چڪا آهن جي .... کي چماٽون به هڻن ٿا ته .... کي اغوا ڪن ٿا، هنن کي اهڙا لقب ڪير لڳائي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر اڳتي هلي مرشد صاحب ارتقا جي ساري ڏکئي مسئلي کي کيئن چٽيءَ وچائي حل ڪري ڇڏيو (صفحه ٢٨) ان تان سونڪي هڪ لطيفو ياد آيو آهي، جو هتي ٿو ڏيان.

حيدرآباد جي هڪ ڪورٽ ۾ ڪنهن ٻهراڙيءَ جي ٻوڙن ڇيو ته فلاڻو فلاڻي جو "اڳايو" آهي- جج پڇيس "اڳايو" ڇا آهي؟ ته چٽيءَ وچائي جواب ڏنائين ته ديوان! اڳايو هيئن، جو جيڪڏهن تنهنجو پيءُ مري وڃي ۽ تنهنجي ماءُ ڪري ٻيون سان شادي، ته پوءِ تون ڪر ٿئين سنهنجو اڳايو. ته جج کلي ڇيس "ها، اسان کي پيو ڪو سنو سڙس ملندو ئي ڪونه، سو وڃي تو جهڙي ڪري سان شادي ڪندي!"

سو پير صاحب به ارتقا جو مسئلو صفحه ٢٨ ۾ هن طرح ٿو حل فرمائي ته سمجهو ڪٿي ته هڪڙي مفت ۾ زمينون ملڻ ۽ الوليون ملندڙ سجاده نشين صاحب کي ڪٿي ٿو شڪار جو شوق ۽ سندس بهادر بندوق باز خانم کي به ساڳيو ڪڏڪارو ٿو ڪٿي، ٻئي ڇا ڪٿي بند وقون وٺن ٿا آفريڪا ۾ شڪار ڪرڻ، هڪ ڏينهن ته سٺو شڪار ملڻ تان ڏاڍا و خوش ٿيا، ٻئي ڏينهن اتفاق سان ڪنهن گوريلي جي ورچڙهي ويا ۽ سجاده نشين صاحب ائين پڳهو، جو بندوق ۽ دستار مبارڪ سڀ ڪري پيا ۽ خانم صاحبه جي رڙين تي به ڪنڌ ورائي ڪونه پڇيائين ته تون اڏيرو آهين يا پٽورو!

خبر خانم صاحبه ته سندس لکڻ موجب سوج سان پيرپل اسٽيشن سان ڪئمپ ۾ پهتي، پر ڇڳي پلي ٿيڻ بعد پيٽ شريف ۾ هاچل محسوس ٿي ۽ گهڻيئي حيلا هلايا ويا، گهڻيئي ختم خواجگان ڪريا ويا پر آخرڪار نون مهينن بعد قاهره جي اسپتال ۾ اهو ٻارڙو پيدا ٿيو، جنهن کي خانم صاحبه ته "آءِ ٽران، آءِ ٽران، ماءُ صدقي" چئي ڪٿي ڇڏي، باقي سجاده نشين الاءِ هن کي گادي تي وهاريو يا نه، سو وري ٻئي دفعي فرمائيندو. ڪٿي حضرت شيخ المشائخ پنهنجي ساهريءَ سان موڙهل مسئلو حل ڪري ڏيکاريو نه، پلا ڪٿي نه حل فرمائيندا، آخر اسٽ خچر ٻريون ٻڪريون ته سندس روبرو پيا چمن نه.

مرشد صاحب جي انهي نظريه جي تائيد ۾ تازو ايران جي سرڪاري اخبار "ڪيهان" به خبر لکي آهي ته هڪ عورت کي اهڙو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پار چائو آهي جنهن کي ڏهه انچ پچ آهي، شايد پير صاحب جي حل موجب اهو وري پولڙي مان ٺيو هوندو، ڇو ته گوريلن کي پچ ڪونه ٿين.

هائي پڏو هڪ ٺهڪن وارو ٽڪرو لطيفو آهي ته سنڌ جي ڪپ تي بيهي هڪ سواليءَ ٻئي سواليءَ کي چيو ته يار، جي سمنڊ کي باه لڳي ته مڇيون ڪيڏانهن رينديون.

ته هن پاون وير جواب ڏنو ته چڙهي وينديون وڻن تي پيو چاه.

ته پهرئين ڀيڪ فرمايو، ها آهن هڪڙيون ڳئون، جي چڙهي وينديون وڻن تي.

سو هيءَ شيخ المشائخ به فرمائي ٿو ته جڏهين سج ٻيي نوا ٿيندو ؛ تارا روشني ڇڏي ويندا ان وقت به ڏهن مهنن جون ڍڪيون ڏاچيون پيون ولنديون يعني سج چٽ، تارا چٽ، زمين چٽ، پر ڏهن مهنن جون ڍڪيون تڏهن به رلن پيا

لطيفو ٻيو

ٻن ٽن هنڌن تي پاڻ روسين آمريڪن جي چنڊ تي وڃڻ کي به "سنڌن زعم موجب" لکيو اٿس يعني هو ته چنڊ مان مٽي به کڻي آيا ؛ ڪيس بم هٿي گيس ڪيري پاڻي ناهڻ جون اسڪيمون به پيا ڪين پر حضرت شيخ المشائخ کي انهن ملن وانگر اجا به انهي تي اعتبار ڪونهي، جي اجا به ڪتبن ۾ لکيل اها دعا پيا پڙهن ته :

اي خدا ڏي ڪا مدد هر دم سدا سلطان کي،
روم واري بادشاه عبدالحميد خان کي
ويرين کي تنهن سندي ڪر تون تباه ؛ روسياه
سرخرو ڪر سوي ڏيئي شاه عاليشان کي!

پير صاحب امريڪا کي هيٺيون پاسو لکيو آهي، يعني سندس سمجهه موجب صدر فورڊ آهي هيٺئين پاسي ؛ پاڻ آهي مٿئين پاسي، پر ڪيس سندس ڪنهن اسڪول مان پڙهيل صاحبزادي کان ڍيڍي تصديق ڪرڻ گهرجي ته رات جو پاڻ سندس مزعوم هيٺئين پاسي هوندو آهي ؛ صدر فورڊ مٿئين پاسي باقي، خود اهي هيٺيان مٿيان پاسا آهن يا نه،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ما ڳالهه انهي شخص جي سمجهه ۾ اچا ڪٿان ٿي اچي، جو انهي ڌرتيءَ کي پيٽل سمجهي ٿو، جا روزانو ويهه لک ميل ته مسلسل اڏامندي ٿي رهي.

پاڻ ته يورپي امريڪي خلا بازن کي چنڊ تي پهچڻ تي انهن جو "خيال" سمجهي ٿو، پر بنهه اڄ روس جو خلائي جهاز خود زهري تي به وڃي پهتو آهي ۽ اتان تصويرون به موڪلي رهيو آهي، جن ۾ هڙي چمڪندڙ زهري جي سطح پٿريلي معلوم ٿي آهي يعني اها ٿانئي بولا خان جهڙي ۽ اندازو آهي ته هن ۾ ڏاسون تمام گهٽو آهي، جيئن چنڊ بابت اندازو آهي ته هن ۾ پوريئم تمام گهٽو آهي. اهو زهرو صاحب هتان ايڏي ڪن ڪروڙ ميل پري هوندو، يعني چنڊ کان سو ٽوٽو ۽ سجي ڌرتيءَ کان ڪجهه ٿورو ٿي ننڍو، پر پير صاحب پارا بلائيڪ عالم صاحب اڄ به وڏن معتبر تفسيرن ۾ پيا لکن ته اها زهرا هڪ رنڊي هئي، جا ملائڪن کان ڪم لهرائي، پوءِ جئن ڪنهن سرهندي مرشد ڪنهن شيديءَ کان ڪم لهرائي بنا ڪنهن غسل جي وڃي ڪعبته الله جو طواف ڪيو هو، تئن هوءَ به بنا ترڙ ڪرڻ جي ملائڪن کان اسم اعظم سکي، آسمان تي اڏامي ويئي ۽ اتي ڌرتيءَ جيڏو تارو ٿي پيئي چمڪي!

پير صاحب اهو عجيب انڪشاف ڪيو آهي ته:

جيڪڏهن سئو سال ڪٿي باهه پرندي ته ان باهه مان "سمندر" نالي جانور پيدا ٿيندو جو باهه ۾ ئي پيو رهندو.

هيءُ تخيل آتش پرستن (گبرن) جو آهي ۽ معلوم ٿئي ٿو ته پير صاحب جي وڏن تي انهن گبرن جو ڪو اهڙو گهڻو اثر رهيل آهي، جو اهڙين بناڪي روايتن کي به سچ پيو سمجهي، ورنه سئو ورهيه ته ڇا، پر لک ورهيه پيئي لاڳيتي باهه بارجي ته به ڪو سمندر جهڙو جانور پيدا ٿي نه سگهندو. اسين فقير امام بخش وانگر اهو ته هرگز نٿا چئون ته هيءَ ڪي فاروقي ڪونه آهن، بلڪ اصل ۾ گبر (آتش پرست) آهن، پر پير صاحب جو هيءُ لکڻ صاف صاف ٻڌائي ٿو، ته هن جا وڏا گبرن جي اثر هيٺ تمام گهڻو رهيا آهن.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(٢)

پير ابراهيم خليل سرهنديءَ جي سنڌين خلاف هڪ خوفناڪ سازش

جيئن ته قائد عوام جناب ذوالفقار علي ڀٽي ملڪ جي اڳوائيءَ جي چارج ورتي آهي، ڪن سنڌين جي دشمنن جي دلين تي ڇيرا پري پيا آهن. هنن کي ڀيو ڪوبه اڳواڻ گوارا آهي، پر ڀٽو نه، ڇوته هو سنڌي آهي ۽ جنهن سنڌ مان هنن کي هزارين فائدا پهتا، ان جي اصل باشندن سان هننکي اهڙوئي وير آهي، جهڙو ڪنهن وقت برٽش ۽ ٻين آبادڪارن کي ريڊانڊين سان هو ۽ هو دراصل دل ۾ اهوئي چاهي رهيا آهن، ته سنڌين کي اهڙو ئي هيسيو ۽ نقصان پهچايو وڃي، جو هو اسان اڳيان نيٺ وڃي ريڊانڊين بڻجن.

انهي جو ثبوت هو ١٩٧١ کان ئي ڏيندا رهيا آهن، ڀٽي صاحب جي هر پاليسيءَ جي مخالفت ڪرڻ ۽ ڪيس زڪ پهچائڻ جون ڪوششون، لساني فسادن ۾ ڪيس ڪليون گاريون ڏيڻ، بلڪ ڪليا گندا ڪارٽون نمايان جاين تي لڪڻ ۽ گهمائڻ، سندس خلاف مظاهرا ڪرڻ، شهرن ۾ فساد مچائڻ ۽ انهن ۾ ڪيس گاريون ڏيڻ، هن جي انهن ڪمن جي مخالفت ڪرڻ، جن ۾ سنڌين کي حق مليا آهن، سنڌين جي ناموس جي حفاظت ۾ ڳالهائڻ ڌاران محترم جي.ايم سيد تي خوني حملا ڪرڻ ۽ چند غدار سنڌي ڇاڙتن هٿان خود سنڌين جي مخالفت ۽ سنڌن برائيءَ لاءِ ڪوششون وٺن، سنڌين کي سنڌن سمجهه ۽ حق ملڻ تي واويلا مچائڻ، اج به شهرن جي ڀتين تي "ڀٽو نه گهرجي" ۽ ڪوٽا سسٽم کي ختم ڪرائڻ جا ڪتبا لڳڻ، هيءَ سڀ ڳالهيون ته سج کان به روشن آهن.

پر هينئر هنن هڪ نئون ڇاڙتو پير ابراهيم خليل سرهندي الائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪهڙيءَ طرح سان هٿ ڪري ورتو، جنهن کي سنڌس ظاهريءَ ناپسنديءَ ۽ دل ۾ بيحد سرور هجڻ سان ”حضرت شيخ المشائخ مولانا پير“ جهڙا لقب ڏيندا آيا۽ بندا نيٺ هڪ ڪتاب لکائي شايع ڪري ويا آهن، جنهن ۾ انتهائي گندا ڪوڪشاستري قسم جا ۽ تهذيب کان ڪريل بلڪ گونهن، نٽ، ٻوڙ ٻوڙ وغيره جهڙا لفظ ڪم آڻيندي انهي ٿي مناسبت سان پير صاحب پاڻ ته سنڌس نالو شايد ”گندگونهاري“ رکيو هو، پر سنڌس ٿي لکڻ موجب ڪن ”ڪرمفرمائن“ کيس ”ڪم ظرف“ ۽ ”فضولي“ ثابت ڪرڻ ۽ سنڌين کي ننڍي، ڪتاب وڪڻڻ لاءِ ڪتاب جو نالو ”سنڌ سونهاري“ رکيو ۽ سنڌس ٿي لفظن ۾ متس ”بي مثل ادبي شاهڪار جهڙو اڻ سهائيندڙ لفظي لکرايو هونئن ته هن ڪتاب جي گندن اکرن ڪوڪشاستري کهائين ۽ چٽخارن موجب سنڌ سرڪار ۽ پريس ڪميشن کي هن طرف خاص توجهه ڪرڻ کپي.

مگر سنڌس جنهن سنڌين سان غداري ڪرڻ طرف سنڌي نوجوانن، جوانن، بزرگن کي خاص توجهه ڪرڻ گهرجي، سو هيءَ آهي ته، پاڻ لکي ٿو ته:

سنڌ ۾ قديم سنڌي پنجاه لک ۽ جديد سنڌي سٺ لک آهن! جن کي اوهان گهرايو آهي نن کي حق ته ضرور ڏيڻو پوندو. (صفحه ١٣٥)

هنن جملن جو صاف مطلب آهي ته هيڏي بي انداز قرقران بعد به هنن کي اڃا حق نه مليو آهي ۽ اهو ڏيڻو پوندو.

اڃا ڏيڻو حق ڪهڙو آهي؟

صاف صاف ظاهر آهي ته آئنده اليڪشن ۾ جيڪڏهن سنڌ اسيمبليءَ تي ١١٠ سيٽون مقرر ٿين ته (٦٠) ڏيو ويچارن گهرائلن نون سنڌين کي ۽ (٥٠) ڏيو اسانجن پيارن قديم سنڌين کي ۽ مرڪزي اسيمبليءَ خواه سينيٽ [illegible] ۾ به هنن کي اڌين ٿي ڏيو.

[illegible]

جن [illegible] نون سنڌين کي [illegible] ارون گ[illegible] اچا به [illegible] ۽ ڌنڌا وغيره لڏ تي [illegible] پاڻيهي ڪري وٺندا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پير صاحب پاڻ ته جي-ايم سيد تي تهمتون هڻي ٿو ته هن هندن کان
پئسا کاڌا، پر ذرا پاڻ به ته پڌائي، ته کيس هن سنڌين سان هن غداريءَ سان ”سنڌس ڪرسفرمائن“ کي
حق ڏيڻ لاءِ جيڪي هنن جا انگ اکر فرمايل آهن ۽ هو ڪنهن به
سرڪاري ۽ صحيح حساب دان ته اهي انگ اکر هٿ نه ڪري سگهندو.
انهن کي دهرائڻ لاءِ کيس ڇا مليو ۽ آئنده ڇا ملندو رهندو؟

سنڌيئوا هن سازش کي غور سان مطالعه ڪريو ۽ هن پهرئين
”شاهڪار“ کي ڏسي آئنده ايندڙ چيزن جو اندازو ڪريو ۽ هن نئين
منظم فتني کي پنجو ڏيو.

پير صاحب جا فرزندو!

اوهين به جيڪڏهن بلائيڪ قسم جا تعليم يافته نه آهيو، ته
پاڻ ئي سمجهه ڪريو ته اوهان جي والد جي هن غداريءَ جو آخري نتيجو
اوهان کي ڇا ڀوڳڻو پوندو؟

يقين رکو ته اوهان جون زمينون ۽ پيريون مريديون هاڻ گهڻو
وقت ساٿ نه ڏيئي سگهنديون، جيڪڏهن هنن کي خود حضرت خواجه
بهاءُالدين نقشبندي قدس سره ۽ حضرت مجددالف ثاني قدس سره جي
روضن تي ختم خواجگان جي چاليهن ڪيڏڻ سان به بچائي نه سگهيو ويو،
ته هاڻي اهي اوهان جي بزرگن جي روضن تي ختم خواجگان جا چاليها
ڪيئي ڇا بچائي سگهندا ۽ جڏهن ته:

تمام ارض جهان کهولتا سمندر هے،
نکل رهے هين جوان مشعلين جلائے هوئے،

۽

پناه ليتے هين جن مجسمون کے تيره نظام،
ان هي سي صبح کي لشکر نکلنے والے هين!

اڄ نه سڀاڻ پاڪستان اهو اسلامي سوشلزم ضرور پوريءَ طرح
جلوه گر ٿيندو جو قرآن پاڪ ۾ هنڌ هنڌ پريل آهي، جنهن جي وضاحت
حضرت رافع بن خديج رضه ۽ ٻين جي روايتن موجب حضور صلعم جن
ڪئي ۽ جنهن جي تبليغ ڪندي حضرت ابوذر غفاري رضه جي رانن
تان اولاڻي اٺ جي سواريءَ گرشت به لاهي ڇڏيو ۽ جلاوطنيءَ ۾ اهڙي
ڪسمپرسيءَ جي حالت ۾ وفات ڪيائين، جو غسل ڪفن ڏيڻ وارو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مانهو هٿ ڪرڻ لاءِ به سنڌس پاڪ نماڻيءَ ڪي وسيلي تي وڃي وهندو پيو.

انوقت ضرور توهان کي به پنهنجي حڪومت ۾ ڪو محنتي روزگار هٿ ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻي پوندي ۽ جيڪڏهن توهان جي والد صاحب جي غداريءَ جي نتيجي ۾ سنڌين لاءِ روزگار جا وسيلا پڻ ڀانگهه ٿيل هوندا ته اوهين ڇا ڪندؤ؟

غور ڪري ۽ دوانديشي ڪري، پنهنجي والد جي غلط رستي کان هٽي، سنڌس انهن ”ڪرمفرمائن“ کان پاسو ڪريو، جن سنڌين کي ريڊانڊين بنائڻ جون اسڪيمون ٺاهيون ۽ انهن نوجوانن ۽ بزرگن سان رابطو رکو، جي پنهنجي مستقبل لاءِ سرسان ڪفن ٻڌي ميدان ۾ اچن ٿا ۽ قائدعوام پارا به ڪفن گڏ رکن ٿا. ۽ سنڌ جا ڏهيسر پاوا سنڌين کي سندن حقن ڏيارڻ لاءِ ڏه سر قربان ڪرڻ جا اعلان ڪن ٿا ۽ جتوئي صاحب پارا صاف صاف اعلان ڪن ٿا ته مقرر ڪونا موجب سنڌين کي حق ضرور ڏبا ۽ انهن ۾ ٿيل ڪوتاهين جي پوري جاچ پڙتال ڪبي.

پير صاحب ۽ هندو

پير صاحب هاڻ هڪ مزيدار تجزيو ٿو لکي ته ڪي مسلمان غريب ۽ گندا آهن ته به سنجهائن بوءِ کانه ٿي اچي.

۽ هندن جي اڇوتن ۾ ته اهڙي سخت بوءِ آهي، جا نڪ پوسرائي ٿي، پر تونگر ۽ صفائي پسند هندن مان به ڌپ ايندي آهي.

هن لاءِ سڀ کان اڳ آءٌ هڪ واقعو لکان ٿو، جو سنهنجي اڳوڻي اخبار عبرت ۾ به شايع ٿي چڪو آهي.

جو هيءُ آهي ته آءٌ هڪ زميندار صاحب (خانصاحب عطا محمد پلي مرحوم) وٽ ملازم هوس، ان جي ڪچهريءَ ۾ هڪ سرهندي مرشد جو ڪمدار چٺي کڻي آيو ته اسان جا هاري اوهان وٽ ڀڄي آيا آهن، سي واپس ڪريو. زميندار هنن کي گهرايو، هو ڪولهي ۽ ڪولهڻ هوا، زميندار صاحب زمينداري دستور موجب هنن کي واپس مرشد وٽ وڃڻ لاءِ چيو، ته ڪولهڻ ڀريءَ ڪچهريءَ ۾ چيو ته سائين ڳالهه هيءَ آهي ته آءٌ انهي سرهندي بزرگ جي سريت آهيان (هن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي مون مان ڏپ ڪانہ ايندي آهي) پر سرهندي بزرگ وٽ هڪ زبردست شيدي بہ نوڪر آهي، هو اول ان کان .... پوءِ مون تي سوار ٿيندو هو، پوءِ عمر وڏي ٿيڻ سبب ايتري دير سهي ڪونہ سگهندو هو، ان ڪري ساڳئي ڪمري ۾ ئي ...... پر هاڻ تہ ايڏو پوڙهو ٿيو آهي، جو هيٺ آءٌ مٿان پاڻ ۽ ان جي مٿان شيدي، سو جناب مون کان بہ ..... سيون نميون ٿين. پيريءَ ڪچهريءَ اهڙا ٽهڪ لڳايا، جو سرهندي مرشد جو ڪمدار صاحب پيچ پاڻي وڃي پيو. (انهيءَ مرشد جي وفات بعد مريدن قبو ٺهرايو آهي ۽ ڪانئس دعائون گهرن پيا.)

۽ مونکي پڪ آهي تہ پير صاحب بہ ان پير صاحب جي عزت ڪندو هوندو.

انهي بعد پير صاحب کي آءٌ ٻڌايان ٿو تہ وڏا ڪافر تہ ٿيو پر جن کي پاڻ پنگي ٿو سڏي، اهڙيءَ هڪ سندس زعم موجب پنگياڻي (عيسائڻ) جي تعليم يافتہ حور جهڙي ڪنواري ڪلاس ون آفيسر ڇوڪريءَ کي ڏسي ۽ جي هوءَ ڪيس پير ۾ بيهڻ ڏي تہ بيهي ڏسي تہ ان ۾ بہ ڪا ڏپ آهي ڇا؟

پير صاحب ۽ بدڪاريون

پير صاحب اها عجيب ڳالهہ لکي آهي تہ سعودي عرب [illegible] جڏهن اسلامي قانون هلايا تہ هنن کي بہ بي انداز ڏن [illegible] اتي حقيقي طرح اسلامي قانون آهي يا نہ، سي تہ خبرون [illegible] رهندڙ ڊاڪٽر موسري ۽ پين کان، پر اسلامي قانون جو فيض پهريان ويهہ سال، ڪيڏانهن ويو هو، جيستائين پيٽرول نہ لڌو هو؟

۽ جڏهن هن پنجاه سال اڳ سپ قبا بهرائي پٽ ڪيا تڏهن اوهين وڙيون چو پيا ڪندا هئو، تہ هي غير اسلامي ڪم آهي مٿس قبن وارن جو قهر ضرور پوندو؟

پير هاشم جان مرحوم وسالہ اداڪار ۾ پنهنجي بيان ۾ پاڻ چيو آهي تہ:-

پنجاهہ سال اڳ سعودي عرب ۾ هڪ هولناڪ ڏڪار پيو، جنهن ۾ هزارين ماڻهو اجل جو شڪار ٿي ويا، اهو هو اسلامي قانونن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هلائڻ جو ڏن؟

حضرت شيخ المشائخ صاحب کي بدڪارين جو ڏاڍو ڏک آهي ۽ ڏنڊ ڪرڻي چوي پيو ته اسلامي قانون اچي ته جيڪر بدڪارن چيري وجهان، پر انهي سرهندي بزرگ کي چو وڏي عزت پيو ڏيندو هو، جنهن بابت عالم آشڪار هو ته هو ڪن مريدن سميت حج تي ويو هو، خدمت لاءِ شيدي به گڏ کنيو هئائين، ڪعبته‌الله جي طواف ڏي وڃڻ وقت سندس چيلهه ۾ سور پيو ته مريدن کي چيائين اوهين هلو ته مان اچان ٿو، مريد ڪعبته‌الله شريف وٽ انتظار ۾ بيٺا، چو ته انهن کي ته سندس ڏاران طواف ڪرڻ به نٿي آيو. آخر هڪ نوجوان کي موڪليائون، جو در کي ڏڪو ڏيئي اندر پيو (جوبي فڪر هوا) ته جيڪي ڏٺائين ان بابت ڪلندو آيو ۽ جڏهن نيٺ مرشد ۽ شيدي طواف ۾ آيا، ته هن شيديءَ کي وڄهو وجي سندس وارن کي هٿ لائي چيو "نياڳا غسل ته ڪري اچو ها" (هي واقعو به عبرت اخبار ۾ "مرشد جو حج" جي هيڊنگ سان ڇپيل آهي-) هن مرشد تي به قبو آهي ۽ مريد دعائون گهرندا آهن ۽ هو اڪثر جيڪو به ڇوڪرو نوڪر رکندو هو، ان تي ٿوري عرصي ڪان بعد پيڇ تي چوريءَ جو مقدمو ڪندو هو ۽ اهي ڪورٽ ۾ روئي چوندا هوا ته "حضور، اسان ڪا چوري پوري ته ڪانه ڪئي آهي، پر بنهه ٿڪجي پيا آهيون."

پير صاحب جو پنڃو

پير صاحب جيڪو آنحضور صلعم کي خواب ۾ ڏسڻ ۽ سائن هٿ ملائڻ ۽ هٿ ۾ اها خوشبو ٿي ڏينهن رهڻ جو پنڃو لکيو آهي، سو نسورو ڪوڙ آهي. اڄ تائين ۱۴ سو ورهين ۾ ڪنهن کي به خواب ۾ هٿ ملائڻ ۽ پوءِ هٿ ۾ ٽي ڏينهن خوشبو رهڻ جو واقعو پيش نه آيو آهي، سرهندي بزرگ بمصداق:

غرق ٿيو غوطو هڻي، مرشد ته سڪيءَ ۾ صفا!
(حامد)

خوابن جو ذڪر آيو آهي ته منهنجي مطالعه موجب ڪوبه شخص ڪنهن به شخص وٽ خواب ۾ بلڪل نٿو اچي، نڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خواب ۾ ڪنهن آيل شخص کي خواب ۾ اچڻ جو علم به هوندو آهي.
ننڍي الهيار ۾ ڪنهن ملان وعظ ڪيو ته ڪنهن عورت تان ترُ پوي ته ان کي به چاڻ ڪجي ته اها به غسل ڪري، ته هڪ شخص چيس ته ”حضور اوهان جي دختر نيڪ اختر کي چاڻ ڪجو، ته غسل ڪري، ڇو رات خواب ۾ سونکي به انهي تان ...... ته ملان لت ڪٽي پنيانئس پيو.

اسان جي پير ۾ ستل سائنءَ کي اسان خواب ۾ ڏٺو هوندو پر هن کي ته ڪابه خبر ڪانه پيئي هوندي، ان ڪري سائنس به بانگ دهل چوي ٿي ته خواب ۾ ڪوبه شخص حقيقي طرح ڪونه ٿو اچي، اهي سڀ پنهنجائي خيالات اهو روپ وٺي اچن ٿا. (چه جائيڪه ٿي ڏينهن هٿ ۾ خوشبو به رهي- اهڙن پٽاڪن سان ئي مرشد مريدن کي ڦريندا آهن.)

* خوابن جي حيثيت کي پاڻ ئي صفحه ١٨٨ ۾ هڪ عابد زاهد پير ۽ هڪ لونڊي باز بدڪار وسنديءَ جا خواب هڪ جهڙا ڪري بيهاريا اٿس.

پر تڏهين به هاڻ انهي ڪوڙ کي نباهڻ لاءِ پنهنجي آڪڙ ڪانه ڇڏيندو. شايد سر ظفرالله خان وانگر هاڻ اهو هٿ پڻي ڪنهن جي هٿ ۾ به ڪوبه ڏيندو هوندو، جي جيڪو هٿ حضور جن جي هٿ مبارڪ ۾ آيو، سو وري پلا پڻي ڪنهن کي ڪٿن ڏيوا

(سر ظفرالله بابت اهو مشهور آهي ته هو پنهنجو ساڄو هٿ ڪنهن کي به نه ڏيندو آهي، جي جيڪو هٿ سندم مرشد مرزا غلام احمد قاديانيءَ کي ڏنم، سو وري پڻي ڪنهنکي ڪٿن ڏيان!)

سونکي پڪ آهي ته اج انهي پير صاحب سندس ڪرمفرمائن سان سازباز سبب رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جن سان هٿ ملائڻ ۽ ٽي ڏينهن هٿ ۾ خوشبو هلڻ جو پٽاڪ هنيو آهي، پر جي اهي سندس ڪرمفرمائن جا فيض چالو رهيا ته اڳتي هلي شايد پين آڪڙ باز ۽ ابوجهن کي ڦريندڙ مرشدن وانگر اهو پٽاڪ هڻڻ به شروع ڪندو ته:

پنجه در پنجه ء خدادارم
من چه پرواءِ مصطفي دارم (توبه)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پير صاحب جي واويلا

پير صاحب هندن جي وري نه اچڻ لاءِ جيڪا واويلا شروع ڪئي آهي، انهي مان گمان ٿو پوي ته شايد پاڻ به هندن جي ملڪيت مان چنبڙيا هٿ رکيا اٿس ۽ شايد ڦاڙهي جي اوجهه ڏيڻ وارو ڀهاڪو اکين اڳيان پيو ڦريس، شايد خوابن ۾ به اهڙا اوٿارا (ڪابوس) پيا اچنس ۽ ڪو ڪشف، ڪا ڪرامت، ڪو ختم خواجگان ڏاڻ نٿو اچيس، پر اسين پير صاحب کي اطمينان ٿا ڏياريون، ته نڪي اهي وري ايندا، نڪي ڪنهن کان ملڪيتون ڦريندا، اهي ته:

جيڪي ويا هنگلور، سي ڪڏهين نه ملندا ڪاپڙي۔

پر اها پڪ سمجهي، ته اسلامي سوشلزم جو واڪاس انهن مفت جي مال مان انوليون ڪندڙن تي تمام جلد پيو اچي ۽ پڪاري پڪاري پيو قرآن شريف جي لفظن ۾ بشارت ڏئي ته سيعلم الذين ظلموا اي منقلب ينقلبون پر قرآن شريف سچو نه پڙهي ڪير، هي بلائيڪ ماهر انهي نور کي پلا ڪٿان ٿا سمجهي ٻجهي مطالعہ ڪن۔

اجهو هيءُ مضمون اخبار سنڌ ٽائيمس ۾ هلڻ بعد سهني ڏينهن اندر ئي جناب ڀٽي صاحب ۽ جناب جتوئي صاحب جا اعلان آيا آهن ته پنجاه ايڪڙن کان وڌيڪ جي زميندارن جي ڊيل پيٽي ڪبي ۽ گهٽو وڌن تي پيو زرعي انڪم ٽيڪس به مڙهبو، جناب ڀٽو صاحب گذريل چار ورهيه ملڪ کي ٻاهرين دشمنن کان بچائڻ ۾ سخت محو هو ۽ ان مان واندو ٿي هاڻ دراصل اسلامي سوشلزم جو پيو هلڪڙو قدم کنيو اٿس، الله تعاليٰ کيس وڌي حمايتي ڏئي ۽ سنڌس اقتدار قائم رکي، ته اجهو ٿو اهي مفت جي مال جون الوليون ۽ پپوٽ ۽ مرشديءَ جا فريب بند ڪري ۽ هر ڪنهن کي پگهر جو پورهيو ڪري حلال کائڻ تي مجبور ڪري۔

صفحه ٢٦١ ۾ پاڻ ته سوشلزم جي سنهن ۾ ڏوڙ وجهڻ ٿو فرمائي، جو ته سنڌس سمجهه موجب سوشلزم چاهي ٿو ته سڀن کي اندو ڪجي ۽ سڀني جي هڪ ٽنگ پيچي چڙجي ۽ سڀنن کي سچو ۽ بکه جي مصيبتن ۾ آندو وڃي (٢٥٨) پر ڏکڻ يمن عراق، شام، لبيا، الجزائر وغيره مسلمان ملڪن ۾ جتي سوشلزم چالو آهي ۽ ٻين هڪ ارب ماڻهن ۾ سوشلزم هلي پيو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄي ته ماڻهو نڪي انڌا ٿيا آهن، نڪي پنگلا نڪي پينگيا، ۽ بکن ۾ پاهه آهن.

البت جن پيرن کي مفت جون ملڪيتون ۽ جاگيرون مليون، جن مان ڪنهن به پگهر جي پورهئي کان سواءِ پيا الوليون ڪن. (١٢١) تن کان اهي ضرور ڪسبيون، چاهي سوشلزم کي ڏوڙ وجهن يا پنهنجي اکين ۾ـ

تو جا پاڻي آڇ، تنهن پاڻيءَ پنا ڏينهڙا!

پير صاحب ۽ وحدت الوجود

هاڻ پڙهو سندس وحدت الوجود

فرمائي ٿو ته:

اوليائن تي جڏهين خدائي نور جا پرتوا ٿا پون ته ان وقت هو چوندو آهي ته آءٌ به خدا تون به خدا، (يا دادي ليکراج وانگر تون به اوم آءٌ به اوم) وڻ به چوي آءٌ تنهنجو رب، ۽ اوليا به چوي ته آءٌ سبحان سنهنجو وڏو شان، آهيان پاڻ الله، پنهون ٿيس پاڻ!

شيخ اڪبر محي الدين ابن العربي لکيو ته سڀ ڪجهه خدا آهي، حضرت شيخ احمد سرهندي رح انهي سندس لکڻ کي اگرچ گمراهي ثابت ڪيو آهي، پر هن ۽ اهڙن پيرن کي به اوليا ضرور مڃبو آهي، پلا ڪيئن نه مڃين، آخر اهو به اوليائن جو فرسودو آهي ته:

ايجها ڪم ڪريجي، جو الله آپ ٻنيجي،

۽ پوءِ جيڪڏهن ڪنهن سڪر جي حالت ۾ مرشد به خدا بڻجي ۽ ڪا نوخيز مريدياڻي به خدا، ته پوءِ ڇا به پيا ڪن ته به اوليا ضرور آهن، چاهي سندن نالو اڏيرو هجي يا ڍورو. جئن حضرت غوث علي شاه جي ڪتاب تذڪره غوثيه ۾ فرمايل آهي ته هڪڙي مرشد گهوڙيءَ سان ٻئي ………… ۽ هڪ ڪچي مريد ان تي توبهه توبهه نعوذبالله پئي چئي، ته مرشد وري چيو ”هو ته قطب آهي جو ”ظاهر ۾ زاني، پر فڪر ۾ فنا ٿيل،“ وانگر ظاهر ۾ گهوڙيءَ ……… پر باطن ۾ سندس ٻئي هڪ مريد جي جهاز ۾ ٿيل ڏنگ تو بند ڪري ته متان ٻڏي نه پوي!،“ ۽ بيان العارفين ۾ خود حضرت شاه عبدالڪريم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رح جي گذهه ڪي دسائي سمس وهڻ جو ذڪر آيل آهي. (نعوذبالله)
سنڌ ۾ اهڙن مرشدن، جي پاڻ کي الله ۽ قادر قدير ۽ شاه نبيان سڏائن ۽ نيت ته پاڻ وٽ ڪليو ڪلايو حج ڪرائڻ جا واقعا به ٿـي چڪا آهن، جنهن بابت بنهه تازو بزرگ مرحوم پير هاشم جان رساله وينجهار ڊسمبر ۱۹۷۵ صفحه ۱۹ ۾ فرمائي ٿو:-

”اڄڪلهه چاليهه سال اڳ لواريءَ جو گادي نشين احمد زمان پنهنجي اسلاف جي روايتن کان بلڪل ڦري ويو ۽ لواريءَ ۾ حج جو سلسلو شروع ڪري ڏنائين، ۽ پنهنجي مريدن ۾ اعلان ڪيائين ته هو مڪي معظمه ۽ مدينه منوره وڃڻ بجاءِ هتي حج ڪندا رهن- هن جو چوڻ هو ته مڪي معظمه جو سچو نور لواريءَ ۾ منتقل ٿي ويو آهي. انهيءَ ڪري هتي حج شروع ڪيو ويو ۽ اهي سڀ طور طريقا اختيار ڪيا ويندا هئا، جيڪي حج ۾ اختيار ڪيا ويندا آهن- عرفات ۽ منيٰ به قائم ڪيا ويا هئا.

اسان ڪجهه عرصه اڳ هڪ گذيل بيان ڏنو هو ته انهيءَ جڙتو حج تي دائمي پابندي وڌي وڃي، هينئر اٿين ٿئي ٿو ته هر سال حج جي موقعي تي لواريءَ جي حج تي پابندي وڌي ويندي آهي ۽ قلم ۱۴۴ تحت اتي ماڻهن جي وڃڻ تي پابندي وڌي ويندي آهي، اهو طريقو صحيح ناهي، ان تي هڪ ئي دفعي مستقل پابندي وجهڻ گهرجي. (پر ڏسجي ٿو ته لواريءَ وارا ۽ سندن مريد ايڏا ته دولتمند ۽ طاقت وارا آهن جو اجا ته مستقل پابنديءَ جو امڪان ڪونهي.)

جيئن وحدت‌الوجود جي مسئله کي اڳتي ايندڙ هڪ شعر ۾ حل ڪري ڇڏيو ويو هو، بلڪل اهڙين هڪ بدعت جي مجاهد به ڪيو هو، اتي پنجاب جو پير ڪو آيل هو ۽ جهوڪ سيال وانگر پنهنجن هٿ ٺوڪين سان محفل سماع عرف ٻيگهت لڳايو ويٺو هو، جنهن ۾ ٻيگهتيا پڻ نچيا ۽ پاڻ هن قسم جا شعر پڻ چيائين:

”عيسيٰ ٻي مين هون،
موسيٰ ٻي مين هون
وچ طوو دے نور ٻي مين هون“

ته مجاهد کي ڏاڍي خار آئي، هو هڪ نهايت خوش ڳائيندڙ هو، سو ٻين ٻيگهتن سان سر ملائي ۽ وجد ۾ اچي رهيو هو. مرشد وري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هِه مضمون بيت چيو، ته هن به مولانا جاميءَ وانگر سر ملائي چيو:

ڪتا پي سين هون،
گدا پي سين هون
وچ جنگل ڍي سوئر پي سين هون.

ته پير صاحب ڪاوڙجي پيو، هن مجاهد چيس ”عيسيٰ موسيٰ ۽ طور جو نور تيڻ لاءِ تيار آهين، باقي ڪتو گڏهه ۽ سوئر ٿيندي ڀرو ٿو چڙهيئي؟“

هيءَ آکاڻي به اڳيئن اخبار عبرت جي هڪ خاص نمبر ”بلاشاه جو ڪلام“ ۾ آيل آهي.

سو وحدت الوجود چئو يا حضرت امام رباني ءَ وانگر وحدت الشهود، پر بهرحال سپيئي جيڪڏهن هڪ چيز نه ٿا سڄين ته پيلا نوخيز مريديائي ڪي ذڪر ذاتي ۽ دل واريءَ پاسڙيءَ وٽ نوري لطيفو ڪيئن ڏيکارين. جي-ايم-سيد پارا ته صرف اڳتي وڌي اهي بيت ٿا جهونگارين ته:

اصل شهود و شاهد و مشهود ايک هے
حيران هون ڦر مشاهده هے ڪس حساب ۾

جناب پير صاحب! اچا ذرا ترس، اجهو ٿا خود تنهنجي امام رباني صاحب جي مڪتوبات جا راز کلن، پوءِ بمصداق

فليدع ناديه سندع الزبانيه

پل تون به پنهنجن ”ڪرنفرمائن“ کي سڏج ۽ اسان جا جوان ۽ نوجوان به اچن پيا ميدان ۾، توهان وارا ”ڪرنفرما“ جيڪي مولانا عبدالقهار بيگ ۽ مندس چاڙتن وانگر بخارا ۾ دپ جهلي ڪونه سگهيا، سي هاڻ به دپ جهلي نه سگهندا، صرف ذرا (١٣٥) اربن جي لاڳت واري اسٽيل مل تيار ٿي وڃي ۽ اوهان واري ڪوهه نور هيري قاسم جو پورٽ تيار ٿي وڃي، پوءِ اوهين صاحب به انزلنا الحديد وارا نظارا ڏسندا ۽ ممڪن آهي ته اهو اوهان وارو بنايل گلزار خليل اوهان لاءِ ڦري نار نمرود بڻجي پوي ۽ حضرت شاه ڀٽائي رحه جو هيءُ بيت اوهان لاءِ صحيح نڪري ته:

اڄا ڪوٽ پٽن ۾، ٿو عمر اڏائي
ڏسريو ڏيهه ڏٺي، ٿو چاچا چاڙائي.
پورو ائين نه پائيي، ته ڪو لوڪ لاڏائو ساعت جو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيرصاحب جا تماشا

هاڻ پڙهو تاريخ داني،

راجا ڏاهر پيڻ سان شادي ڪئي، جنهن سان هن کي ”اولاد“ به ٿيو. تاريخ ۾ ته ڪٿي اُئين به لکيل ڪونهي، پر مرشدن جا ڪشف ته ڏهه ڪروڙ پرانهين ڏرتيءَ کي ”بيٺل“ ڏسيو وجهن، سو راجا ڏاهر کي سندس پيڻ سان اولاد ڏسڻ هنن لاءِ ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي.

صفحه ١١١ ۾ فخر سنڌ جي ايم سيد کي ڏڙڪو ڏيندي لکي ٿو ته چيڻي وڃائڻ جي دير آهي، ڪنن مان ڪپهه ڪڍي ڇڏتوڪي شهيد ڪرائي ڇڏيندا سون.

شاهه صاحب تي سنڌين جي دشمنن، انهن شيخ المشائخ جي ڪرمفرمائن، چار ورهيه اڳ به بم سان حملو ڪيو هو پيا به حملا پيا ٿيندا هوندا، پر خدا تعاليٰ وٽ موت جو ڏينهن ته مقرر آهي، ڪو پيرڙن جي هٿن ۾ موت هجي ها ته جيڪر اول ته انهن کي دف ڪري ڇڏين، جن ڪين پارت مان پيچايو ۽ جن حضرت بهاءُالدين رحه جي روضي مبارڪ جي اڳيان پٽي سنڌن ڪم لاٿا.

شاهه صاحب کي اها شهادت لکيل هوندي ته ضرور نصيب ٿيندي، پر اهو يقين رکجو ته سندس خون جي قطري قطري مان اهي جهونجهار پيدا ٿيندا، جي سنڌ جي دشمنن ۽ سندن چاڙتن جو ڳولي ڳولي قتلام ڪندا. بمصداق!

قتل حسين اصـل ۾ مرگ يزيد هے!

صفحه ١٩٤ ۾ فرمائي ٿو ته

ڏوڙ سائنس جي منهن ۾

پر صفحه ٢٧٠ ۾ سائنس جي عجائب ايجادات تي واهه واهه پيو ڪري ۽ ٢٠٩ ۾ لکي ٿو ته ڏهويهه ورهيه اڳ نمونيا ۽ ٽائيفائيڊ سخت مهلڪ مرض هوا، پر هاڻ پينسلين ۽ ڪلورو مائسيٽين جي ايجاد سبب اهي مرض مشڪري بڻجي ويا آهن.

اچا ته هن ويچاري حڪيم الحڪماء کي اهي به دوائون معلوم ٿيون آهن، پر سائنس ته اهي ايجادون ڪري ڇڏيون آهن جو هن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تصور ۾ به ڪونه ايندبون. سائنس وڏي ۾ وڏو ڪارنامو ته اهو ڪيو آهي ته ماڻهوءَ کي بلڪل ڏيڏو وانگر سڪائي سندس سڀ پاڻي ڪڍي هڪ سو ورهين تائين ڪئپسول ۾ بجليءَ وسيلي جيئرو رکي ٿي، جو جن مرضن ۾ هو مبتلا آهن، انهن جو علاج اجا دريافت ڪونه ٿيو آهي سو دريافت ٿيڻ شرط کين وري به ڏيڏرن ۾ سينهن وسائڻ وانگر جياري سندن علاج ڪندي، تازو هڪ ٢٤-٢٥ ورهين جو نوجوان سندس مائٽن ۾ پيٽن پاڻرن سان ڪلندي سوڪلائيندي اهڙي ڪيپسول ۾ بند ٿيو آهي، جنهن جو نمبر ٨٠ ڪان مٿي آهي ۽ اهڙن ٻن سون جو بندوبست آهي.

هو سندن ملڪيتن کي ڪراستون پيو سجهي پر جهڪڏهن انگريزن جي مختيارڪار ميران محمد شاه صاحب وڏي جون روايتون خيال ۾ آڻيون، ته خبرون پونديون ته انگريز هيءَ پير افغانستان مان سنڌ ۾ ڇو آندا ۽ پير شوو بازار جا وڏا اتي ڇو چڙيا.

قريب هے يارو روز محشر، چهپيگا ڪشتون ڪا خون ڪيونڪر
جو چپ رهيگي زبان خنجر، لهوپڪاريگا آستين ڪا!

۽

زمانه آئيگا بي حجابي ڪا عام ديدار يار هوگا
سڪوت تا پرده دار جس ڪا وه راز تب آشڪار هوگا

پير صاحب پهجين "بچن شال (شايد سرهندياڻين) ماين" جي تعريف هيئن ٿو فرمائي:

"هو گيدوڙي، چيڙ، زيتون ۽ صوف کان شروع ٿيو، وڃي گدري، ڪدوءَ ۽ نيٺ ته گري فروٽ جي حد تي پهچن" ۽ مخلص مرحوم به شايد انهي ڪري سرهندي مرشدن جي ماين جي هيءَ تعريف ڪئي آهي:

(١) المدد يا سنگترا يا ناسپاتي المدد
صوف جي سڪ ۾ ڇڇي سائينءَ جي ڇاتي المدد
(٢) گهوٽ پوڙهو، ڪنوارننڍڙي، ڇٽڪ ٻڌي ٻيٺي ۽ باپ
رت روئن ساتم مچائن سڀ ٻراتي المدد
(٣) المدد يا پير وڏا، مرد موڏا المدد
المدد نه ته هاڻ ڪريان ٿي آپگهاتي المدد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏيڪ خبرون ته سنھن سنڌيءَ جي افسانـي ”حويليءَ جا راز“ ۾ ڏسي سگهو ٿا.

۽ ڏيپلاٽيءَ، ولـي محمد طاهر زادي ۽ اسر جليل جي افسانن ۾ بـہ انهي بيت جو مڪمل شان سنزول ۽ پورو بيت خواه احـوال غني صاحب کان معلوم ڪري سگهو ٿا.

البت سندس لکڻ موجب گدرن، ڪدوئن ۽ گري فرونن جي منزلن تائين سندن بچن شال اهڙيون سايون ضرور پهچنديون هونديون، جن کي نه ڪم نه ڪاو، مفت جي ملڪيتن ۽ ڏنن ٻڌاڪن جي ڪماين مان الولبون ماڻيندڙ، تمام گهڻا سٺي پڙيل ڪاڏا ڪائيندڙ پوءِ ڏينهن رات زور ڏباريندڙ هجن ۽ پوءِ سمڪن آهي ته صفحه ۱۸۸ جي منزلن تي بہ پهچي وڃن.

باقي جيڪي پورهيو ۽ عبادتون ڪن ٿيون، انهن مان ٦٥ ورهين جي عمر تائين بہ ٻڙس اهڙو پيار ڪن ٿا، جو ٻي ڪا بـہ شادي ٻانهي نٺا ڪن ۽ سندن وفاتن کان پوءِ بہ کين ياد ڪندي شوڪارا ڀريندي چون ٿا ته:

”هوءَ هڪ اهڙو گل هئي، جنهن جي خوشبو ڪوسانجڻ بعد بہ اڃا تائين سنهنجي دماغ مان نہ ويئي آهي.“

جيتوڻيڪ انهي کان پوءِ الله تعاليٰ کين گهڻيون ئي ڪنواريون ٻرنيلون عطا ڪري ٿو ته بہ هو اها راءِ ٻڌائين ٿا ته ”انبن جون سڪون ڪي انبڙيون لاهين“

صفحہ ۲۲۰ ۾ مسلمان سربراهن جي تعريف هن طرح ٿو فرمائي:

”روز اول کان اڄ تائين نوا نوي پرسنٽ مسلم سربراهن پنهنجيون پوبون قوتون رن، شراب ۽ اقتدار جي حصول ۾ صرف ڪيون، سواءِ ڪن ٿورن جي ڪل بادشاه عملن کان غافل رهيا.“

هيءَ ئي اکر هنن جي جڏهن هندو اڇاربندا هوا، تڏهين اسين باهه ئي ڏاهري رنگ محل، شيواجي شيش محل، ڪتي جو پٽ، سومنات جي سندري وغيره جهڙا ڪتاب لکندا ۽ واويلا ڪنداهواسون ۽ اڄ هيءَ پير صاحب پاڻ ئي پيو اعتراض ڪري، ڪيس بہ تہ نورجهان جي ڏ ۽ بلڪ بيونيءَ جي ڪارٽ ۽ پيون بہ الائي ڇاڇا پيون ياد پون.

صفحہ ۾ حسرت ٿو ڪري تہ:

ڪاش جيڪڏهين آءٌ ڪو سائنسدان هجان ها!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توهين نہ سائنسدان هجو ها تہ شايد رڳا ختم خواجگان جا ڦناڪا چوڙيو ها ۽ وحدت‌الوجود جا بم بنايو ها ۽ بلڪل اهو نقشو بڻايو ها، جيڪو ڪنهن بادشاه وٽ ڪن رولو ملن ۽ مرشدن طرفان بنايو ويو هو، جو هن کي ڪي مرشد ۽ ملان اچي پيا، چي ”حضور هيءَ هيتري ساري فوج چو رکي اٿو ۽ هنن تي هيترو سارو خزانو چو ڦلايو ٿا، اسان کي محلات ۾ وهاريو، ڪنهن بہ دشمن حملو ڪيو تہ ان تي ختم خواجگان جا شوڪارا ۽ ڪفر جي فتوائن جا ڪانگهاوا اڇلائيندا سون، تہ هو ختم ٿي ويندا.

بادشاهہ بہ فوج ڪڍي ڇڏي ۽ سرشدن ملن جو ڏڻ ڪٺي وهاريائين.

فوج جا بيڪار ٿي، تنهن وچي ڪنهن ٻئي واري بادشاهہ وٽ ذڪر ڪيو ۽ ان کي پڙڪايو تہ ميدان خالي آهي، ڪريو حملو، تہ ڪم لاهيون. بادشاهہ ڪيو حملو ۽ جواب ۾ هن بادشاهہ بہ مرشدن ملن کي موڪليو، جن گوشيءَ شوڪارا ۽ فتوائن جا ڦرڙاٽ ڪيا پر هنن جواب ۾ ڪنيون بندوقون، تہ هو ٻڏڙيا ٽپ ڏيندا ڀڄندا آيا بادشاهہ وٽ، چي ”حضورا ملڪ تنهنجو ويو، ايمان هنن جو ويو. ۽ هاڻي اسين تہ انهن جو استقبال ڪري انهن کي مومن ۽ مريد بڻائيندا سون يا ڇڪاسيندا سون ڪو بيو ملڪ.“

سو حضورا

اوهين جيڪي هڪ هنڌ چئو ڏوڙ سائنس جي منهن ۾ ٻئي هنڌ چئو تہ ڪاش! آءٌ ڪو سائنسدان هجان ها. سو پير صاحب! ڀلا اوهين ۽ سائنس لڳي ڇا؟ اوهين تہ وينا ”سڪر“ جي حالت ۾ نوخيز مريدياڻي کي دل وٽ آنگر وکي ڀهريون لطيفو شروع ڪرايو ۽ تون بہ الله ۽ آءٌ بہ الله چئي ڪنهن وحدت‌الوجودي شاعر جو چيل هيءُ شعر سيکاريو تہ:

تون ٿي منهنجي لانگ، ۽ تون ٿي منهنجو لنگ،
تون …… تون …… تون ٿي …… پاڻ کي.

اوهان جو مثال بہ انهي پروچ چوڪري جي مثال وانگر آهي جو جڏهين سچو ڪتاب يوسف زليخا پورو ڪري چڪو، تڏهين استاد کي سوال ڪيائين تہ ”ملان! زلي خان مرد هو يا زال؟“ استاد ڪلي ڇيس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏون ڪيئن ٿو ڀانئين؟ ڇيائين ڳالهہ تہ زال جو پيو هلي، پر نالو زلي خان تہ ڪنهن مرد جو پيو لڳي يا اهڙو ڪو پيو صاحب گوهر جان، سوتي جان وانگر، حليم جان، ڪريم جان، ستارجان، غفار جان کان پڇي تہ اوهين مرد آهيو يا زالان؟ تيئن پير صاحب بہ پوريءَ ماهريءَ جي دعوا ڪندي الاس الاس وارا قابليت پريا لفظ لکندي سندس ڳهرو ٻوليءَ موجب ”ڊائيدہ“ جهڙو فصيح انگريزي لفظ لکيو وڃي ۽ سڀ ڪجهہ ڇاڻ جي دعوا ڪندي سائنسدانن جي چنڊ تي پهچڻ تي ”سزعور“ لکيو وڃي، ڇو؟ ڇي جنهن چنڊ کي ڪي شريعت جا صاحب خدائي نور سمجهي ان ڏي منهن ڪري پيشاب پاخانہ ڪرڻ بہ مڪروہ سمجهن، انهي چنڊ کي جيڪڏهين اهي سائنس دان مورڳو هنگي متي پليت ڪري آيا هجن، تہ پوءِ تہ الاس الاس، اسين پيو پاڪ چنڊ ڪٿان آڻينداسون!

هندن جي هوندي مسلمانن جا حال بڌائيندي ڪوڙ جي حالت ۾ پاڻ تي ڏيڍ پائي ڏنڊ ٿو وجهي، ڇو تہ ڳهڻي ڏنڊ وجهڻ سبب اهو ڪوڙ نڪرڻ تي ڏيڍو پوندس ۽ يا تہ ويچارو اهڙو سچو آهي جو ڪرسفرمانن جي مدد کان سواءِ جناب جي-ايم-سيد جو ڪتاب ”جيئن ڏٺو آهي سون“ تہ هٿ ڪري نہ سگهيو ۽ ڏهاڪو سال وڙولون ڏيندو رهيو، پلا ڪيڏي پئسا تہ مليس، آخر ڪرسفرسائن کان مفت ۾ بہ ڪاپيون مليس، تڏهين ڪجهہ پڙهي سگهيو.

هاڻ نونهالن کي قسم ٿو ڏئي تہ ڪيئن؟ يحيٰ خان جي بلئڪ بيوٽيءَ جي ڪارٽ ۽ نورجهان جي دڏ جاء شايد ڏاڍي حسرت هيس تہ ڪاش آءٌ يحيٰ خان هجان ها تہ اهي پنهنجي ساٿيان ها.

پوءِ ٿو بڌائي اول مسلمانن جي زمينن بابت تہ اڄ تائين هندو هجن ها تہ مسلمانن وٽ ڪجهہ بہ نہ هجي ها ۽ دعا ڪر پيارن مهاجرن کي، جي آيا، تن هندن کي هڪائي ڪڍيو ۽ تنهنجي سائين جون زمينون بچي ويون.

مگر هن اپوجهہ کي اها بہ خبر ڪانهي، تہ مسلمانن دوبارہ وزارت وٺي شرط ”لئنڊ ايلينيشن“ نالي اهڙو بل پاس ڪري ڇڏيو هو جو ۱۹۰۱ کان وٺي وڪرو ٿيل سڀ زمينون (سڪني خواہ زرعي) واپس مسلمانن کي ملن، پر ان بل تي وائسراءِ صحيح نہ ڪئي، ڇو جي هاڻ پاڪستان بنجي رهيو آهي، پاڻيهي قائد اعظم صحيح ڪندو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مگر خود حضرت قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ بحیثیت گورنر جنرل ان تي صحيح بلڪل نہ ڪئي، (جو تہ پوءِ مهاجرن کي ڇا ڏبو؟) مگر پوءِ اگرچ اهي زمينون زرعي پنجاه سيڪڙو ۽ سڪني ويهہ سيڪڙو سنڌين جي لڙڪن اگهہ لاءِ ڪاغذن تي ڏنيون تہ ويون، پر عملا تمام ٿوريون مليون ۽ اڃا تائين ڪوڙن ڪليمن وارا پير صاحب جا پيا ڪرمفرما سنڌي مسلمانن تي ٻاهر پاريو ويٺا آهن.

پر سڪني جاين ۾ به دڪان تہ سنڌي مسلمانن لاءِ بلڪل بند ڪيا ويا، جي اوهين تہ آهيو ريڊائنڊين گڏهہ گاڏين هڪليو ۽ ڪاٺين ڪرڻ وارا اوهان جو دڪانن ۾ وڃي ڇا پاڻ نہ فرمائي ٿو تہ حيدرآباد ۾ ۴-۵ دڪان سنڌي مسلمانن جا مس هوا پر اڄ تہ انهن مان هڪ به دڪان وڃي بچيا آهن انهن پنهنجي به ڪات ڪهاڙا آهن. انڊسٽريل دڪان به سنڌين کي نہ مليا.

اچو آءٌ پاڻ اوهان اڳيان منهنجا پنهنجا مثال پيش ڪريان ٿو، مونکي توهان وارا نانانا يعني ايهي محمد علي ايڪٽر وارا خوب سڃاڻن ٿا - گهر جي جاءِ (۹۶۰۰) روپيہ قيمت هوندي بہ هنڪري نہ ڏنائون جو ڪليل اڪرن ۾ لکيائون تہ ”هڪ سنڌيءَ کي جو مليو“ ۽ پيو صاحب ڪٽان پڪڙي اچي ساڳيءَ قيمت ۾ مالڪ بنايائون (جا پوءِ مون هر طرح جون اپيلون ۽ ڪوششون ڪرڻ بعد نيٺ لاچار ٿي نون مهاجر مالڪن کان پنجوڻي قيمت تي ورتي) ۽ پريس جي جاءِ جي درخواست پوري وقت ۾ ڏنل بہ گم ڪري ڇڏيائون ۽ ٻين کي ڏيئي ڇڏيائون، جي اڃا پيمون اپيلون هلن. هڪ جاءِ هڪڙي سنڌيءَ کي ۹ هزارن ۾ ڏنائون، هن ڏاڍو خوش ٿي وڏيون مرمتون ۽ اڏاوتون ڪرايون، ايتري قدر جو ۳۰ هزار دف ڪري چڪو، تہ اوچتو حڪم آيو تہ نظرثانيءَ موجب انهي جي قيمت ٻارهن هزار مقرر ڪجي ٿي تنهنڪري توکي انڪار ۽ ٻئي مهاجر صاحب کي ڏني ويئي، پر پئسن جمع ڪرائڻ کان اڳ ان کي حڪم فرمايو ويو تہ نظر ثالث موجب هن جاءِ جي قيمت ۷ هزار مقرر ٿي آهي ان ڪري تون ۶ هزار جمع ڪرائج. اهڙا تہ ڪئين واقعا، جو تہ هيٺيان مٿيان سڀ آفيسر تقريبن غير سنڌي، يا غير سنڌين جا ڇاڙتا يا هيسيل، پوءِ غير سنڌي آخر وڃن ڪيڏانهن، ۵۰-۵۰ ورهين جون سواڙي جايون ۽ دڪان به کانئن کسيا ويا ۽ پيا جيڪي ظلم انهي ٻاري ۾ انهن پيارن ڪيا تن جون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خبروون به نيت ڪتابي صورت ۾ شايع ٿينديون. هينئر خود پيٽي صاحب سان بار بار وفد مليا ته به ڪي اهڙيون مجبوريون آهن جو هو به ڪجهه به ڪري نه سگهيو. ۽ هاڻ لاچار اهي مظلوم سنڌي قبضيدار پنجوٽيون قيمتون ڏيو پيا خريد ڪن جن مان آءٌ انهي انجمن جو مدد ۽ پيو حڪيم محمد حسن سيڪريٽري صاحب به آهن پلا ها ڪن، ۲۷ ورهين جا قبضا ۽ روزگار جا وسيلا ڪيئن ڇڏين.

نوڪريون ۽ تعليم:

انهن لاءِ به پوين سالن ۾ حڪم ٿي ويو هو ته هندن کي ڪابه نوڪري نه ملي، جيسين ڪه مسلمانن جون ۷۰ سيڪڙو نه ٿي وڃن. سون پاڻ پنهنجن ڪنن سان هڪ دفعو گاڏيءَ ۾ ويٺل هندن جي گفتگو ٻڌي هئي ته ادا هاڻ اسان لاءِ نوڪرن جا دروازا بند ٿي چڪا ماٺ ڪري ڪو واپار وڙو اختيار ڪريو. پر هندن جي وڃڻ تي پوءِ سنڌين کي قليل ۽ ”تلپار“ سان ”تالپر“ ٿيلن کي ايڏيون گهڻيون نوڪريون مليون آهن، جو نيث سنڌي نوجوان ۴ مارچ ۱۹۲۷ تي چيخي اٿيا ۽ کين حوب مارون ۽ سوڙا ڏنا ويا، نيث ڦٽيا ۽ شهيد به ٿيا، ۽ پوءِ فخر پاڪستان پٽو صاحب جي اچڻ تي ۲۱ سيڪڙو ڪوٽائون مرڪزي نوڪري لاءِ صوبائي لاءِ گوٺائين ڪوٽائن تي مقرر ڪيون ويون، تڏهين سس وڃي سنڌي مسلمانن کي ڪجهه مليون، پر انهي تي به هنن پيارن اسلامي ڀائرن خود پٽي صاحب جي عزت ۽ ناموس تي نهايت گندا حملا ڪيا ويا ۽ اجا الائي ڇا ڇا پيا لکن ۽ چون، خود تازي اخبار جنگ اخبار پڙهي ڏسو. داخلائن ۾ ساڳيون حالتون ڪيون ويون، تڏهين وڃي ڪجهه ڏاپر آئي، پر اجا به سازشون چالو آهن ته اوهان جا ڀائر سنڌين جو ڪيئن خانو خراب ڪري کين ريڊانڊين بڻائين.

اوهان کي ته ۴ مارچ ۱۹۲۷ جي حادثن جي خبر ڪانه هوندي جا هر سال سلهائجي پيئي، پر اوهان کي خبر ٻوي به چو، اوهان تي خدا پاڪ ۽ ڪرمفرمائن جو وڏو لطف آهي، اوهان ڪي غريبن جي ڪهڙي ڪاڻ؟

تو ڪاندر بزم وصلي،درد هجران را چه ميداني،
تن عريان و سرمائے زمستان را چه ميداني!

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اي غني تو سفرهٔ بي نان نه ديدهٔ،
جنگ ـ عيال و گريهٔ طفلان نه ديدهٔ ـ
نه نشستهٔ بگوشهٔ از خوف قرضخواه،
در مفلسي تو آمد ـ مهمان نديدهٔ.

توهان ته وقت بوقت خود هلال پاڪستان ۾ اهڙن ظلمن جا داستان ته ڏسي ڪونه سگهندا هوندا، پلا پڙهو به چو، اوهان ته اهڙا ڪتاب به ڪونه ڏٺا هوندا جن ۾ انهن انگن اکرن جا تفصيل ڏنل آهن.

اوهان ته جناب عبدالفتاح عبد ۽ حيدر بخش جتوئي جا ڪتابڙا ۽ تازي برسات جي پرچي ۾ ملڪ سڪندر خان، قاضي محمد اڪبر، قمر زمان شاهه ۽ قائم علي شاهه جا انٽرويو به ڪونه پڙهيا هوندا، جن ۾ تفصيل سان ڄاڻايل آهي ته ون يونٽ ڪاهي سنڌين سان اهڙا ته ظلم ڪيا ويا آهن، جن جي تلافي ڏهن ورهين تائين به مشڪل ٿي سگهندي (بشرطيڪ توهانجا اهي پيارا ڪرمفرما جناب قائد عوام پٽي صاحب کي اجا ڏهه ورهيه حڪومت ڪرڻ ڏين به.)

غريب ٽريا ۽ ناريا ٽيون

صفحه ٣٧ ۾ فرمائي ٿو ته ڪيت (جنن ته غريب هو ان ڪري ضرور هو) ڪارڙو چپو، سنڌس وات ۽ نڪ مان ناس گذيل گڪ وهندڙ، سوڪ جهڙو، گوڏير، جنهن جي گوڏ تي جونئن ۽ چين جا ڏڻ ۽ ونجهه ورت راند ڪرڻ ۾ مشغول هوندو، هوڏانهن عمر سومرو (ڄاڪاڻ ته تونگر هو ان ڪري ضرور هو) ٽنڊيلو، قدبلند، پهلوان، جوان، ايڏو دلڪش ۽ جاذب نظر، جو ڏانهس نهاريندڙ (ڪن خانداني جوين جا وات ڦاڊيو وڃن، گگون ڳاڙيندڙ گج (۽ فراڪ) پسايو وڃهن .... هو گهڻ تي ائين ڪرنديون آهن، جنن مڪه انڊي ٽي منڻ ۾ پاڻ اڇلايو وڃهي. (يا شايد جنن هڪ سرهندي بزرگ ڳاڙهن گهڻ وارن پهلوانن پالش وارن کي انڊو ٽي نوڪر رکندو هو ۽ پوءِ پيو مڻن چوريءَ جا ڪيس ڪندو هو) ڪيت ۽ عمر جي اها تعريف ڪنهن ڪتاب ۾ ته آيل ڪونهي، پر پاڻ شايد مائيءَ وسنديءَ وانگر خواب ۾ ڏٺي هوندائين.

پر جيئن ته هو به تونگر وڏيرو آهي، انڪري هن کي هر غريب ٽڙئي کان نفرت آهي. (يا ته سمڪن آهي ته ڪنهن نوشهر نارائين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي اڳواٽ ٿرين کان نفرت ڏيارڻ لاءِ هنن جو ههڙو گندو تصور ڏيئي ڇڏيو هجيس) پير صاحب کي واضح هجڻ گهرجي ته (هن ئي مدي ۾) اهڙن ئي غريب ٿرين سان جڏهن ڪنهن نوخيز (خانداني) ناراڻيءَ جو پيچ ٿيو ڦاسي ۽ ناراڻي تونگر پنهن جي پنسي ۽ هلنديءَ وسيلي ڪيس ڪوڙي مقدمي ۾ اڙائي جيل ٿا ڏياري وجهن، ته پوءِ اهڙي ناراڻيءَ نهايت سوز ۽ فراق سان هڪ گيت ”ڏاڏيڙو“ ناليءَ ۾ ڳائي ٿي وجهي. هوءَ شاعر ته نه هئي، پر انهيءَ دل جي سوز هن کي اهڙو شاعر بنائي ڇڏيو، جو اڄ اهو ”ڏاڏيڙو“ نه صرف سرڪاري ڪتابن ۾ ڇپيل آهي، بلڪ ريڊئي ۽ ٽي وي تي به پيو ايندو آهي، سگهن آهي ته پير صاحب جو ڪنهن نوخيز خانداني سهڻي ناراڻيءَ کي ڪنهن غريب ٿري نوجوان کان يفرت ڏياريندو هجي ٿو، ۽ ان ڏانئين هن گبت پهچڻ کان به روڪي ڇڏيو هجيس، ان ڪري اسين خاص انهيءَ جي پڙهڻ لاءِ اهو سوز جو سنيهو هتي ڏيون ٿا، جو اڄ ٿر ۾ هنڌين ساڳي ڳايو پيو وڃي ۽ جڏهين خاموش ڏهرن ۾ آڌيءَ رات جو هن جا آلاپ اٿندا آهن، ته هزارن کي ڦٽڪائي وجهندا آهن:

پيون ته ساٿياڻيون پاڻي ٽيون پرين،
هڪڙي تــه ساٿياڻي ٿي روئي،
ڙي ڏاڏيڙا، هيلوڪو وري آ!
سارو ته سيارو موُن سوون ۾ گذاريو،
سونکي روح جي رولاڪي ساريو،
ڙي ڏاڏيڙا! هيلوڪو وري آ!
ڳاڙهيون تان ڪنون آءُ ناراڻين جون ڪانئيان،
سونکي واريءَ جو وڇائو وٺيو،
ڙي ڏاڏيڙا! هيلوڪو وري آ!
سايون ته ڪانچون آءُ ناراڻين جون ڪانيان،
سونکي ڪنهلو گوڏير وٺيو،
ڙي ڏاڏيڙا! هيلوڪو وري آ!
جاني ته جهلائي سنهنجو جيل هلائيون،
آءُ روئندي ته ويل وٺيو ٿي وڃان،
ڙي ڏاڏيڙا! هيلوڪو وري آ!
ڙي سانگيڙا، سنيچ ڪو سنجيو!
(سوڪل ڪو سنيهو)

حضرت شيخ المشائخ ته ٻين وڏيرن وانگر اهوئي نظريه رکندو هوندو ته شاه عمر پاڻ وٽي اوزاه ڪري مارئي موٽائي آيو. مرحوم قليچ بيگ سندس ڪتاب ”شاه جو احوال“ ۾ ٻيو عام نظريو اهو به لکيو آهي ته مارئي پنهنجي ساٿ سان گڏ عمرڪوٽ جي اتر طرف واري پير تي وڃڻ جهنگ جو بهانو ڪري ڪپڙن پٺيان ويٺي، اتي ڪيترن سڱن ڪوٽ وهاري ٻيٺو هو. پاڻ ائٿ ڏي مارئيءَ کي چاڙهي آواز ڏنائين ته ”عمر کي وڃي چئجو ته جنهن ڪئي آيو هئين، تنهن ڪٿي پيو وڃان. هاڻي مڙس هجين ته پهچي ڏيکار!“

هاڻ سهڻيءَ بابت ٿو فرمائي:

هوءَ پنهنجي سرتاج ساهڙ ڏانهن سو سوبار صدقو ڪندي عمر گذاري ٿي .... ساهڙ سهڻي جو سرتاج هو يا يار، سا ته خبر شاه جي وسالم مان پوندي. پر هن صاحب ڪشف ۾ شادي به ڪرائي هوندي. آخر پيرن جا ڪشف به ڪي رواجي ته ڪونه آهن، ڪم از ڪم مائيءَ وسنديءَ ڪان ته زور هوندا!

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(٣)

محمد بن قاسم ۽ سنڌ

هاڻ مناسب سمجهجي ٿو ته ڪجهه سندس سمجهه موجب ”سنڌ جي ڪوهنور هيري“ محمد بن قاسم ۽ سندس سنڌ کي ڏاهر جي ظلمن کان ”نجات“ ڏيارڻ بابت به لکجي، جنهن لاءِ هن اهو به تحرير فرمايو آهي ته محمد بن قاسم نه اچي ها، ته سنڌ ۾ اسلام ڪونه اچي ها. مگر ڪيس معلوم هجي، ته سنڌ ۾ اسلام ته خود رسول اکرم صلي الله عليه وسلم جي وقت کان ئي اچي چڪو هو، جو راءِ سهاسي وٽ صحابي سڳورا رضي الله عنهم پهچي چڪا هوا، پاڻ کين حضورجن لاءِ تحفا به ڏنا هوائون ۽ ان بعد جناب محمد بن علافي پنهنجي پنج سو کن ساٿين سميت پهچي ويو هو ۽ راجا ڏاهر وٽ ايڏو مرتبو رکيائين ٿي، جو هن سڪي جي پويان سندس نالو لکايو هو. خود حضرت جن کي به سنڌ مان ڏڏي هير آئي هئي. پاڻ خود ئي لکيو اٿس ته حضرت خواجه معين الدين اجميريءَ رحه ”ڪروڙين“ ساٿهو مسلمان ڪيا، اتي ته ابن قاسم ڪونه پهتو هو، ۽ هي پيا جيڪي جاوا سماترا طرف مسلمان آهن، سي به ڪي مسلمان فاتحن مسلمان بنايا هوا ڇا؟

ڪنهن شاعر صحيح فرمايو آهي ته:

غلط ڪهتي هين ڦيلا دين احمد تيغ و خنجر سي،
هوا مقبول عام اسلام اخلاق پيمبر ص سي!

عربن ۽ سنڌ جا پاڻ ۾ تعلقات ايترا جهونا آهن، جو هينئر به مدينه شريف ۽ مڪه شريف ۾ اهڙا عرب موجود آهن، جن کي اگرچه سنڌي ٻولي ڪانه ٿي اچي، پر هو چوندا آهن ته اسين اڏڪل ٻن هزارن ورهين کان سنڌ مان هتي اچي آباد ٿيا آهيون.

اهڙيءَ ئي ساڳيءَ طرح عرب واپاري ذڪر هندستان لنڪا،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جاوا، سماترا وغيره ۾ پکڙيل هوا ۽ جتي به هوندا هئا، اسلام پيا پکيڙيندا هئا.

عربن جو هوس ملڪگيري

پر ڪن عربن ۾ ملڪ گيريءَ جو هوس هو، ان ڪري اڳ ۾ ئي حضرت عمر رضه جي وقت ۾ گجرات طرف حملا ڪيائون، جن کي حضرت عمر رضه سخت ڇنڀيو هو، پرهو پوءِ به سنڌ تي حملا ڪندا پئي رهيا.

انهي سان گڏ هنن ۾ ۽ خود سنڌ ۾ به سمنڊ جي ڪنارن تي ساموندي ڌاڙيل به هوندا هئا.

پر وڳو غير مسلمن تي نه، بلڪ پنهنجا پاڻ ۾ به اهڙا حملا پئي ڪيائون، جو اول جنگ صفين ۾ پاڻ ۾ وڙهي اٽڪل ٧٠ هزار ماڻهو ماريائون. ان بعد ميدان ڪربلا ۾ خونريزي ڪيائون، پوءِ مديني شريف تي حملو ڪري ايذي ته خونريزي ۽ بدڪاري ڪيائون، جو بقول علامه مودودي، مديني شريف جون هڪ هزار ڪنواريون ته رڳو زنا مان پيٽ سان ٿيون، ٻيءَ سال مڪه شريف تي به چڙهائي ڪري ڪافي خونريزي ڪيائون، پوءِ جڏهين عبدالملڪ خليفو ٿيو، ته ان کي اها بشارت ملڻ وقت هو قرآن شريف پڙهي رهيو هو، پر بشارت ملڻ شرط هن قرآن شريف ٻيڪي چيو "هذا فراق بيني و بينڪ يعني هاڻ تو ۽ منهنجي وچ ۾ جدائي اچي وئي."

هن تخت تي ويهڻ شرط ئي جو ڏنو ته ماڻهن جو توجه ڪعبة الله ڏي آهي، ۽ اتي حضرت عبدالله بن زبير حڪومت ڪري رهيو آهي، ان ڪري اول ته پنهنجي علائقه شام ۾ بيت المقدس وٽ "مسجد اقصيٰ" نالي هڪڙي مسجد اڏارايائين، جنهن جي پير ۾ حضرت يعقوب جي عبادت ڪرڻ واري ننڍڙي ڏڪڙي هئي، ان تي به گنبذ ٺهرائي سنه ٧٢هه لڪرايائين، جنهن کي "صخرهٔ يعقوب" سڏيو ٿي ويو. جڏهين حضرت عمر رضه اتي تشريف فرما ٿيو هو، تڏهين ڪيس صلاح ڏني وئي هئي، ته اتي نماز پڙهي، مگر پاڻ اتي نماز پڙهڻ کان انڪار ڪري ٻئي هنڌ نماز پڙهيائين، جتي پوءِ ننڍڙي مسجد ٺهرائي وئي، جنهن کي "مسجد عمر رضه" سڏيو ويو. مگر عبدالملڪ انهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مسجد اقصيٰ کي اها مسجد اقصيٰ مڃيو، جنهن لاءِ قرآن شريف ۾ آهي ته سبحان الذي اسريٰ بعبده ليلا من المسجد الحرام الي المسجد الاقصيٰ مشهور ڪيو ويو ته هيءَ اها مسجد آهي، جنهن وٽ حضور انور صلعم بيت الله کان براق تي چڙهي آيو ۽ هتي ئي سڀني نبين کي نماز پڙهايائين ۽ تيستائين ملڪ جبرئيل آگر سان پٿر ۾ ٽنگ ڪري ان ۾ براق کي ٻڌو، (يعني جنهن براق جي هڪ وک نظر جي ڇيڙي تائين ٿي چئي ويئي، سو انهي ٽنگ ۾ ٻڌو ويو) پر جڏهين اعتراض ٿيو ته قرآن شريف جي انهي آيت اچڻ وقت ته مسجد اقصيٰ جو وجود ئي ڪونه هو، پوءِ سندس ذڪر ڪٿي آيو، تڏهين وري اها روايت ٺاهي ويئي، ته اتي اڳ پراڻي مسجد اقصيٰ هئي، جا ڊهي ويئي هئي، حالانڪ جي اتي ڊٺل مسجد هئي ته حضرت عمر رضه خود به اتي نماز پڙهي ها ۽ اها ڊٺل مسجد به نهرائي ها، جنهن جي قرآن شريف ۾ ذڪر ڪئي ته ١٥-٢٠ سال مس ٿيا هوا ۽ نڪي پري وڃي نماز پڙهي ها، نه پري ڪا پي نئين مسجد نهرائي ها، پر هيءَ سڀ ڏڪسات ڪعبته الله جهڙي عظمت کي شام ۾ ڏيارڻ لاءِ ڪيل هو.

حجاج بن يوسف

پر جڏهين ساٿهو ته به ايڏانهن توجه نه ڪرڻ لڳا، سواءِ ڪن خوشامندڙين جي، تڏهين سندس مشهور ظالم سالار حجاج بن يوسف کي حڪم ڪيائين ته وڃي حضرت عبدالله بن زبير کي ڪنهن به طرح قتل ڪر ۽ چاهي هو ڪعبته الله ۾ پناه وٺي ته ان کي به ڇاهيندي نه هبڪج.

حجاج انهن ئي ساڳين منجنيقن سان ڪعبته الله جو هڪ حصو ڊاٺو ۽ هڪ حصي کي باهه ڏياريائين، جيڪي پوءِ به سنڌ ۾ اچي ديبل جي مندر تي هنيون هڻائين، حجاج حضرت عبدالله بن زبير کي شهيد ڪيو، جو حضرت ابابڪر رضه جو ڏوهٽو ۽ رسول اڪرم صلعم جي پڦات جو پٽ هو، ان جي سسي عبدالملڪ کي موڪلي ڏڙ چوواٽي تي ٽنگائي پوءِ فخر مان سندس پوڙهي والده کي سلڻ ويو ته هن فرمايو ته حضور جن اڳڪٿي هئي ته ثقفين ۾ هڪ ڪوڙو ۽ قاتل پيدا ٿيندو، سو پڪ تون آهين.

انهي حجاج جنگين کان سواءِ به هڪ لک ويهه هزار ساٿهو ماريا ۽ سندس مرڻ وقت سندس ڪليل چت واري قيد خاني ۾ هزارها مرد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عورتون هيون جن جا ڪپڙا به ڦاٽل ويا هوا.

حضرت عمر بن عبدالعزيز اموي ۽ هن لاءِ فرمايو هو ته جيڪڏهن سمورن نبين جي امت مان سڀ بدڪار ماڻهو جي هڪ پڙ ۾ رکجن ۽ اڪيلو حجاج ٻئي پڙ ۾، ته به اهو پاسو ڳرو ٿيندو، ڇاڪاڻ ۾ خدا تعاليٰ هن کي اهڙي ته ذلت سان ماريو هو جو ڪپ پيو ڪائيندو هو.

اهڙي حجاج کي جيڪڏهن ڪي شيخ المشائخ اهڙو رحم دل سمجهن جو صرف هڪ ڇوڪري جي غائبانه فرياد تي اچي سنڌ تي حملو ڪري، ته عجب آهي.

سنڌ تي حملي جو اصل سبب

بلڪ سنڌ تي حملي ڪرڻ جو اصل سبب نه خود سرڪار جي ڇپايل تاريخ معصومي صفحه ۸ ۾ هن طرح لکيل آهي(۽ اها ساڳي روايت هڪ قديم قلمي پارسي تاريخ ۾ به لکيل آهي، جا مولانا قاسمي ۽ وٽ محفوظ پيل آهي.)

”تاريخ سنڌ ۾ لکيل آهي، ته عبدالملڪ جي خلافت واري وقت ۾ خليفي، هندستاني ٻانهين ۽ ٻئي سامان خريد ڪرڻ لاءِ پنهنجا ڪي نوڪر سنڌ ۾ مقرر ڪيا هوا. شام جا ڪي واپاري انهن ماڻهن سان گڏجي سنڌ ملڪ ۾ پهتا ۽ ٻانهيون ۽ خوبصورت سامان هٿ ڪري درياءَ جي رستي ڪان موڪليا: جڏهن ديبل بندر وٽ، جو هاڻي ٺٽي جي بندر ۽ لاهري جي نالي سان مشهور آهي، پهتا، ته ڪن ”ٿورن“ جي هڪ جماعت مٿن حملو ڪري ڇڏيو، ۽ ڪن کي قيد ڪري مال ۽ شيون لٽي ويا.

ڪي ماڻهو جند ڇڏائي ڀڳا ۽ واقعي جو احوال وڃي خليفي جي خدمت ۾ عرض رکيائون. خليفي جي غيرت جوش ۾ آئي ۽ لشڪر تيار ڪيائين.

انهي لشڪر جي تياري هلندي خليفي تي موت اوچتو حملو ڪيو ۽ هو آخرت جي دنيا ڏانهن روانو ٿيو ۽ اهو لشڪر اتي ئي رهجي ويو.

جڏهن سندس وفات کانپوءِ سندس لائق فرزند وليد خلافت جي گادي تي ويٺو ۽ حجاج بن يوسف کي ڪوفي جو گورنر ڪري موڪليائين .... ته خليفي کي عرض ڪيائين ته سنڌ جي ماڻهن مرحوم

خليفه جي انهن نوڪرن، جي سامان خريد ڪرڻ لاءِ ويا هئا، بي ادبي ڪري سنڌن سامان ۽ مال لٽيو ۽ گهڻن ملازمن کي قتل ۽ ڪن کي قيد ڪيو هو .... جيڪڏهين حڪم ٿيندو ته سمڪن آهي ته انهن ماڻهن جي آزاد ٿيڻ سان گڏ ”دولت“ پڻ هٿ اچي .... ۽ حجاج مٿئين عريضه جي جواب ملڻ کان اڳ ۾ ئي، هن واقعه کي بهانو ۽ ذريعو بنائي، ٻن هوشيار ماڻهن هٿان هڪ خط روانو ڪيائين، جو ڏاهر عزت ۽ تعظيم سان وٺي .... معذرت جو جواب لکيائين ته ديبل بندر ۾ ڦورن جي هڪ جماعت رهي ٿي، جن هيءَ بي ادبي ڪئي ۽ هو اسانجي اختيار کان ٻاهر آهن“

(صفحه ٢٠) ڏاهر عدل ۽ انصاف جو طريقو اختيار ڪيو، سڀ ماڻهو خوش ۽ فرمانبردار ٿيا.

ڏاهر نجوميين جي چوڻ تي سنڌس ڀيڻ ٻائيءَ سان شادي ته ڪئي، مگر مباشرت کان پاسو ڪيائون (٢٢)

سنڌس ماءُ ٻئي ڀاءُ ڏهرسين کي چيو ته ڏاهر هي ڪم نفساني خواهش پوري ڪرڻ لاءِ نه ڪيو آهي (٢٣)

حجاج سنڌ جي فتح ڏانهن متوجه ٿيو ۽ جيڪو ٽولو سامان ۽ ٻانهين خريد ڪرڻ لاءِ دارالخلافت کان سنڌ جي ڪناري ڏانهن آيو هو، سي هنن جا همراه ۽ رهبر رهيا.

محمد بن قاسم منزلون ڪندو اچي اروڙ جي آسپاس ۾ پهتو ۽ منجنيق ۽ آتشبازي ڪم آندائون (٢٩)“

محمد بن قاسم ۽ سندس لشڪر سنڌ ۾ ڇا ڪيو، سنڌ جون خوبصورت ڇوڪريون وڃي دمشق ۾ ٽڪي ٽڪي نيلام ٿيون، ڪيترا سنڌي غلام بڻائي نيلام ڪيا ويا، انهي جي احوال لاءِ ته چچ نامون پڙهڻ ڪافي ٿيندو، پر اسان کي حيرت فقط انهي جي آهي، ته ڪنهن به اسلامي ملڪ ۾، بلڪ سنڌ کان ٻاهر ڪٿي به ڪنهن ”فاتح“ جو ڏينهن ڪونه ٿو ملهائجي، آخر سنڌ ۾ اهو ڪيئن ۽ ڇو ٿو ملهائجي؟

جواب صاف آهي، اهي ڪي ٻاهريان آيل جيڪي پاڻکي سنڌ جا فاتح سمجهن ٿا، سي سنڌين کي سنڌن فاتحن جا ڏينهن ملهائڻ جو عادي ڪرڻ لاءِ ٿي هنن کي انهن جا ڏينهن ملهائڻ جي بلڪل اهڙي تربيت ڏين ٿا، جيئن سنڌيءَ ۾ اهو عام پهاڪو آهي ته ”ٻانهي نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو پار ڪندو آهي ماڻس جي آقا تي فخراٌ“

هاڻي اپوجهه پڙهندڙن کي خوب معلوم ٿيو هوندو ته عربن سنڌ تي — انهي سنڌ تي — جنهن مان رسول اڪرم صلعم کي ڏڏي هير آئسي هئي، جنهن جي صحابين جو احترام ڪري حضور جن ڏانهن تحفا موڪليا ويا هوا، ڪو انهن مسلمان عورتن جي ڦرجڻ جي آلاپڻ سبب حملو ڪونه ڪيو هو، پلا جي رڳو انهن جي داد رسي لاءِ حملو ڪيو ويو هو، ته ان کان اڳ جيڪي ڏه بارنهن حملا سنڌ تي ڪيا ويا هوا، سي ڪهڙي ”دادرسي“ لاءِ ڪيا ويا هئا؟ ۽ هيءَ ڪا رڳي منهنجي راءِ ڪانهي بلڪ عاليجناب پير حسام الدين صاحب به ”برسات“ ڊسمبر ۾ ساڳيا لفظ لکيا آهن.

صاف ظاهر آهي، ته خليفه عبدالملڪ جا جيڪي نوڪر ۽ واپاري جيڪي سهڻيون ڇوڪريون خريد ڪري تين وار ڪرڻ پئي ويا (۽ اج به اهي سنڌ مان وڃن پيون) سي يا ته ”زوري ۽ چوري“ هونديون يا غريب ۽ مجبور ماڻهن وڪرو ڪيون هونديون، ته انهن جي پين وارثن کي غيرت آئي هوندي، هو انهن کي ڇڏائڻ لاءِ ديبل ويا هوندا، پيو نڪي سرانديپ مان ايندڙ جهاز ڦرنا هوا، نڪي ”رسچ پيا حجاج“ جا آلاپ ٿيا هوندا، البت ممڪن آهي ته مرحوم خالديءَ جي نظريه موجب اهي ڇوڪريون انهن ئي جهازن ۾ چڙهڻ واريون هونديون، جي سلون مان اچي رهيا هوندا ۽ عين انهي وقت جڏهين اهي وارثن ڇڏايون هونديون، جهازن وارن به پهچي سنڌن مدد ڪئي هوندي، پوءِ يڪيءَ جنگ ۾ هو به لپيٽجي ويا هوندا ۽ جهازن وارا به هارائي پيا هوندا، ته عجب ڪونهي، ۽ بهرحال هيءَ نڪي تبليغ خاطر سنڌ ۾ آيا نه پئي ڪنهن به هنڌ تبليغ لاءِ وياه

باقي اهو تفصيل وار ذڪر ته منهنجي ناول ”ڏاهر“ ۾ ڏنل آهي، جنهن جو ڪجهه حصو سنڌ ٽائمس ۾ هليو هو ۽ باقي هاڻ وري هلندو.

آءٌ صاف چوان ٿو ته آءٌ نڪو ڏاهر کي سنڌ جو پهريون شهيد ٿو سمجهان، نڪي محمد بن قاسم کي ڪو اهڙو شخص، جنهن جا ڏينهن ملهائجن، آءٌ ته پاڻ به هنن نون فاتحن جون مصيبتون ڪئن دفع ڪجن، انهي تي سوچيندو رهندو آهيان، ٿنهن مان گڏ نيڪ دل، شريف ۽ غير متعصب مهاجرن سان به منهنجا دلي تعلقات آهن ۽ پاڻ جهڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محبت ڪريان ٿو ۽ هو به سون سان اهڙي ئي محبت ڪن ٿا.

اهو انهن بني اميه خليفن جو ئي زمانو هو، جو هنن مان هڪڙي پنهنجي پانهيءَ سان رمضان جي روزي رکڻ بعد جماع پئي ڪيو ته بانگي بانگ ڏني، هن کي انهي تي اهڙي چڙ آئي، جو پانهي جو ڪم لاهڻ بعد هن کي بنا غسل جي پٽڪو پڌائي مسجد ۾ وٺي آيو ۽ اڳئين امام کي پري ڪري هن کي امام بنائي سڀني کي ان جي پٺيان نماز پڙهايائين.

بني امين بلڪ بني عباس ۽ ترڪن ڏائين به سڀني جا ڪارناما سونکي معلوم آهن ۽ سون کي لکيا ۽ ڇپيا به آهن، آءُ ته انهي قراني نظريه سان متفق آهيان ته:-

ان الملوڪ اذا دخلت قريته افسدوها و جعلوا اعزت اهلها اذلت

بيشڪ بادشاه جڏهين ڪنهن شهر ۾ داخل ٿين ٿا ته بگاڙ برپا ڪن ٿا ۽ سندن عزت وارن کي ذليل ڪن ٿا، مسلمان بادشاه صاحبن مان ۹۹ پرسنٽ لاءِ ته خود پير صاحب پاڻ به فرمائي ٿو ته هنن جو سڄو توجه خزانن، رنن ۽ عيش ڏي هوندو هو.

چچ نامو ۽ محمد بن قاسم

هاڻي پڙهو "چچ نامي" جا اقتباس:-

(۱) خود حجاج جو محمد بن قاسم کي خط ته "اي ڪاشر! تون لڙائيءَ ۾ مشرق جي سڀني بادشاهن کي مغلوب ڪرين ۽ سڀني ڪافرن جي گهرن کي برباد ڪرين. (صفحه ۱۸۲) (۲) راوڙ قلعي مان ڇهه هزار (اڻ وڙهندڙ) جنگي مرد ماريائون. (۲۸۳) (۳) برهمن آباد قلعي مان ويهه هزار پانها ۽ لڙائي ڪندڙ جماعت مان (لڙائي بند ٿيڻ بعد) عدالت ۾ ويهي ڇهه يا ۱۲ هزار ماڻهو قتل ڪيائون. (۳۰۲) (۴) محمد بن قاسم حڪم ڪيو ته لڙائي ڪندڙ ماڻهو اگرچه فرمانبرداريءَ تي ڪنڌ جهڪائين ته به کين نه ڇڏيو وڃي (يعني قتل ڪيو وڃي) پر راڻي لاڏيءَ کيس ڇيو ته هن ملڪ جا ماڻهو کي رازا ۽ ڪي واپاري آهن، انهن کي قتل ڪندين تنهنجو مال هليو ويندو. (۳۴۵)

(انهي جي معنيٰ ته پيا جيڪي به جتي به لڙائيءَ بعد قتل ٿيا سي ائين هوا.)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صفحه (٣٥١) سوکي ۾ (لڙائي ختم ٿيڻ بعد) چئن هزارن هٿيارن بندن کي ساري سنڌن پوين کي غلام بڻائين.

ملتان جي فتح ٿيڻ بعد ڇهن هزارن جنگي سپاهين کي ساري سنڌن تابعدارن ۽ لاڳاپيدارن کي ٻانها بڻايائون. (٣٥٤)

سيوستان ۾ به مال غنيمت ۽ غلام (١٧١)

الور ۾ به (٢٧٠)

اوندهه هار ۾ به (١٧٦)

هاڻي اهي ٻانهن جا انگ اکر ڏسي پوءِ پاڻ فيصلو ڪريو ته انهن ۾ سنڌي عورتون ۽ نياڻيون گهڻا هزار هونديون، جيڪي دمشق ۾ وڃي نيلام ٿيون هونديون؟ ڇا، سنڌين کي غيرت نٿي اچي، جو سنڌن لڄ کي هينئن بي گناه نيلام ڪندڙن جا ڏينهن ٿا ملهائين؟ لعنت انهي بي غيرتيءَ تي! ۽ جيڪي پنهنجا مرشد ڪين اهي ملاحون ٿا ڏين، تن کان ڪڏهين اهو به ڪونه ٿا پڇن ته ڇا، ڪڏهين افغانستان ۾ به مهلب ۽ ٻين فاتحن جا ڏينهن ملهائجن ٿا، يا اهو بي غيرتيءَ جو ٺيڪو رڳو سنڌين لاءِ آهي؟

مهاراجا ڏاهر جي بهادري بابت چچ نامو لکي ٿو:-

"شڪار ڪندي اوچتو گجندڙ شينهن پيدا ٿيو، سينهي تي هيبت ڇانئجي، پر بهادر ڏاهر پيادو ٿي شينهن کي سامهون ٿيو ۽ هٿ تي چادر ويڙهي شينهن جي وات ۾ وجهي اول ڏلوار هڻي سنڌس پڻي چنگهون ڪپي ڇڏيائين، پوءِ هٿ ڪيڏي تلوار هڻي سنڌس پيٽ ڦاڙي ڇڏيائين (٣٤٥) اهو ڪو ڪنهن سجاده نشين وانگر سنڌس خانم گوريلي وٽ ڇڏي بندوق ۽ دستار ڪيرائي ڪونه ڀڳو هو."

باقي رهيو بادشاهي بچائڻ لاءِ خون ڪرڻ، سو بادشاهيءَ جا اڪثر بنياد ٻين جي خونن تي ٽڪن ٿا، پلا پاڻ حضرت محي الدين غازي اورنگزيب بابت ڇا فرمائيندو؟

مهاراجا چچ جو ڪردار ته صفحه ٤٠ ۾ به بلڪل پاڪدامن فرمايل آهي.

صفحه ٤٧- اسڪلنڊ جي قلعي ۾ مهاراجا چچ جو وفادار سپهه سالار "شجاع سمهيون" رهندو هو [سنڌ ۾ سمهيان يا سماهي هينئر به ڪافي

آهن) پلا انهن کي هجري سنه پهرين کان اڳ ڪنهن مسلمان ڪيو هو؟ ۽ صفحه ٤٩ ۾ آهي ته مهاراجا ڏاهر "امير عين الدوله مدنيءَ" کي سڪي جي قلعي تي مقرر ڪيو. اهو مدني به هجرت جي وقت کان اڳ آيل هوندو ڇو ته صفحه ٢٦ ۾ ان کان پوءِ جو سال ٢ هه ڄاڻايل آهي.

صفحه ١٥٦ ۾ مهاراجا ڏاهر جو خط هنن اکرن سان شروع ڪيل آهي:-

بسم الله العظيم ذي الوحدانيه ڇا ههڙن اکرن لکندڙن کي به ذليل اکرن سان ياد ڪرڻ گهرجي؟ فتح شڪست خداپاڪ جي اختيار ۾ آهي جيڪڏهن شڪست ذلت جي نشاني هجي ها ته پوءِ شاه دودي تي اڄ تائين ميلا ڪونه لڳن ها. پير صاحب کي شايد اهو به معلوم نه هوندو ته مهاراجا ڏاهر جو اولاد اڄ به سنڌ ۾ معزز درجي تي آهي، راجڪمار جئيسن حضرت عمر بن عبدالعزيز جي دعوت تي مسلمان ٿيو هو ۽ ڪيس وڏيون جاگيرون هيون، سندس پويان اڃا به وڏي حيثيت وارا ڄام آهن.

(صفحه ٩٥) ڇچ سيلائچ جو پٽ هو، جي اروڙ جي ڀرواري ۾ رهندا هوا.

يعني محمد بن قاسم جي اچڻ وقت هنن کي اتي رهندي گهڻ ۾ گهٽ سوڪن ورهيه ته ٿيا هوندا، ۽ انڪان اڳ، به سنڌ يا هند جي ڪنهن حصي ۾ رهندا هوا انهن کي پير صاحب ٿو لکي "ساسراجي" يعني هن ابوجهه کي اها به خبر ڪانهي ته "ساسراج،" ڇمبو ڇاکي آهي، ساسراجي ته عرب هوا، جي دمشق ۽ پوءِ بغداد ۾ ويهي پيا انگريزن وانگر سنڌ تي راڄ ڪندا هوا پر جيڪي سوورهين کان پارين پچين پيااروڙ ۾ رهندا هوا ۽ ان کان اڳ به سنڌ يا هند جي ڪنهن حصي ۾ قطعي عابدن فقيرن وانگر رهندا هوا، ڪي ڌاريل ڪونه هوا سي ڪئن ساسراجي ٿيا؟ عربن ته ساسراج جو خاتمو نه ڪيو بلڪ پايو وڌو.

شايد پير صاحب کي اها به خبر ڪانهي ته جنهن سال اسلام جو پايو پيو، تقريبا انهي کي ٿي ويجهيءَ ڪنهن سال ۾ سنڌ تي ايران جي ڪنهن نڍي بادشاه ڪاهيو، مهاراجا سهرس وڏو لشڪر وٺي مقابله تي ويو، لشڪر ته هاراي پر مهاراجا سهرس "پيچان ته اچان، مران ته مان لهان،" تي عمل ڪري اڏول رهيو ۽ مارجي ويو.

سندس پٽ راءِ سهاسي گاديءَ تي ويٺو پر راءِ سهرس جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وطن لاءِ سر ڏيڻ سبب ان ڏينهن کان ”سنڌ آزاد سال“ شروع ڪيائون جو اڃا به ڪن خاص حلقن ۾ ملندو اچي ٿو - هيءَ ڳالهه خود ڊاڪٽر بلوچ صاحب لکي آهي.

مهاراجا ڏاهر ڪي نه ڪنهن به تاريخ نويس ظالم لکيو آهي نه پيڻ جو پرم لٽيندڙ ؛ ڪنهن به ٻئي شخص جي لڄ لٽيندڙ. اهي سڀ مفروضا پير صاحب ٺاهيندو ويو آهي.

باقي ڀيڻ سان شادي ڪرڻ جو وهم بلڪل اهڙو هو، جڏهن چچ نامه جي صفحه ١١٤ ۾ مڌر گورنر جي گاديءَ تي ويهڻ وقت سندس موت جي اڳڪٿي انهي ڪري ڪئي ويئي، جو سونڊ خراب ٿيس، يعني ڪپڙو آپيءَ ڪانيءَ ۾ اڙڪي ڦاٽي پيو، جيئن هينئر به سنڌ جي ڪافي خاندانن ۾ نياڻين جون قرآن شريف سان شاديون پيون ٿين ؛ شايد سون ورهين کان ٿينديون پيون اچن، آءٌ ٻڌايان ٿو نه خود ڪن سرهندن ۾ به اهو رواج هوندو، ته عجب ڪونهي. ٻين ته ڪافي پيرن ۾ آهي.

مهاراجا چچ جو پيءُ ته ساڳين درويش هو، پر چچ کي به ويد ياد هوا ؛ وڏو پڙهيل هو، [صفحه ٢٥] سندس نيڪ اخلاق جي ڏابتي اها آهي، جو راڻي سونهن ديويءَ جي هر طرح جي ڪوشش هوندي به هن ڪيس شاديءَ بنا هٿ نه لاتو.

انهن کي پاڻ ٿو لکي ”ڏاهر اول ته سنڌي ڪونه هو، هو ڪنهن ڏور ولايت جا ڌاريل هوا.“

اونئين ته سرهندي بزرگن کي بهسنڌ ۾ آئي کي سو کان گهٽ سال ٿيا هوندا ؛ هو به مسلمانن ۾ اهڙائي بزرگ هوا، جهڙا هندن ۾ سلائج ؛ مهاراجا چچ، هاڻ جيڪڏهين ڪو شخص سرهندي بزرگن کي به ويهي لکي ته سنڌي ڪونه آهن بلڪ ڏور ولايت جا ڪي ڌاڙيل آهن، ته انهي کي به بدنيت يا پاڳل ضرور چئبو.

هيءَ آهي سندس ”ڪوه نور هيري“ جي ڪارنامن جي لسٽ جا چچ نامي ۾ ٿي ملاحظه ڪريو. پوءِ ٻڌايو ته جيڪي سندس ڏينهن ملهائڻ کان انڪار ڪن ٿا، سي به صحيح آهن يا نه.

بيشڪ هن جا ڪي چيلا ڪم به آهن، پر بهرحال سمجهدار ؛ غيرت مند سنڌين کي يقينا سندس ڏينهن ملهائڻ کان ٻيهان اچڻ گهرجي، بدڪي ”ڪرمفرمائن“ جي اثر هيٺ اچي ”فاتحن“ جي ڏينهن ملهائڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو عادي ٿيڻ وارن تي ته ڪا معيار به ڪانهي، جيستائين ڪه سندن شعور بيدار نه ٿئي.

جنهن حجاج کي خود حضرت عمر بن عبدالعزيز به دنيا جو ظالم بلڪ اظلم ترين سڏيو هو، انهيءَ به قرآن شريف تي زيرون زبرون اوقاف وغيره ڏيڻ جو ڪم ڪيو هو، اسين سندس انهي نيڪ ڪم کي ته ضرور واکاڻيندا سون، پر انهي ڪري ڪو سندس ڏينهن ڪونه ملهائيندا وتنداسون.

پير صاحب فرمائي ٿو سنهنجو وس پڇي ته [پاڪستان جو سمورو خزانو ۽ ملين قرض دف ڪري] انهن سيني هندن کي سونو بنايان جتان محمد بن قاسم ۽ سندس سائين قدم گهمايا آهن- (چوته هن جي ڪري امان کي زمينون مليون آهن، جن مان الوليون پيا ڪريون.)

جيئن اها مشهور آکاڻي آهي ته ڪنهن شخص ڪنهن پانيهاريءَ جي نبيڙي پٺ کي ڪٿي چميو، ماڻس پڇيس تون چو ٿو چمين؟ چيائين هيءَ سني .... آهي، مائيءَ ڏهڪ ڏيئي چيو هن کي ته گهڻو زمانو ٿيو آهي، هن جي پيءُ .... رات تازو .... آهي، ان کي وڃي چم، ته مزو اچيئي.

تيئن پير صاحب جي وڏن کي ته انگريزن جناب ميران محمد شاه وڏي، مختيارڪار هٿان افغانستان مان گهرائي زمينون ڏنيون هيون، گهرجيس ته اهي سرهندين جون زمينون سڀ وڪڻي اول ته سڀاڻيءَ جو ميدان سونو بنائين، پوءِ جتي جتي سر چارلس نيپئر پير گهمايا هوا، اهي سڀ هنڌ سونا بنائين، پوءِ سڀ سچا ٿي ويهي ختم خواجگان ڪرين ته دست غيب مان گهڻيئي پئسا ملي ويندن، اڃا پوڪ مريد ۽ پوڪ امير موجود آهن.

مسجد اقصيٰ

”مسجد اقصيٰ“ بابت اڳين صفحن ۾ ڏنل سنهنجي هڪ راءِ تي به ڪيترن اهڙن ماڻهن اعتراض ڪيا آهن، جن قرآن شريف خود کي سوچ ۽ سمجهه سان نه پڙهيو آهي.

قرآن شريف ۾ هن بابت هيٺيون آيتون آهن:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

والنجم اذاهوي، ماضل ماحبكم و ما غوي، ان هـوالا وحي يوحي، علمه شديد القوي، ذومره، فاستوي، و هو بالا فق الا علي، فكان قاب قوسين اوادني، فاوحي الي عبده ما اوحي، ما كذب الفواد ماروي، افتمرونه علي ما يري، و لقد راه نزلته اخري، عند سدوت المنتهي، عندها جنت الماوي، ما زاغ البصر و ما طغي، لقد راي من آيات ربه الكبري.

۽ سبحان الذي اسري بعبده ليلا من المسجد الحرام الى المسجد الا قصا الذي باركنا حوله لنريه من ايتنا.

معني- ڪرندڙ تارو شاهد آهي، [يعني هيءَ اهـو وقت هو، جڏهين تارو ڪريو] ته اوهان جو دوست [رسول اڪرم صلعم] نڪي ڀليو نڪي گمراه ٿيو، [بلڪ اهو جيڪي چوي ٿو سو] هـن کي هڪ نهايت زور واري زبردست طاقت واري [حضرت جبرئيل] سيکاريو آهي، اهو [جبرئيل] اعلي افق تي سنئون ٿي بيٺل هو، پوءِ ويجهو آيو ۽ وڌيڪ قريب ٿيو، تان جو ٻن ڪمانن جـي فاصلي تي آيو، بلڪ اچا به ويجهو، پوءِ [ان جـي هٿان] الله تعالي پنهنجي ٻانهي (رسول اڪرم صلعم) کي اهو پيغام موڪليو جو موڪلڻو هئس. سندس دل انهي ۾ ڪو به ڪوڙ نه ڪيو، جيڪي ڏٺائين. ڇا اوهين هن جي انهي ڏسڻ ۾ جهيڙو ٿا ڪريو؟ پر هن ته ڪيس ٻيو دفعو به ڏٺو آهي، "ڇيڙي واريءَ ٻير" وٽ، جنهن وٽ "ماوي" جو باغ آهي. انهي ڏسڻ ۾ نڪا نظر ٿڙي، نڪي گمراه ٿـي. بيشڪ هن پنهنجي رب جون وڏيون وڏيون نشانيون ڏٺيون [يا سمجهيون].

۽ — پاڪ آهي آها هستي، جنهن پنهنجي بندي کـي هڪ رات جو مسجد الحرام کان مسجد اقصي تائين سير ڪرايو [يا هلايو] جنهن جي چوڌاري برڪتون آهن، هن لاءِ ته کيس اسان جون [يعني انهي هستيءَ جون] نشانيون ڏيکاري [يا سمجهائي].

منهنجي خالص قرآن شريف جي مطالعه ۽ مرحوم علامه عبدالعزيز عرب جي رايي موجب ته حضور انور صلعم جـا حضرت جبرئيل کي سندس اصلي صورت ۾ ڏسڻ جا اهي ٻـه واقعا ٻن هنڌن ۾ هڪ هنڌ ذڪر ٿيل آهن، جن کي جيڪڏهين غور سان مطالعه ڪجي ٿـو ته هيءَ نتيجو نڪري ٿو:

١ـ حضرت جبرئيل کي حضور جن هڪڙو دفعو تڏهين سندس اصلي صورت ۾ ڏٺو، جڏهين ڪو تارو ڪنهن اهڙي زبردست نموني سان ڪڙيو هو، جو گويا هڪ يادگار ۽ حوالي ڏيڻ جهڙو واقعو ٿي ويو آهي.

ان وقت پاڻ حضرت جبرئيل کي آسمان طرف ڏٺائون، جو سڌو ٿي اچي ٻن ڪمانن جي فاصلي کان به گهٽ فاصلي تي پهتو ۽ کين ڌڻي تعاليٰ جا احڪام ڏنائين. [سوره علق]

ٻيو دفعو کين اصلي صورت ۾ ان وقت ڏسڻ ۾ آيو، جو ڌڻي تعاليٰ جي حڪم سان پاڻ هڪ رات مسجد حرام کان مڪي شريف جي شهر جي ٻاهرئين مسجد ۾ ويا، جنهن وٽ شهر جي چيڙي واري نهايت گهاٽي ٻير به هئي، جنهن اتي وڏيڪ انڌارو ڪري ڇڏيو هو، جيئن پاڻ وڌيڪ مخفي رهن ۽ انهي ٻير وٽ ماوي جو باغ به هو. پوءِ ان وقت به الله تعاليٰ ملڪ جبرئيل هٿان کين پنهنجا وڏا حڪم ڏنا. [سورت بني اسرائيل]

منهنجي خيال موجب هڪڙي قرآن پاڪ کان سواءِ ٻيون جيڪي حديثون روايتون آهن، تن تي بناوت جا ايڏا ته دبيز پردا پيل آهن جو اسلام کي دل سان سمجهڻ لاءِ هڪڙي قرآن پاڪ کان سواءِ ٻئي ڪنهن ڪتاب تي به ڪو ڀروسو ڪري نٿو سگهجي، خاص ڪري واعظي روايتن تي. قرآن شريف ۾ ته کيس به ”احسن تفسيرا“ سڏيل آهي ۽ فصلنه تفصيلا ۽ بيان للناس به. پوءِ اهو به چيل آهي ته فباي حديث بعده يومنون [يعني انهي کان پوءِ اوهين ٻيءَ ڪهڙيءَ حديث تي ايمان آڻيندءُ؟]

پر اهي سڀ منهنجا رايا آهن، جن کي مڃڻ لاءِ ڪو ٻيو ڪو پابند آهي، نڪي آءٌ به انهي تي ضد رضا رکان ٿو ته جيڪي مون سمجهيو آهي، سو ڪو هروڀرو صحيح هوندو. الله تعاليٰ قرآن شريف ۾ تدبر ڪرڻ جو حڪم فرمايو آهي، ۽ تصريف الايات [ساڳيون آيتون ڦيرائي گهيرائي آڻڻ] جو به فرمايو اٿس، انهي ئي حڪم هيٺ مون ورهين جا ورهيه قرآن شريف ۾ پاڻ به تدبر ڪيو آهي ۽ ٻين جا تفسير ۽ رايا پڙهيا به اٿم، ساڻن ۽ خاص ڪري علامه عبدالعزيز عرب مرحوم سان به گفتگو ڪري وڌيڪ پروڙيو اٿم.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پير صاحب ۽ هندو

پاڻ فرمائي ٿو ته پنجنڊ هندو هئي جن سڙيون ۽ محلاتون ۽ جائدادون "رو ڪري" ڇڏي ويا!

جي ها! "رو ڪري!" اوهين جيڪڏهين نواب شاه حيدر آباد ڪراچي ۾ پيئن هندن تي هندن سان ٿيندڙ ظلم اکين سان ڏسو ها ته خبر پويو ها ته پنهنجا اڏيا ره ڪري ڪير ٿو ڇڏي. ان وقت جيڪا اسٽيشن جي پر ۾ شرنارٿين جي شاهي ڪئمپ لڳي هئي ۽ انهي ۾ رهندڙ عورتن سان جيڪي ضروري حاجتن لاءِ جهنگل ڏي ويندڙ هيون، تن سان جيڪي ظلم اوهان جا پيارا ڪندا هوا، اهي شل خدا تعاليٰ دشمن کي به نه ڏيکاري!

جيڪڏهين حياتي اٿو ته ڪنهن وقت اوهان کي به خبر پوندي ته پنهنجا گلزار ماڻهو رهه ڪري ڪيئن ٿا ڇڏين.

١٩٧٠ع واري لڙائي ۾ ڏيپلي وارن تونگرن کي به ڏسو ها ته ڪيئن اونداهين ۾ پنهنجا اڏيا "رو ڪري" اهڙيءَ حالت ۾ ڀڄي ڇڏيائون، جو زالن هلندڙ موٽرن ۾ پٽي پار ڇنيا ۽ جيڪڏهين انهي رات نڪري نه وڃن ها، ته سندن نياڻين ۽ اڇن جا ڏس به وڃي جبرالٽر تائين پهچن ها ۽ خود سرڪار بهادر به سندن خزانو ۽ دفتر رو ڪري ڪونه ڪنيا هوا!

هاڻي اها بي ڳالهه آهي ته هنن جي نڪري وڃڻ سبب پڙيانگ شهر تي ٦ ميل پريان پهتل دشمن به حملو ڪونه ڪيو ۽ واقعي ڪجهه پوئتي رهيلن توهان وانگر اٿين ٿي پٽي چيو ته رو ڪري ڀڳا، پر انهن رو ڪري ڀڳلن کي به مهنن جا مهنا وري واپس وڃڻ جي همت ڪانه ٿي ٿي.

ان وقت چاڙري سان مسلمان ته اڳ نڪري ويا هوا، پر پوءِ پارتي فوجن خود سندن استقبال ڪندڙ وانين ياڙن سان جيڪو ڪم ڪيو، تنهن ڪان خود اهي هندو ياڙ به جيئن "رو ڪري" ڀڳا، تنن اچا به ڪونه موٽيا آهن-

شيخ سعديءَ واري گلستان ۾ ذڪر ڪيل اها اها تونگر پوڙهي جي نوخيز زال به "رو ڪري" ڀڳي هئي، جا پوءِ هڪ غريب نوجوان سان شادي ڪري ڪاٿين جي پيري مٿي تي رکي ڀگهر نمائيندي پٽي

آئي ۽ انگڻين تونگر مڙس جي طعني تي چيائين ته پوڙهو مڙس پاسي ۾ هجڻ کان ته ڪو تير پاسي ۾ کپڻ چڱو آهي!

خانصاحب عطا محمد پلي مرحوم جي دربار ۾ همٿ ٻڌي واپس وڃي ٻن چئن جي بار کڻڻ کان انڪار ڪرڻ واري ڪولهڻ به ”رو ڪري“ مرشد وٽان پڳي هئي!

اي نياڻين ۽ لڇڻ وارا تونگرو!

ڏڇو انهي وقت کان، جڏهين اوهين به اوهان جي ستابل مظلومن جي حملن کان ”رو ڪري“ پڇندا ۽ اوهان وارن گلزارن تي انهن محنت ڪشن جو قبضو هوندو، جن جي پگهر جي پورهئي سان اهي گلزار تيار ٿيا هوندا، ۽ اوهين اهي ٿي بيت پيا پڙهندا ته:

زاغئون ڪي پنجون سين هين بلبلون ڪي نشيمن!

حضرت پير صاحب فرسائي ٿو ته هتي اهي ٿي هندو رهيا، جيڪي نيڪ نيت هئا، انهن کي اسان به پاڙن وانگر سمجهيو ۽ ڪين ڪوبه نقصان نه پهچايو.

ست وچن مهاراج، پوءِ هيءَ جي ڪنڌڪوٽ ۾ زمين و آسمان ڪنبائيندڙ ۽ شيطان کي شرمسار ڪندڙ ظلم آخر ڪنهن تي ٿيا هوا، جن جي چپٽ جي ڏوه ۾ سهٽيءَ وارو طارق اشرف اجا پيو سوڙ چري. ۽ اهي ڪنهن ڪيا هوا؟ آءٌ ان وقت انفرميشن آفيس ۾ ويٺو هوس، جڏهين اها خبر آئي ۽ آفيسر صاحبن هڪدم اخبارن کي منعون ڪيون ته اها خبر ڪوبه نه ڇاپي، پر مظلومن لاچار ٿي اها وڃي ماهوار رسالہ سهٽيءَ ۾ ڇپائي ۽ پوءِ وري تائيدي خط به ڇپبا رهيا ته اهي ڇپيل ظلم ته ڪجهه به ڪونه آهن، ظلم ته اجا انهي کان گهڻو وڌيڪ ٿيا هوا.

خود اوهان به، ته هن ڪتاب ۾ اڏيري ۽ پٺوري جي آکاڻين خواه ٻين جملن ۾ هندن کي تمام گهڻو چريو آهي اهو مواد به ته ويٺل هندن کي تمام گهڻو ڏکوئي ٿو. ۽ پاڻ جنهن ڪتاب ”ست نه ستي جا ٿيا“ کي پسند ڪري مٿس پيش لفظ لکيو اٿس، ان ۾ سندس نهايت ديندار ۽ حافظ سگهوري ”ستي صاحب“ سندس چوڻ موجب هتي رهيل نيڪ نيت هندن خلاف جيڪا زهر افشاني ڪئي آهي، ان کي هو ويچارا ”ذمي“ ته لاچار ڪنڌڪوٽ وانگر صبر سان سهندا، پر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مظلومن جي آهہ ڪڏهن بہ رائيگان نہ ويندي ۽ هڪ ڏينهن ضرور اهو نظارو ظاهر ٿيندو تہ:

بروز ـ حشر همچو صبح مي شود معلوم،
کہ با ڪہ باختہء عشق در شب ـ ديجور!

انهي ڪتاب ۾ ٽري هندن خلاف ڪافي لکيو اٿن، ۽ نہ فقط ايترو، پر پنهنجي اثر رسوخ سان انهي پاسي جي اهڙن وڏن ماڻهن خلاف غداريءَ جون ڪوڙيون رپورٽون بہ ڪرايائون، جن جا سٺن ڪافي ٿورا هئا، پر سندن ڏوهہ فقط اهو تہ هنن ڪين ووٽ چونڊ ڏنا، پر ٽرپارڪر جي لائق ڊپٽي ڪمشنر اهي سڀ رديءَ ۾ اڇلائي ڇڏيا.

پير صاحب کي لاتتخذون الڪافرين (ڪافرن کي دوست نہ بڻايو) واري آيت تہ ياد آئي، پر ان جي ويجهو جيڪا ٻي آيت لاينهٰڪم‌الله (جن ڪافرن اوهان سان دين جي ڪري جنگ نہ ڪئي يا اوهان کي اوهان جي ملڪ سان نہ ڪڍيو، تن سان چڱائي ڪرڻ جي ڏني تعاليٰ ڪابہ منع نٿو ڪري) واري آيت آهي سا تہ ڏٺائين ڪونہ، انڪري تہ آءٌ چوان ٿو، تہ هن صاحب سچو قرآن شريف سمجهي ٻجهي ڪڏهن پڙهيو ئي ڪونہ آهي.

پير صاحب ۽ وزير اعظم اندرا نهرو

پير صاحب هندن جي دشمنيءَ ۾ ايترو تہ حد کان وڌي ويل آهي، جو عام هندن کي گهٽ وڌ ڳالهائيندو، وڃي ڀارت جي وزيراعظم اندرا نهرو تائين پهتو آهي ۽ هن کي بيدڙڪ خونخوار ڏائڻ (صفحہ ٨٧) ۽ پونڊڻ (صفحہ ٨٧ـ١٣١) بہ سڏيندو ويو آهي، هوڏانهن پونڊڻ جي تشريح صفحہ ٥٥ ۾ پاڻ بہ هيءَ لکي اٿس تہ

”هڪڙي پونڊڻ ڪنهن پوڙي ۾ پوت هئي ٻيهندي آهي، پنج ڇهہ مرون هڪ ئي وقت ۾ پوريءَ صلح سانت سان انهي مان متمتع ٿيندا رهندا آهن.“

پير صاحب وزير اعظم اندرا نهرو لاءِ اهڙا ڪڏا لفظ لکڻ وقت انهي بين‌الاقوامي قانون جو بہ لحاظ نہ ڪيو تہ جيڪڏهن ڪن بہ ٻن ملڪن ۾ صلح هوندو آهي تہ انهن جي حڪمرانن بابت ڳاريون استعمال

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪرڻ ڏوھ ھوندو آھي، پر ڏسجي ٿو تہ قانون جو خيال نڪو پيرصاحب کي آھي نڪو سندس ڪرمفرمائن کي، خدا ڄاڻي ڪھڙيءَ ڳالھہ ھنن کي پڪ ڏياري آھي تہ ھو قانون کان بالاتر آھن ۽ پوءِ وري سندن اھڙي ڪتاب کي سڏين ٿا ”سنڌي ادب جو بي مثال شاھڪار!“

پيبر صاحب جي نمڪ حلالي

پير صاحب صفحہ ٨٤ ۾ پنھنجي ”ڪرمفرمائن“ جو حق نمڪ ھن طرح ٿو ادا ڪري:

مھاجرن سان ھڪ تہ ”پاڪستاني“ ۽ نوجوان طبقو آھي، جيڪي ڇاوا نپنا ”جيجل سنڌ“ جي ھنج ۾ آھن، ھنن کي ڇمڻ شرط جيڪا تارونءَ تي لڳائي ويئي، سا ”سنڌ“ جي ساڪي، ھنن کي جيڪو ڏکو ڪارايو ويو، سو ”سنڌ“ جو سکڻ، ھنن جيڪا ڇڄ پيتي، سو سنڌ جي غذائن سان ٺھيل رت سان تيار ٿيل ڪيڙ، ھنن جو سڄو وجود سنڌ جي پيدا ٿيل پاڪ غذائن ۽ سنڌ جي سو تين جھڙي صاف ۽ شفاف پاڻيءَ سان ٺھي تيار ٿيو آھي، انھن جي سنڌي ھئڻ ۾ ڪو ڏيوھيءَ جو ڏونڪائي ۽ پڏريي جو ڪبري ۽ لوتڪيءَ جو ڪوري بہ انڪار ڪري نٿو سگھي..... مھاجرن سان ۹ حصا ٿيا سنڌ جو اولاد ۽ ڏھون حصو ٿيا سنڌ جا نيپاج.“

ڏيوھيءَ جو ڏونڪائي ۽ پڏريي جو ڪپري ۽ لوتڪيءَ جو ڪوري تہ انڪار ڪري يا نہ ڪري، پر توھان پاڻ پنھنجن ڪرمفرمائن کان پڇيو بہ آھي تہ ھو پاڻ کي ”سنڌي“ سڏائڻ لاءِ تيار بہ آھن؟ ڇاھو سنڌ جو نالو بہ بدلائي بابالاسلام ڪرڻ جون ڪوششون نہ ڪري رھيا آھن؟ ڇا ھنن سان گھڻن سنڌي بوليءَ جي بل تان حشر سڄائي سنڌ ۾ مارا ماري نہ ڪري ڏني ھئي؟ اھي احوال تہ ١٩٧٢ جي اخبارن ۽ رسالن ۾ پڙھو ھا.

ڇا ھنن سان گھڻن کي ”سنڌي“ جو لفظ بہ ”ڏنيپ“ برابر ڪونہ ٿو لڳي؟ ڇا نون تي سنڌيءَ ۾ ”ھڪ ريبہ“ جو لفظ ھنن کي ايڏو ڏکيو ڪونہ لڳو، جو نيٺ اھو ڍھرائي پوءِ دم پٽيائون.

اخبارن ۽ رسالن ۾ انھيءَ کان سواءِ ھروقت ھنن سان ڪي سنڌين لاءِ ڪا نہ ڪا شرارت ڪندا ٿي رھن ٿا، پر پير صاحب تہ ”گھوٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماڻهن کان اٿهر ماڻهو تکڙي“ ۽ ”ڇڄ ۾ سچائي نه ڪونهي آءٌ گهوٽ جي پڦي“ يا ”هتي ڪن نه جن اديءَ کي عشق اندو ڪيو“ يا ”مدعي سست، گواه چست“ يا ”اڻ نه ڪڏي، اوناري ڪڏي“ جي پهاڪن وانگر هو ته پاڻ کي عملي طرح نه سنڌي سمجهن ۽ نه سنڌي سڏائين، بلڪ هر وقت صوبه ڪراچيءَ بنائڻ جون ڪوششون ڪندا رهن. ۽ هيءَ پير صاحب خواه مخواه چوندو وتي ته هو سنڌي آهن يا هنن جي سنڌي هئڻ کان ڪوبه انڪار ڪري نٿو سگهي!

يعني ڪان ڪرين جي ڪون ڪرين، ته به هين هنجر دا بچا!

تازو ثبوت

اجهو بنهه اج رساله برسات نمبر ١٣-١٣ ۾ هيٺيون ايڊيٽوريل آيو آهي:-

”موجوده (يعني صاحب جي) حڪومت شروع کان وٺي ملڪ مان صوبائي تعصب کي ختم ڪرڻ لاءِ ڪوششون وٺي رهي آهي، مگر ڪيترائي مفاد پرست ٽولا ڪنهن صورت ۾ پنهنجيون سازشون جاري رکندا اچن.

تازو ڪراچي جي ٽڪ نمبر ستين ۾ اليڪشن مهم دوران مخالف ڌر وارن کليو کلا بو ڪراچي کي سنڌ کان جدا ڪرڻ جا نعرا هنيا ۽ ماڻهن کي اجايو سجايو پڙڪايو. ان سازش جا ڪيترائي اگرا نتيجا نڪري سگهن ٿا. اسان کي تعجب آهي ته ڪراچي جي هڪ وڏي اردو اخبار ۾ ڪم ڪندڙ هڪ پراڻو صحافي باقاعده ان تحريڪ جو ورڪر بڻجي ڪم ڪري رهيو آهي ۽ هن ”ڪيترائي“ مضمون مذڪوره اخبار ۾ شايع ڪيا آهن.“

پير صاحب جي ڪرسفرمانن بابت سيد قمرالزمان شاه صاحب کان پڇو ته هن مٿن ڪهڙا احسان ڪيا ۽ ووٽ ۾ هنن ڪيس ڇا ووٽ ڏنا.

اسان جي گهٽيءَ ۾ ٻه اميدوار بيٺا، هڪ سنڌي هڪ مهاجر، هڪڙو مهاجر ووٽر چوڻ لڳو آءٌ ته انهيءَ کي ووٽ ڏيندس ۽ ڏياريندس، جيڪو گهٽيءَ ۾ نلڪو لڳرائي. سنڌيءَ هڪدم نلڪو لڳرائي وڌو، هاڻ ته هو مٺو چوڻ لڳو ”هيءُ نلڪو عارضي آهي، ان ڪري ووٽ وري به ڪونه ڏنا، اهڙا مثال ته ڪئين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ ۾ سنڌيءَ ٻوليءَ کي هلائڻ لاءِ اهو ٻل پاس ٿيو، جنهن ۾ سنڌي ٻوليءَ کي سنڌ ۾ اهي حق به پورا ڏنل ڪونه هوا، جيڪي انگريزن جي وقت ۾ مليل هوا، پر انهي تان به سنڌس پيارن ڪرمفرمائن جيڪي قيامت خيز فساد ڪيا ۽ نيٺ اهڙي ناڪافي ٻل کي به بي اثر ڪرايو، تنهن ۾ هر سنڌيءَ جي انداز ۾ آڙن ٻاري چڙيا، پر مظلوم سنڌين جي ڪوشش کي به هو "انساني فتنو" ٿو سڏي، ڪهڙو "فتنو" جنهن "فتني" کي ته قرآن ۾ "قتل" کان به ٻرو سڏيو ويو آهي ۽ فتني هلائيندڙن کي ايستائين قتل ڪرڻ جو حڪم ڏنل آهي، جيستائين اهو "فتنو" نه رهي، هيءَ آهي پير صاحب طرفان سنڌين کي انعام، اڃا به هو ڀاڻ کي "سنڌي" پيو سڏي، پر جن شخص انهي نهايت نرم ٻل خلاف به حقيقي طرح "فتنو" هلايو تنهن فتني کي هو صرف "چو پچو" ٿو سڏي، ڇو ته سندس (ڪرمفرمائن) جو اهو حڪم هوندس.

جناب پير صاحب! ياد رکجو، سنڌي اوهان جو اهو جرم ڪڏهين به معاف نه ڪندا، اڄ ڪٿي هنن جي دشمنن کي تمام وڏي طاقت حاصل آهي، پر بقول شاعر:

گر آج اوج پہ ہے طالع رقيب تو کيا،
يہ چار دن کي خدائي تو کوئي بات نهين!

سون پنهنجي مضمون ۾ لکيو آهي ته پير صاحب قرآن شريف سمورو سمجهي اصل نه پڙهيو آهي، انهي جو ثبوت صفحه ٦١ ۾ سندس لکيل هي لفظ آهن.

دوزخي به چوندا، دوزخ سنڌن فطرت جي عين مطابق بود باش لاءِ هر طرح سان سنڌن لائق ۽ موزون جاءِ آهي.

شيخ المشائخ صاحب! مهرباني ڪري سنڌن اهي فرمائجندڙ لفظ ڪٿي قرآن شريف ۾ ته لکيل ڏيکاريو!

قرآن شريف ۾ ته اٿين آهي ته هو دانهون ڪندا؟ رڙيون ڪندا بهشتين کان ٿي ڇيزون گهرندا؟ ڌڻي تعاليٰ کي دوزخ مان ڪڍڻ لاءِ آزيون، نيزاريون ڪندا، اهو سنڌن دوزخ کي موزون جاءِ سمجهڻ. اوهان ڪهڙي ڪشف ۾ ڏٺو!

هاڻ ٻڌو سنڌس سائنسداني:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اول تہ گذريل وقت جي پيمائش جو ڪوبہ اوزار نہ ٿيو آهي نہ ٿيندو.

مرحوم سيد مصري شاهہ فرمايو تہ:

ويهہ ناهہ ۾ نجهرو اڏي: ۽ پاڻ اهڙن نانهن ۾ نجهرو اڏيندڙن کي هيڙا لقب ٿو عطا ڪري: حماقت بنيان، سفاهت نشان، حماويت اقتران، انسان نہ حيوان (صفحہ ١٦٥)

صفحہ ١٦٩ ۾ حضرت امام اعظم جي دهرين کي پيڙي واري آکاڻي بڌائي سات ڪرائڻ تي پير صاحب کي ڏاڍو فخر آهي، پر اها ساڳي ڳالهہ ڪنهن دهرئي سان ڪري، پوءِ جيڪو جواب ملندس، سو بہ ٻڌائي، تہ سندس حالت بہ انهي ڏيپلي جي هڪ مولوي صاحب وانگر ٿي ويندي، جو فرمائيندو هو تہ آئون حيدر آباد جي هڪ هاسٽل ۾ رهندو هوس، تنهن ۾ هڪ دهريو صاحب بہ رهندو هو، آءٌ ان کان هر طرح گوشو هوس تہ متان منهنجو ايمان نہ کسي وٺي!

سو حضرت پير صاحب اها امام صاحب واري آکاڻي اڄڪلهہ جماعت اسلامي وارا بہ پيا ٻڌائيندا آهن، پر جڏهن ڪنهن ”اصيل“ سان ملندا آهن تہ ”وڃا بہ وسري ويندي اٿن“ ۽ نہ فقط ايترو، پر سندن پار بہ خبرن سان اهڙو فلسفو پيا پڙهندا آهن، جو ڪين ڏسي پيا کلندا آهن.

صفحہ ١٧٠ ۾ ايجادون ڪندڙ يوروپين کي ”شيرا ٻلا شاباش“ تہ چوي ٿو، پر اها بہ ڪا خبر اٿس تہ سيني اهڙن سائنسين کي مسلمان خواهہ مسي ڪافر چوندا هئا.

هاڻ تہ انهي صفحي ۾ امريڪا کي هينئون پاسو مجيو اٿس، پر شايد کيس اهو معلوم نہ هوندو تہ هڪ وڏي پادري صاحب اها بہ فتوا ڪڍي هئي، تہ جيڪي چون ٿا تہ ڌرتي گول آهي سي ڪافر آهن، جو قيامت ۾ جڏهين خدا تعاليٰ بيت المقدس ۾ دربار ڪندو تہ تڏهين هيٺين پاسي وارا ڪيئن ٻڌي ڏسي سگهندا. ۽ اهڙين فتوائن جي نتيجي ۾ برونو جهڙا ڪئين مجاهد جيئري باهہ ۾ جلايا ويا، هن ڪري جو هو چوندا هئا تہ ڌرتي بال وانگر گول آهي ۽ نہ ڪ روپيہ وانگر آهي ۽ جبلن جي ميخن سان کوڙيل آهي ۽ سج چنڊ تارا آسمان ۾ جڙيل نہ آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پير صاحب ڪچي نوشادر ٻرڪڻ جو لفظ بار بار استعمال ڪيو آهي، شايد ڪنهن علت المشائخ واري بزرگ سان ڪنهن ساڻر جي مهائي اهو ڪم ڪيو هوندو ۽ ان جي وڙ هيٺ وڙ سٽي تـي علاج به هن پير صاحب کي ڪرڻو پيو هوندو. اهو نظارو اکين تي حاوي ويو هوندس.

ٿياسافيڪل سوسائٽي لاءِ فرمائي ٿو ته هن جو بنياد ڪن حيدرآبادي هندن وڌو.

هن ويچاري ابوجهه کي ته اها به خبر ڪانهي ته ٿياسافيڪل سوسائٽي آهي به ڇا ۽ هن جو بنياد اول وڌو ڪنهن!

هوءَ ته سو سال کن اڳـه امريڪا ۾ شروع ٿي هئي ۽ پوءِ ساريءَ دنيا ۾ پکڙندي ويئي. هن جو مقصود آهي سڀني مذهبن وارن کي پنهنجن مذهبن تي رهندي پين مذهبن وارن سان به ويرنـه وڪڻ ۽ محبت ڪرڻ.

جيئن پين صوفين ۽ خود حضرت مولانا رومـيءَ بـه فرمايو آهي ته:

کفراست در طريقهٔ ما کينه داشتن،
آئين ماست سينهٔ چـو آئينه داشتن.

(اسان جي طريقه موجب "ڪفر" اهو آهي، جو ڪنهن سان "ڪينو" رکجي.

۽ اسان جو "آئين" اهو آهي، ته سيني کي آئينه مثل صاف رکجي.

پير صاحب صفحه ٧٥-٧٦ ۾ خواه پين هندن تي الله تعاليٰ کي "سٿيون خدا" سڏيو آهي. پلا پڏائي ته ڪو پيو "هيٺيون خدا" به آهي ڇا؟ عام طرح ته بلڪل جاهل ماڻهو آسمان کـي "مٿيون خدا" سڏيندا آهن، ڇا پير صاحب به ڪنهن عيد ماڇيائيءَ جي اثر هيٺ هن ذات پاڪ کي "مٿيون خدا" ٿو سڏي؟ شايد اچا هن قرآن شريف ۾ "اني قريب" ۽ "نحن اقرب اليه من حبل الوريد" جا لفظ بـه ڪين پڙهيا آهن.

هن مضمون هلندي روس جـو پيو خلائي جهاز بـه وڃي زهره تـي پهتو.

پرپير صاحب کي اچا بـه ٿرڊ ڪلاس ملن وانگر پڪ ڪانهي تـه ڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو چنڊ تي به پهتا آهن يا نه.

حالانڪه چنڊ جي سنيءَ جهڙن ايترين گهڻين ڇڪاسون ٿيون آهن جو ڪن سائنسدانن جو اندازو آهي ته چنڊ اقتصادي لحاظ کان فائدي مند نه ٿيندو. ان ڪري ئي هنن جي توجهه زهري طرف زياده ڏيڻ لڳي آهي. هن مقصد جي سمجهاڻيءَ خاطر به ”وين ارٿ ڪولائيڊ“ نالي هڪ عاليشان معلوماتي فلم ٺهيو هو. پر پير صاحب ڪڏهن اهڙا معلوماتي فلم ڏسي به ڇو ٿو. هن ويچاري کي ته نورجهان جي دڏ ۽ بلنڪ بيوٽيءَ جي ڪارڻ جي ويچار کان ئي فرصت ڪانهي.

پير صاحب پڊريي جي ڪپرين کي ڪافي ياد ٿو ڪري، آخر ڇو نه ڪندو، اهي پڊريي جا ڪپري ئي ته هئا، جن مستانيءَ جي زماني ۾ اڌ لک روپيه خرچ ڪري هڪ ڪولهڻ ڪنهن اهڙي مرشد جي چنبي مان ڇڏائي هئي، جو کيس هڪ خوبصورت چونري ۾ بند ڪري ويٺو هو ۽ انهيءَ چونري مان بنگلي ۾ دري ٺهرائي هئائين، انهي دريءَ مان باوجود ملاقاتين مان ملندي، هر وقت سندس ديدار ويٺو ڪندو هو ۽ کيس انهيءَ مان ڪابه ڏپ ڪانه ايندي هئي، بلڪ سندس اچي دگهي ڏاڙهي هن جي بت ڦيرينڊي ڏڏن تاري ڪندي هوءَ ”سڪر“ جي حالت ۾ کيس بهشت جي حور پيئي ڏسڻ ۾ ايندي هئي.

پير صاحب بهادر مانجر جي نوجوان مهاڻن کي پاڻ وٽ اچڻ جو اشتهار (صفحه ٨) ۾ ڏنو آهي. مگر پير صاحب کي معلوم هجي ته:

سنڀل ڪرپائون رکنا ميڪده ۾ پير جي صاحب،
يهان پگڙي اچلتي هے اسے ميخانه ڪهتے هين!

اهي مانجر جا مهاڻا اهڙا اٿو، جو انهن مان ڪو ڪنهن مرشد کي ڪنهن زماني ۾ ات تي چاڙهيو پڻي ويو ته وستي ۾ مرشد کي چيلهه ۾ سور پيو ۽ ات کي جهنگل ۾ هشائي هن کان سور لهرائڻ لڳو، ته هن اهڙو ڪم ڪيس، جو بي اختيار پاڻ ڇڏائي فرمائڻ لڳو ”ڪمبخت، ڪا گذه ڏني اٿيئي ڇا؟“

فخر شاعران سنڌ شيخ مبارڪ اياز لاءِ لکي ٿو.

شيخ اياز ته اصل به ڪنهن هندو يا ٺڪر يا ڪولهي ڀيل يا گواريي يا گرگلي يا ڊيڊ يا پنگي، لحاصل ته ڪافرن جي ڪنهن نه ڪنهن قوم جو اولاد آهي، جنهن جي بنياد ئي بد آهي، جيڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي ٿي ڪڙيءَ ول جو ميوو ....

شيخ صاحب ڪي جيڪڏهن اوهان اهي گاريون هن ڪري ڏنيون آهن ته هو ”شيخ“ چو آهي ته پوءِ حضرت امام رباني رح ڪي به شيخ چو ٿو چئجي ۽ حضرت پيران پير رح ڪي به شيخ، پرجي شيخ اڪر ڪان هئي ڪيس ڪافر جو اولاد سمجهي برو ٿا چئو ته پوءِ ته خود اوهين به ڪافر جو اولاد آهيو، چوته حضرت عمر رضه جو والد يا ڏاڏو به مسلمان ڪونه هو ۽ حضرت علي رضه جو والد ۽ پين ميئه صحابين جا اسلام ڪان اڳ وفات ڪيل والد به، بلڪ هو پاڻ به اسلام آڻڻ ڪان اڳ، تعجب آهي ته پاڻ شري رامچندر ڪي ته پلو ماڻهو ٿو سمجهي (صفحه ٥٢) پر پين سيني هندن ساں مسلمان ٿيلن ڪروڙها مسلمانن ڪي (بد بنياد) ٿو سڏي، حالانڪ (رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم) ته ڪنهن به عجمي کان عربن ڪي پلارو نه سڏيو آهي ۽ قرآن شريف جو به اهو ارشاد آهي ته بئس الاسم الفسوق بعد الايمان يعني ايمان آڻڻ بعد هن تي فسوق جو لفظ برو آهي.

اهو شيخ اياز ٿي آهي، جنهن لکيو آهي ته ڪي بروچ هاڻ پاڻ ڪي ”نمرود“ جو اولاد ٿا سڏائين، پڇايو ته ڇا نمرود جو اولاد به بد بنياد آهي؟ مرحوم صدر ناصر پاڻ ڪي فرعون جو اولاد سڏائيندو هو ۽ هينئر شاه ايران انهي خسرو تي فخر پيو ڪري جنهن ڪي حضور جن پٽيو هو. ڇا اهي سڀ بد بنياد آهن؟

ڇا ابو جهل جو فرزند حضرت اڪرم رضه به ”بد بنياد هو“ (نعوذ بالله)

ڇا پاڻ انهي حضرت وحشي رضه ڪي به ڪي ڪذا لفظ چوندو. جنهن حضرت امير حمزي ڪي شهيد ڪري سندس دل ڪڍي هنده ڪي ڏني جنهن اها چباڙي؟ پر انهي حضرت وحشي رضه ڪي مسلمان ٿيڻ لاءِ الله تعالي هڪ نه پر، بلڪ ١٣ آيتون موڪليون جن ساں پوئين لاٿنطوا هئي.

ڇا پاڻ حضرت نوح جي پوٽي لاءِ به نعوذبالله ڪي ڪذا لفظ چوندو؟ جيڪڏهين نه ته به پوءِ شيخ اياز جي بزرگن ڪي ڪافر سڏي ”بد بنياد“ چوڻ جا معني ٿو وڪي؟ سيد صاحب ته وسيع القلب آهي پر اڄ جيڪڏهين شيخ صاحب وڪيل هجڻ سبب ڪيسن جو شوقن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي ۽ ڪا نڪي پنهنجي واري دعويٰ ۽ ڪو نالي ماتر فرياد داخل ڪري وجهي ته پوءِ جيڪر اوهين به پوسٽ جي ايڊيٽر وانگر ڏيهن کي ڏس ڏيندا وتو.

پير صاحب سندس ناني شريف لاءِ هي لفظ فرمائي ٿو:-

”عارف باالله قطب ارشاد حضرت مولانا حافظ حاجي محمد حسن جان رحمته الله عليه“

(عجب آهي ته پاڻ قدس الله سره العزيز ڪونه لکيو انس شايد سندس ”سر“ بابت ڪيس به ڪو انديشو آهي.)

مگر مولانا عبيدالله سنڌي مرحوم جڏهين حيدرآباد آيو هو، تڏهين پاڻ ڪچهريءَ ۾ انهن تي فرمايائون ته اسين ڪابل ويا هئاسون ته پير محمد حسن جان به ....

چنانچه پير ضرور بازار انهن ڪيو ۽ اسان کي پڪڙيو ويو، پر اسان کين چيو ته في الحال اسانکي جيل ۾ وجهي پنهنجي سي آءِ ڊي هٿان تحقيقات ڪرايو. هنن ائين ڪيو ۽ سنڌن سي آءِ ڊي کين پڌايو ته هيءُ ته نه پر .... ٿي انگريزن جو سي آءِ ڊي آهي.

مولانا پڌايو ته پير صاحب انگريزن جي لکيل ۽ ڇپيل ڪتاب تحقيق الخلافت تي به صحيح ڪئي هئي. جنهن ۾ ڄاڻايل آهي ته ترڪ جائز خليفا نه آهن بلڪ سنڌن باغي شريف حسين ئي جائز خليفو آهي. (جنهن انگريزن هٿان خود ڪعبته الله تي گوليون هلرايون هيون.)

۽ پاڻ چيائين ته مان اها ڳالهه منهنجي ڪتاب ڪابل ۾ سات سال ۾ بنا نالن جي لکي آهي.

هاڻي پير صاحب ارشاد فرمائي ته مولانا جي اها ڳالهه ڪيتري قدر سچي آهي ۽ اسين سندس اهو ارشاد هن ڪري شڪر گذاري سان شايع ڪندا سون، ڇاڪاڻ ته اسان کي به خواجه محمد حسن جان مرحوم لاءِ وڏي عزت آهي.

پير صاحب فرمائي ٿو ته اڄ جو ڪوبه وڏي ڪان وڏو ولي ۽ غوث ۽ قطب به حضرت ابوسفيان رضه جي گهوڙي جي پيرن جي ڪهه سان به برابر ٿي نٿو سگهي (صفحه ۴۴)

اسان کي ته اڄ جا ڪي پيا به وڏا وليي ۽ غوث قطب اڃا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

معلوم ڪونہ ٿيا آهن، پر پاڻ حضرت خواجہ حسن جان کي "قطب" لکيو اٿس، يعني سندس ٿي چوڻ موجب خواجہ حسن جان خود بہ حضرت ابوسفيان جي گهوڙي جي پيرن جي کهہ برابر ڪونہ هوا

اها مشهور آکاڻي آهي تہ ڪنهن ملان چيو تہ وضو آهي شيطان کان بچڻ لاءِ ڪوٽ ؛ وضوءَ تان وضو آهي پيو ڪوٽ.

تنهن تي ڪنهن معترض پڇيو پلا ان طرح ست وضو ڪجن تہ؟ ملان چيو ست ڪوٽ. پڇيائين پوءِ جي ٺوس اچي تہ؟

ملان ٺلهو سنهن ڪري چيو تہ پوءِ تہ .... پوءِ تہ ....

معترض چيو تہ بلي ڪوٽ جون ڏاڍايون، هڪ ٺوس سان ست ڪوٽ چٽ!

سو پير صاحب جي نظر ۾ بلي قطب صاحب جا درجا، صحابي تہ نهيو، ان جو گهوڙو بہ نهيو، پر هو تہ سندس چوڻ موجب ان جي پيرن جي کهہ کان بہ گهٽ هوا

پير صاحب کي حسرت آهي تہ ولايت مهاڻي مري ويئي ۽ پاڻ کان ان گاريون سکي نہ سگهيو.

پلا انهي تي افسوس ڪهڙو، پڙهو ختم خواجگان تہ اوهان کي خواب ۾ اچي گاريون سيکاري وڃي، اوهان جي تہهٽ ۾ بہ خواب ۾ ڏئل سان هٿ ملائڻ سبب ٿي ڏينهن خوشبو ٿي رهي، سو خواب ۾ گاريون سکڻ اوهان لاءِ ڪهڙي وڏي ڳالهہ آهي، اوهين تہ استخاراٺون بہ ڪندا آهيو، نہ تہ پوءِ لاچار وڃي مانجر جي مهاڻن ۾ رهو، گاريون از خود اٺين پيون اڪلنديون، جڻ آکاڻي آهي تہ ڪنهن ننڊ جي اوٽ حاملہ ڇوڪريءَ ماٺس کي چيو تہ امان جڏهين آءٌ پار چنيان، تڏهين مونکي جاڳائج، تہ هن ڪلي چيس "پٽا! تون تہ اوڙو پاڙو جاڳائيندئين، تو کي جاڳائڻ جي ڪهڙي ضرورت."

مگر خدانخواستہ اتي رهندي اوهان سان بہ ولهہ ۾ سمهڻ تي ڪا اهڙي حالت ٿئي، جو ٻيءَ ڪنهن ننڊ جي اوٽ ولهہ ۾ ستل ڇوريءَ آلاڻ ڏسي انومان ڪيا تہ الائي ماڪ پئي آهي يا گابن ڇنڊو آهي يا ڪن سڻن جو گهر ڏکيو آهي.

يا مورکو ڪنهن ڪذ تان ڪريل علت المشائخ واري شيخ المشائخ جهڙيءَ حالت کان خدا تعاليٰ پناهہ ڏنيو، جنهن هيٺ هڪلو ڏسي خوشيءَ مان چيو هو تہ "پير ڪرياسون پر سجابا."

پير صاحب لاءِ ته انهي ڪتاب جو نالو "جيئن ڏنو آهي مون" بلڪل اهڙيءَ طرح ڳاو برابر ٿي چڪو آهي جئن آڪاٽي آهي ته ڪنهن وانٽي تسي ڪنهن زمانسي ۾ "واڳڻ" جو لفظ اهڙو ته چڙ بنجي چڪو، جو نيٺ هن هڪڙي اهڙي "واڳڻ" چوندڙ شخص تي وجي ڪورٽ ۾ بدناموسيءَ جو ڪيس داخل ڪيو.

ڪورٽ ۾ جڏهين دوعي مدعي ڳڏ ٿيا، تڏهين مئجسٽريٽ فريادي‌ءَ کان پڇيو ته "هن جوابدار توکي ڪهڙي ڳار ڏني؟" ته چيائين "سائين هوءَ ڳار" "اڙي هوءَ ڪهڙي" جي "هوءَ" آخر چار پنج دفعا پڇڻ ۽ هوءَ هوءَ جي وٺ لڳائڻ تي جوابدار ٿي چئي ڪيئيو ته "سائين! سان ته وڳو "واڳڻ" چيومانس، بي ته ڪابه ڳار ڪانه ڏني مانس"_ ته فريادي ڪورٽ ۾ رڙ ڪري چوڻ لڳو "ڏسو شائين، هتي به پيو مان کي ڳاريون ڏئي"

سو اسان کي ڊپ آهي ته جهڙي سنڌ وارا پارڙا ۽ شاگرد ڪئي پير صاحب تي "جئن ڏنو آهي مون" جو لفظ به چڙ بنائي اهو اهو نه ڪن.

پيو سندس نالي نه لکڻ ڪري ڪو ڪتاب سنڌ مان متجي ڪونه وينده، بلڪ پڙجي ٿو ته جناب جي-ايم سيد صاحب ساڳيو ڪتاب وڌائي سڌاري وڌو ڪري ورتو آهي ۽ چاهي پساڻ ٻاهر هجي يا اندر، ته به ڪتاب سندس محب ۽ معتقد پاڻيهي پيا ڇپائيندا، جئن قرآن شريف ۾ فرمايل آهي ته:

اما الزبد فيذهب جفاء واما ماينفع الناس فيمكث في الارض.

يعني پوءِ جيڪا ڳجي هوندي آهي، سا ته دف ٿي وينهي آهي، پر جيڪا چيز انسان ذات کي فائدو پهچائيندي آهي، سا زمين ۾ دائم قائم رهندي آهي.

تنهن پير صاحب پارن جون ڳارين واريون ڳجيون ته دف ۽ برباد ٿي وينديون، پر شاهه صاحب جا لافاني ڪتاب دائم قائم رهندا.

اهو ڪتاب جئن ات و رهيه اڳ ڇپجي اسٽال تي آيو، تيئن مون بروقت ورتو ۽ ڪراچي جي بس ۾ سوار ٿي ڪنهن ضروري ڪم سان ڪراچي هليو ويس، ان وقت اهي بسون نئين کان وينديون هيون. ۽ بت کي ولوڙي ڇڏينديون هيون، سو اهڙيءَ ڏکل حالت ۾ ڊوسيڊبڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪاليج جي هاسٽل ۾ هڪ عزيز وٽ مهمان ٿيس ۽ ساني ڪائي ڦان ٿي ڪري پيس، ڪتاب پڙهڻ شروع ته ڪيم، پر ڪتاب وهيو ڇاتيءَ تي ۽ ننڊ ڪٿي ويئي.

آئي جا شامت هڪ ڀهرئين سال جي تازي داخل ٿيل ڇوڪري جي، سو انهي ڪمري ۾ آيو ۽ آهسته آهسته ڪري ڪتاب ڪٿي هليو ويو. صبح جو واپس ڪتاب ڪٿي آيو ته اڪيون سوڄل هئس ۽ چيائين ”هن ڪتاب منهنجي سڄيءَ رات جي ننڊ حرام ڪري ڇڏي ۽ پڙهي پورو ڪري آيو آهيان.“ پوءِ ته سائين ملن وغيره ڪي هڪ ڳار هڻي هيٺ ٻي سٽي. چاڪاڻ ته هن سچو ڪتاب سمجهي ٻجهي شوق سان پڙهيو هو ڪو پير ابراهيم جان وانگر پڙهڻ جا ٻڏاڪ ڪونه ٿي هنيائين. منهنجي اندازي موجب هيءُ ڪتاب سنڌيءَ ۾ ٻه دفعا ۳ هزار ڇپيو آهي ۽ ۱۰–۱۵ هزار ماڻهن پڙهيو آهي، تن مان ڪن ابوجهن ڪان سواءِ ٻيا سڀ سخت متاثر ٿيا آهن ۽ ٻه ٽي دفعا اردوءَ ۾ ٻه ڇپيو آهي، ٻارڪو چون ٿا ته بلا مبالغه اهڙو ڪتاب اڄ تائين سنڌي ته ڇا، پر اردوءَ ۾ به ڪونه ڇپيو آهي ۽ هڪ نهايت وڏي علمي چيز آهي، پر پلا انهن کي ڪڻان ٿو سمجهه ۾ اچي، جن کي اجا پوريءَ طرح اها ڳالهه به سمجهه ۾ ڪانه آئي آهي، ته سچ الهندي ڪان لهي وري اڀرندي ڪان ڪيئن ٿو اڀري.

اهو ئي سبب آهي، جو جيڪي به شخص خلوص دل سان هن کي ملن ٿا، ته هن جا گرويده ٿيو وڃن ٿا.

پير صاحب جو سنڌس ڪرمفرمائن جي حڪم تي هن اعليٰ هستيءَ تي دنيوي طبع جا الزام هڻي ٿو ۽ گندا الفاظ ڳائي ٿو، تنهن کي شرم اچڻ گهرجي. مون ۽ مون وانگر ڪيس پيڻ سمجهندڙن جي ته دلي دعا آهي ته ڌڻي تعاليٰ شل هن هستيءَ جو سايو اسان تي سو سال قائم رکي، اگرچه انهن کي وڻانس ڪي مالي فائدا ملڻ ته بجاءِ خود، ٻاڪ هو ڪيترن ئي مالي فائدن ڪان محروم ٿيو وڃن. پر بمصداق:

جن ڏٺا تنهنجا ديد، سي ٿيا سنياسي.

هو حضرت علي رضه جي هن قول جا مصداق بڻجي وڃن ٿا ته ”لنا علم وللجهال مال“ يعني اسان لاءِ آهي علم، جاهلن لاءِ آهي مال.

شاه صاحب جو ڪتاب ”جنن ڏٺو آهي مون“

پڙهڻ بعد خود مونکي به هڪ ڪتاب ”جنن پروڙيو مون“ لکڻ جو خيال هو، پر حالات اهڙي اجازت اڃا به ڪانه ٿي ڏني. انهي ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي سون هن مضمون ۾ لکيو آهي ته شاه صاحب جي ڪن واين سان مونکي به اختلاف آهي ۽ اهو اختلاف ان وقت به ظاهر ڪيو هئم جڏهن خود "بزم صوفيه" جو پايو پنجي رهيو هو، ۽ اها منهنجي ٿي تقرير هئي جنهن ڪري شاه صاحب هن ڪتاب جي پچاڙيءَ ۾ مذهب انسانيت جو لفظ ڪم آندو.

شاه صاحب ۾ اها خاص خوبي آهي، جو ڪڏهين به پنهنجن راين کي "حرف آخر" سمجهي ان ٿي ضد نه ڪندو آهي. ڪاش جيڪڏهين پير صاحب کي ڪڏهين اهڙي توفيق حاصل ٿئي، جو هو بحث ۽ جهڳڙي جي نيت سان نه، پر سمجهڻ ۽ سمجهائڻ جي نيت سان هن اعليٰ ترين بزرگ سان ڪچهري به ڪري، جو هڪ جاهل جي اختلاف کي به برداشت ڪندو آهي ۽ سچ پچ ته انهيءَ شعر جو مظهر آهي ته:-

سون سي ڏنا ماڪ، جن ڏنو پرين کي!

۽

رهي اڇي وانڱي، تن واڍوڙين وٽان!

جناب جي ايم سيد جو ڪتاب "جيئن ڏٺو آهي سون،" جيڪو به شخص غور سان پڙهندو ته کيس پوريءَ طرح محسوس ٿيندو، ته پاڻ به پين اهڙن مفڪرن وانگر گويا اهو اعلان ڪمو اٿس ته:

(ملن مرشدن کان) ڪفر آوردم و در عشق تو ايمان کردم!

سيد صاحب پڪو خدا پرست ۽ ڪائنات کي مقصد سان پيدا ٿيل سمجهندڙ آهي، ڪنهن حادثي جي نتيجه ۾ بي مقصد پيدا ٿيل ڪانه ٿو سمجهي. پاڻ چڱائي ۽ امن تي زور ڏيندڙ آهي، ۽ اهو بلڪل صحيح آهي ته سندس هن ڪتاب گهڻن ستيريلسٽن (دهرين) کي خدا پرست بنايو هوندو ۽ انهي هوندي به پاڻ صاف صاف ظاهر ڪيو اٿس ته:

هيءَ منهنجي هڪ راءِ آهي ۽ هن سان منهنجو مقصد ڀين کي گمراه بنائڻ جو نه آهي، نه ڪنهن جي جذبات کي ٺيس لڳائڻ مقصد آهي (صفحه ٨)

پير صاحب جيڪڏهين هن اعليٰ درجه جي ڪتاب جو فصل ٤ ۽ ٥ غور ۽ سمجهه سان پڙهي ها ته جيڪر هن طرح نه وڌلي ها، پر ڏسڻ ۾ ائين ٿي اچي ٿو ته هو اها سموري وڦل سندس انهن

ڪرمفرمائن جي اثر هيٺ ڪري رهيو آهي، جي سندس ڪتاب جون پريون پڙدي پيا وراهين.

سيد صاحب جي ڪتاب جي ڪن هنڌن سان تہ خود سون کي بہ اختلاف آهي ۽ رهندو، خود اها بہ سندس پيشنگوئي صحيح آهي تہ، سندس ڪي اهڙا دهريا دوست بہ هن سان اختلاف وڪندا هوندا، ۽ پاڻ بہ هنن سان بحث ۾ پئجي نہ سگهندو هوندو، سگر ڏاهن جو چوڻ آهي تہ چار شيون اهڙيون آهن، جن ۾ عقل هلي نہ سگهندو آهي:

(١) ايمان
(٢) اعتقاد
(٣) اعتماد
(٤) عشق

سچ پچ تہ اهڙا بزرگ غنيمت آهن، جي هيڏا خطرا کڻي بہ پنهنجي راءِ کي اهڙيءَ بيباڪيءَ سان ظاهر ڪن ٿا ۽ زبان حال سان گويا صاف صاف چون ٿا تہ:

آيم عشق اديسون، پرتئون پير پري،
ڏاج ڏکن جا ڏيندو، سورن جا ساٿ پري!
نينهن نسورو نانگو، ڪونہ ڪري سر سانگو،
لاحد ڪان ٿيو لانگهو، سورئون ڪين ڊڙي.

(غم دل)

گارين جو بدلو

پير صاحب پنهنجي ڪتاب صفحہ ٨ ۾ پاڻ لکيو آهي تہ ”سون اگرچہ هن ڪتاب ۾ جناب جي.ايم سيد کي خوب گاريون ڏنيون آهن، پر سونکي افسوس آهي جو آءٌ وڌيڪ گاريون ڏيئي نٿو چاهان، جيڪڏهين ڪو پيو سائي يا ماڻهو جو سهائو لکندڙ سونکي هٿ اچي تہ آءٌ جيڪر اچا وڌيڪ گاريون ڏيان.“ پير صاحب پنهنجي طاقت جي نشي ۾ ايترو تہ مست آهي، جو اهو ڪونہ سوچيائين تہ:

بد نہ بولے زير گردون گر ڪوئي ميري سنے
يہ هے گنبذ کي صدا، جيسي ڪهے ويسي سنے.

جيڪي، ہہ شخص وس جي وهڻن وانگر وتندا ٿاڏيون ڪندا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ ايندن ويندن کي ڌوڻ هڻندا، تن کي تہ برابر اهو زعم هوندو آهي، تہ اسان کي ڪوبہ پڪڙي نہ سگهندو، پر جيئن دنيا ۾ هر فرعون لاءِ موسيٰ، هر نمرود لاءِ مڇر ۽ هر ڏيڍي لاءِ پنجوڙ موجود هوندو آهي، تيئن اهڙن طاقت ور شخصن لاءِ بيا بہ انهن کان طاقتور خواه سجيجي بہ نڪري پوندا آهن ۽ سندن حال اهڙا ٿيندا، جو سندن وايون والڙيون ٿي ويندڙيون آهن، چنانچہ پير صاحب جي ”ڪرمفرمائن“ تہ اهو ڪتاب ضبط ٿيڻ جي ڊپ کان ٽڪڙو ٽڪڙو مفت خواه سستو ڪيڏي ختم ڪيو ۽ پير صاحب خوش تہ آءٌ ايڏو وڏو ڳاربابڪ ۽ عالم ۽ اديب ٿي ويو آهيان، جو منهنجو ڪتاب هٿون هٿ کپي ويو ۽ ڪنهن کي بہ سونڪي سامهون ٿيڻ جي جرات نہ ٿيندي، پر شاه رحہ جي روح بہ ڪلي پڻي چيس تہ:

ڪلي هار هٿ ڪيئي، ڏي سرهي سنجهي ويس،
خبر نہ پيئہ تهين، تہ ڪا پرهہ بہ ٿيندي پڌري.

سو هينئر عيد جي موڪلن ۾ اسان جي پريس ۾ ڪو صاحب هڪڙو سائيڪلو اسٽائيل ٽيل پمفليٽ اڇلائي ويو آهي، جنهن جي پني وغيره جي صورت حال سان ڏسجي ٿو تہ هو ڪو هزارن جي سنهن سائيڪلو ٽيل آهي.

پمفليٽ تي ڪنهن ”امام بخش فقير- پٽ شاهہ جو نالو لکيل آهي، جو ڏسجي ٿو تہ ڪو پٽ شاه جي موالي ۽ بيپرواه فقيرن سان هوندو، جنهن کي سامهون ڪنهن بہ تڪليف ۽ نقصان جي پرواه نہ هوندي، چو تہ چوٽ ۾ سڀ کان اول ان ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني شيخ احمد سرهندي رحہ کي ڪچيون ڳاريون ڏنل آهن، ان بعد سندس اولاد کي ۽ ان کان پوءِ موجوده سرهندي پيرن سان اڪثر کي.

خير اهو تہ هنن پنهي ڌرين جو معاملو آهي، منهنجو انهيءَ ۾ اچي وڃي ڪونہ ٿو، البت هن ۾ منهنجي مضمون جي ڪن ذڪرن بابت غلط حوالا آيل آهن، جن کي درست ڪرڻ آءٌ تمام ضروري سمجهان ٿو.

فقير امام بخش جو صفحہ (٣) ۾ منهنجي ڏنل هڪ واقعہ کي مرحوم پير محمد حسن جان سرهندي سان منسوب ڪيو آهي سو بلڪل غلط آهي، اهو مڪي شريف ۾ شيدي نوڪر .... ۽ پنهي ڄڻن جو بنا غسل جي ڪعبتہ اللہ شريف جي طواف ڪرڻ جو واقعو

هڪڙي بني مرشد جو آهي، جنهن جو نالو وٺي بدنام ڪرڻ سنهنجو ڪڏهين به مقصود نه رهيو آهي، پر ضلع ٿرپارڪر ۽ حيدرآباد جي بيشمار ماڻهن کي انهي جو نالو معلوم آهي.

ساڳيءَ طرح بٺي ڪولهڻ جي واقعي کي به ساماري جي پير حسين جان مرحوم سان منسوب ڪرڻ قطعي غلط آهي، اهو واقعو ته برابر خان صاحب عطا محمد پلي صاحب مرحوم جي دربار ۾ پيش ٿيو هو، پر اهو بٺي هڪڙي سرهندي پير صاحب بابت هو، ساماري واري پير حسين جان مرحوم جو انهي سان ڪوبه واسطو نه آهي.

ٺالي ڪان پرهيز

پير صاحب سندس سچي ڪتاب ۾ جناب جي-ايم سيد صاحب جي ڪتاب ”جيئن ڏٺو آهي مون“ جي ٺالي لکڻ کان بلڪل ائين پاسو ڪيو آهي، جيئن ڪي زالون مڙس جي نالي وٺڻ کان ڪنديون آهن. اهو ڇو؟ سبب صاف ظاهر آهي، مونکي پڪو گمان آهي ته پيرصاحب پاڻ پنهنجي سر به اهو سڄو ڪتاب هرگز مطالعه نه ڪيو آهي، ڇاڪاڻ ته هو ايڏو ته عظيم علمي ڪتاب آهي جو پير صاحب جي علمي لياقت مان محسوس ٿئي ٿو ته پير صاحب کي نڪي اهو پورو ڪتاب پڙهڻ ڏانهن ايندو هوندو، نڪي سمجهڻ جهڙو دماغ اٿس، ڪتاب ته ڪٿي هن وٽ هڪ بدران به پهتا، پر بمصداق:

وه پاوس تڪ پهونچا سهي، پر رهيا لوه ڪا لوها!

سنڌ ۾ ڪيترائي پئسي وارا پنهنجي علمي برتري ڏيکارڻ خاطر سنڌن لئبررين ۾ تمام گهڻا ۽ وڏا ڪتاب رکندا آهن، پر سنڌن حالت اها هوندي آهي ته:

چار پائي بر و ڪتابي چند!

پير صاحب نڪي انهي سنڌي پهاڪي کي ياد ڪيو ته ”اندر ڪڏ ني ڇڙهي ڪاڪوس ڪري، ته به پاڻئي ته مونکي ڪوبه ڪونه ڏسي“ ۽ نه انهي عربي ڪهڻيءَ کي ته ”من صنف قد استهدف“ يعني ”جنهن ڪتاب لکيو، اهو ڄڻ ته تنقيد جو نشانو بڻيو“ خيال ۾ رکيو، بس اهو لکندو ويو ته مون سنهو ڪتڻ سکيو ٿي ڪونهي آءٌ ته رنداوڙي، ڪٿ مٺي زبان استعمال ڪري، وس پڄندي گهٽيون گاريون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

استعمال ڪريان ٿو، پر اهو به ڪي خيال اٿس ته ڪو پريس انڪٽ ۾ بدناموسيءَ جو قلم به ملڪ ۾ آهي يا نه. بيشڪ زال مڙس کي قانوني صحبت لاءِ ٿي ملڻ آهي، پر پنهنجي ماڻهن جي روبرو هن کي هٿ لائڻ ته ٺهيو، پر جيڪڏهن شاهراهه عام تي ڪي به فحش حرڪتون ڪندا، ته ڪين بروقت گرفتار ڪيو وڃي ٿو.

اگرچ سرڪار انهي ڪتاب تي توجه ڪري رهي آهي، پر شايد قدم نه به کڻي، نه ته قانوني طرح ته هن ڪتاب تي اهڙو سنڌو هلي سگهي ٿو، جو پير صاحب کي ته چنيءَ جو کير ياد اچي وڃي، بلڪ انهي نفيس پريس وارو خواه پٺي آفسيٽ پريس واري تي به (جو ته نفيس پريس ۾ آفسيٽ مشين ڪانهي ۽ هيءُ ڪتاب هزارن جي تعداد ۾ آفسيٽ مشين تي ئي ڇپيل معلوم ٿئي ٿو ۽ انهي پريس جو نالو به ڪتاب تي ڏنل ڪونه آهي جو به ڏوهه آهي، جنهن لاءِ پرنٽر سان گڏ پبلشر به ذميدار آهي) جي اهڙا ڪتاب ڇپين ٿا.

۽ ساڳيءَ طرح جناب جي.ايم سيد صاحب به ڪڏهين اهڙو قدم ڪونه کڻندو نه ته جيڪڏهين بدناموسيءَ جو فوجداري ۽ ديواني ڪيس ڪري، ته به جيڪر پير صاحب ڏيهن کي ڏس ڏيندو رهي، ۽ ڪوبه ڇڏائي ڪونه سگهيس ها.

عاليجاب ڊاڪٽر بلوچ صاحب کي ڪراچيءَ جي هڪ اخبار سنڌي پوسٽ فحش نويسي جو الزام هڻي ”گريٽ اسڪالر“ جو لفظ لکيو ته هن سمس حيدرآباد ۾ سنڌو داخل ڪيو، پوءِ همراه نه فقط ڏهن سالن کان ڀڄندو وتي، پر ورڻ ڪنهن جي به خلاف ڪو مضمون نه لکيائين، نه ته انهي کان اڳ تمام وڏن ڪامورن کي ڌپائي ڪنيو هٿائين.

پير صاحب به سنڌس ڪرسفرمائن جي حڪم تي ڀهڙيون اوڏايون تڏهين تو ڪري، جڏهين ڪيس ڪو سيڪت ڏيندڙ ڪونه ٿو ڏسي.

سونڪي ته سڀ کان وڌيڪ افسوس آهي پير صاحب کان سواءِ پنهن سرهندي حضرات تي، جن ڪڏهين هيءُ بيت به شايد نه پڙهيو آهي:-

چو از قومي يڪي بي دانشي ڪرد
نه ڪه را منزلت ماند نه مه را

ڀهڙو ردي ڪتاب هڪ سرهنديءَ ڪڍيو ۽ پنهن سرهندين مان ڪوبه اهڙو نه جاڳيو، جو هڪدم هن کي بند ڪري. هنن اها به سوچ نه ڪئي ته هن ڪتاب جي جواب ۾ سڀني سرهندين تي وار ٿيندو ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيٺ اهو فقير امام بخش ڪري ڏيکاريو، اهي چار صفحا پڙهي به ڪنهن سرهنديءَ کي ڏک نه ٿيو ٿو ڀهي، حضرت امام رباني مجدد الف ثانيءَ کان ولي حضرت خواجه محمد حسن جان ۽ نيٺ آغا محمد سعيد تي اچي ڳارين جو سلسلو بيٺو ۽ اهو اڇا پڌريون پمفليٽ، ته به ڪنهن کي سمجهه نه آئي.

آءٌ وڏيڪ افسوس هن تي ٿو ڪريان، ته اهو ڪتاب جناب سيد اسدالله شاهه گهٽيءَ ۾ گهٽو پٽي پکيڙيو!

پير صاحب کي ته يقين هو ته ڪيس جواب ڏيندڙ ڪوبه ڪونه نڪرندو، پر مونکي پڪ آهي ته مونکي جواب ڏيندڙ سندس ”ڪرمفرما“ چاڻ ميدان ۾ آيا. آءٌ سندن منتظر آهيان ته مونکي اهڙا جواب ملن، جن ۾ سنهنجون غلطيون ظاهر ڪيل هجن ۽ اهي صحيح هجن، ته آءٌ اعتراف ڪريان. باقي جيڪڏهين پير صاحب جي عادت موجب بجاءِ غلطين ڪڍڻ جي عيد ماچياڻي ۽ ولايت مهاڻي جي اولاد سان ڳڏ ڳذاريندڙ پير صاحب مونکي به پهو ڳاريون ڏهندو ته مونکي انهن جي پرواه ڪانهي. بمصداق:

غالب برا نه مان جو ماچي برا ڪهي ڪسي
ايسا ڀي ڪوئي هي ڪه يه اڇا ڪهي جسي
عرفي تو ميندش زغوغاءِ رقيبان
آواز سگان ڪم نه ڪند رزق گدارا!

ٿيڻ ته ائين گهرجي، جو پير صاحب سان سندس ڪتاب بابت جيڪا سون خواهه پين طرفان حالت ڪيل آهي، انهي تي هو پنهنجي لکڻ تي پشيمان ٿي چپ رهي، پر جيئن پهاڪو آهي ته ”....... ته گهڻيئي ماٺ ڪري، پر سندس تاڙي ڪٿان تي ماٺ ڪري“ انهي موجب پير صاحب ته خاموش رهي، پر سندس تمام وڏي ڳنڍڪ ۽ تمام گهڻي پٽسي وارا ”ڪرمفرما“ ڪٿان ٿا ماٺ ڪرڻ ڏين. بمصداق:

دردِ جگر کو لاکه چهپايا نه چهپ سکا،
ني لي کي چٽڪيان مجهي بيتاب ڪرديا!

سو آءٌ به منتظر آهيان ته ڪڏهين ٿيون پير صاحب يا سندن ڪنهن پٽي چاڙتي کي اهي ”ڪرمفرمائن“ جون ”چٽڪيون يعني چهنڊڙيون“ بيتاب ڪن ۽ ڪڏهن ٿو وري به هن ڪتاب جو اهو ٻيو حصو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ميدان ۾ اچي جو بمصداق :

رگ و پي ۾ سرايت ڪر چڪي جب زهر غم ڪهنا
ابي تو تلخيء ڪام و دهن ڪي آزمائش هي!
ابهي ڪيا هي مقتل ۾ افشا ڪرينگي
هم منون ڪي راز ـ نهان ڪيسي ڪيسي!

پير صاحب جا قلم جا وار

جڏهن مون متي لکيو آهي ته آءٌ منتظر آهيان ته منهنجي مضمونن جا جواب ڏيندڙ اجهو ٿا ميدان ۾ اچن، سو پير صاحب ته وري ميدان ۾ ڪونه آيو. پڌو اٿئون ته جناب پير سعيد جان ڪس اڳئين ڪتاب تان تنبيه ڪئي آهي، پر سنڌين جي دشمنن جو پنهنجي بازاو تي وار ٿيندو ڏٺو، سو پنهنجا پيا چاڙتا ميدان ۾ آندائون، حيدرآباد جو هڪ غلام محمد ڪوکر، جو پاڻ کي ڪڍهين جي-ايم ڪوکر ۽ ڪڏهن الهڏنو سڏي سڏائيندو آهي ۽ انهن سنڌين جي دشمنن جي بزگيري پيو ڪندو آهي، جو ته وڪالت ته ويچاري کي پوري ڏانءُ اچي ڪانه، وڃو ايل ايل بي پاس ڪرڻ سان ته ڪوڪامياب وڪيل ٿي ڪونه ٿي سگهندو آهي.

سو انهي صاحب کان اول آئينو ڪيرايائون، پوءِ اهو آئينو سرڪار پيچي ڏٺو، تڏهن وري مرتضيٰ پريس وترائي وينجهار رسالو ڪيرايائون، ان ۾ ڪو نئون اديب احسان اثر تمار ڪري ڏيپلائي خلاف لکڻ لاءِ ميدان ۾ آندائون ۽ هن "ڏيپلائي جو ڏوهه ناهي" جي سرنامي سان مضمون لکيو. هن مضمون ۾ جيڪي غير قانوني لفظ ڪم آندل آهن، تن تي ته ڪورٽ ۾ مقدمو ڪيو ويندو، باقي غيرمقدمائي لفظن جا مفصل جواب مضمون مڪمل ٿيڻ تي هن ڪتاب جي ٻئي حصه ۾ ايندا ـ مختصر طرح هتي ڏجن ٿا:

سڀ کان اول ته هن صاحب ۶۲ ورهين جي عمر ۾ اچڻ کي تمام بروسجهو آهي اگرچه آءٌ ۶۸ ورهين جو آهيان ۽ ساڳيءَ طرح پير صاحب به ۶۲ ورهين جي پوڙهن تان سخت ٽوڪون ڪيون آهن، البت اها خبر ڪانهي ته جيڪي شخص سو ورهين جي عمر ۾ اچڻ بعد به ۱۴ ورهين جي نوخيزن سان شاديون ڪن، تن لاءِ هو ڇا ٿا فرمائين بمعه حضرت عثمان رضي الله عنه جي، جنهن اسي ورهين جي عمر ۾ حج ڪندي سهنا ۾ هڪ ڪنواريءَ سان شادي ڪئي هئي.

(۲) پاڻ پير ابراهيم جان کي عالم فاضل ۽ نيڪو ڪار لکيو اٿس، سندس علم جا ته هن ڪتاب ۾ خوب بخيا اڌيڙيل آهن، باقي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهي نيڪوڪاري. ان لاءِ به پاڻ ٿي صفحه ٢٦٤ ۾ پاڻ کي لکيو اٿس ته ” سون سدائين ڪذا ڪم ڪيا آهن، سر تي بدين جا بار سهيڙي سٽيا اٿم. سچي عمرابليس سان نيڪن جا ناتا بنايا اٿم. هاڻ سٺ ورهين جي عمر ۾ ئي (شايد گهڻي عيش سبب) سنڌ سڪا ساڻا اٿم. سگهه ويئم ۽ پٺ تي پيل آهيان. وڏيڪ خبرون ته ساساوي جي مجيجين کي هونديون.

پڙ رايا

(١) هيءَ مضمون لکڻ بعد جديد علمن جي هڪ نهايت وڏي ساهر صاحب ڏي نظرثاني ڪرڻ لاءِ موڪليم. پاڻ پڙهڻ بعد ان تي جيڪي لفظ نوٽ ڪيا اٿس، سي به ناظرين جي لطف وٺڻ لاءِ ڏيان ٿو:

”سون اوهان جو مضمون پڙهيو. آءٌ ڇا ان کي درست ڪري ڏو سگهان. تمام سٺي تحرير آهي. سون ته ان کي پڙهي پاڻ به ان سان ڪي ڳالهيون نيون پروڙيون آهن ۽ ڪي نوٽ ڪري پاڻ وٽ رکيون آهن. ملڻ ته پاڻ کي گهرجي ۽ ضرور ترت ملنداسين. اوهان جا لک لائق، جو ياد ڪيو اٿو، ڇمبو ته هن ڪلجگ ۾ اچا ڪاپڙي آهن. اسين فقيرن، درويشن، خود آگاه ۽ انسان شناس مجاهدن کي سلام ٿا ڪريون. شال اوهان روشني پاڻل بزرگن جو سايو اسان تي دائم ۽ قائم رهي.“

(٢) محترمي و مڪرمي جناب ڏيپلائي صاحب!

جيئي سنڌ! سنڌين جي دشمنن ۽ انهن جي ڇاڙتن طرفان سنڌي محب وطن ساٿين تي ڪافي عرصي کان جيڪي غليظ ۽ گنديون شخصي جلهون ڏينديون رهيون آهيون، تن جو ڪنهن به سنجيدو نوٽيس نه ورتو. نتيجو اهو نڪتو، جو هنن ڌازو محترم جي-ايم سيد ۽ سنڌي عوام جي خلاف ذاتي حملن ۾ ذلالت جون آخري حدون به اورانگهي ڇڏيون آهن.

معلوم ائين ٿو ٿئي ٿو ته حسب دستور هرڪو ڇتن ڪتن کان بچي ٿو ته جئن پيمن سان وات ڪيي سونگهي نه وڃن. ان ڪري هرڪو پنهنجي ڪل بچائڻ ۾ پورو آهي.

اوهان ظالم تي پهريون ڀرپور پڻ اچلائي وڏو جس ڪٽيو آهي. اهو بچاءُ فقط محترم جي-ايم سيد جو ناهي، سنڌي قوم جو آهي، ڇو ته ظاهري حملو هڪڙي فرد تي آهي پر اصل حملو هڪڙي پوري نسل ۽ ان جي ڇوٽڪاري جي جدوجهد تي آهي. توهان تي رب جون رحمتون هجن. واند ڪائي ملي، ته اسين به اهڙي حال سارو توهان سان قلمي پاڻهن پيلي ٿي يوسف جي خريدارن ۾ نالو لکرائينداسون.

مخلص رسول بخش (پليجو صاحب)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

M.H. Panhwar Trust Library

سنڌين جي دشمنن

جي شرارتن کان خبردار رهو

جن ۾ سنڌي ليڊر قائد عوام ذوالفقار علي ڀٽي ملڪ جي سربراهيءَ جون واڳون ورتيون آهن، سنڌين جي دشمنن جي سيني تي جل ٻري پيا آهن، هنن کان جيترو ٿي سگهيو آهي، سنڌس مخالفت ڪري رهيا آهن، هنن جي هڪ ليڊر ته لاهور ۾ کليو کلايو چيو ته اسين هڪ ڏينهن به ماٺ ۾ نه رهيا آهيون. ڇاڪاڻ ته ڪين جيڪي اندر ۾ منصوبا هوا ته هو سنڌين کي ريڊ انڊين ۽ پنهنجا غلام بڻائي پوءِ دم پٽيندا، سي منصوبا پاش پاش ٿي رهيا آهن ۽ سنڌي به جن پوءِ تن پاڪستان جي سياست ۽ حڪومت ۾ پنهنجو جائز مقام حاصل ڪري رهيا آهن ۽ وڌيڪ سجاڳ ٿي رهيا آهن. پر سنڌين جي دشمنن هاڻ پنهنجو رخ موڙي، خود سنڌين مان ۾ پنهنجا ڇاڙتا بڻائي، انهن ۾ هٿان سنڌين جي بربادي جون سازشون شروع ڪيون آهن ۽ سندن اٿاهه دولت وسيلي هو اهڙا ڇاڙتا هٿ به ڪري ويا آهن، جن جي هٿان سياست ۾ به سازشون ڪن ٿا، ته ادبي ميدان ۾ به اهڙا ڪتاب ۽ رسالا ڪڍي رهيا آهن، جن جي وسيلي سنڌين تي وري به اها منحوسيت ڇانئجي وڃي، جيڪا ۴ مارچ ۱۹۶۷ کان اڳ هئي.

اهڙن جعفرن، صادقن ۽ غدارن وسيلي هو جهڙن تهڙن ڪتابن ڪڍڻ کان پوءِ هڪڙي ”گند گونهاري“ قسم جي ڪتاب تي ”سنڌ سونهاريءَ“ جهڙو ابوجهه سنڌين کي فريب ڏيندڙ نالو رکي، ڪيس پنهنجي سنهن مان ”سنڌي ادب جو بي مثال شاهڪار“ سڏي هزارن جي تعداد ۾ ڇپائي مفت ورهائي رهيا هوا ۽ سنڌين جي دلين کي ڏکوئي رهيا هوا.

هنن کي فخر هو ته اسانکي جواب ڏيندڙ ڪوبه پيدا نه ٿيندو، ڇوته هن ڪتاب لکڻ ۽ ڇاپڻ لاءِ کين هڪ وڏو مرشد پير ابراهيم جان سرهندي ڪنهن طرح مان هٿ اچي ويو هو، تنهن کي ”شيخ المشائخ“ جو نوڙ ٻڌائي حضرت مولانا جا لقب ڏيئي ميدان ۾ آندو هئائون ۽ پوءِ ڪڇيون پٽي هنيائون ته هاڻ ڏيپ مان ڪو جواب ڏيندڙ به ڪونه ملندو. ڏسو پٺيون صفحو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ ايپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book